

P. S. Narayan arumurti

TALHOLBIOS

శ్రీ

కాటమరాజు

గ్రంథకర్త:

పట్నాల సుబ్బారావు.

యాదవ (హిందీ)

.....

యునైటెడ్ ప్రావీన్సెస్ గోరకుపూరునుండి ప్రకటింపబడుచున్నది. సంవత్సర చూడా రు 3—0—0 లు మాత్రమే. యాన ద్భారతదేశ యాదవ మహాజన సభవారి యాధ్వర్యమున మ. రా. శ్రీ. చౌదరి రజకుసింగు యాదవుగారి సుప్రసిద్ధ సాపాదకత్వమున యమ కులమహాజన ల పునహద్ధరణమునకై అగ్ని, హిందీ, భాషలయందు ప్రకటింపబడు పక్షపత్రిక.

యాదవ (తెలుగు)

.....

సంవత్సర చూడా రు 3—0—0 లు మాత్రమే. అఖిల ఆంధ్ర యాదవ మహాజన సభవారి యాధ్వర్యమున మ. రా. శ్రీ. దొడ్డిరెడ్డి. గోపాలరాజులు గుంపుగారి సుప్రసిద్ధ సాపాదకత్వమున యమకులమహాజనల పునహద్ధరణమునకై ఆంధ్ర భాషయందు ప్రకటింపబడు పక్షపత్రిక.

యాదవ పత్రిక	రు. 2	0	0
కాటమరాజు [తామరా]	1	0	0
శ్రీ శివ చరిత్ర [శివ శివుడు]	0	12	0
శ్రీ శివ హరిశ్చంద్ర	0	8	0

పత్రిక చూడదామనుకు మాత్రమే 4 న, వరుస లెక్కించి మూడు న తుల చేయవలె యిచ్చగింపను. పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

యాదవ పత్రికా కార్యాలయము, తెనాలి-

A

20-84

శ్రీ రాధాకృష్ణాయనమః

శ్రీ

కాటమరాజు

ప్రకాశకులు :

1. తాడిబోయ్ని శివరామయ్య
2. మైల లింగయ్య
3. వుగ్గ నాగేశ్వరరావు

విభవ ప్రెస్

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

జేనాలి శ్రీ రాధాకృష్ణ ముద్రాక్షరశాల యందు,
ముద్రింపబడినది.

1928

[All rights reserved]

[వెల్యె. 1-0-0.]

ఈ నారచించిన “కాటమరాజు” అను రూపకమును ముద్రాగారి
కారాది సర్వహక్కులు మ. రా. శ్రీ తాడిబోయిన శివరామయ్యగారు

[ఎడవూరు] మైల లింగయ్యగారు [పినపాడు] వుగ్గం నాగేశ్వర

రావుగారు [ఎడవూరు] పొంది యున్నారు కావున

ప్రకాశకుల అనుమతి లేనిది యీ నాటకము

ముద్రించుటకు వీలులేదు.

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

పట్నాల సుబ్బాగార్యుడు.

కృతి సమర్పణము

సీ తారామ పదాశ్రయ

భేతాశ పికాచ భూత * భీకరకాయా!

భీతావన ధారయా!

సీతానగరాంజనేయ! * శ్రీతజనగేయా!

వీనుల విందుగా కవులు * విన్పిరి, వింటిని, కావ్యకావ్య సం
తానము, దృశ్యకావ్యమిది * నాప్రియపుత్రి, భగవత్పూజనీ
వానిరతిన్న టించి, కను * పండువు నేయగ నేగుదెంచె, సీ
తానగరాంజనేయ ప్రమ * దంబునగాంచి యనుగ్రహింపుమా

“మౌగ్య సంగ్రహ సంసిద్ధి యొ * దవకున్న

సుకృత సంలబ్ధములు న * య్య శోభనవు

కవితలును, గానములు, * శిల్పకళల” టందు

యుమ్మ దాళియమున, కా * వ్య మొప్పుగాత,

c

20 84

1, 3, 4, ప్రకాశకులు.

2, సంధ్య, 4, ప్రకాశకులు.

[యమవలక కుత్రయము]

అనంతము * ది వీక్షణము అనంతము
అనంతము * అనంతము * అనంతము

అనంతము * అనంతము అనంతము
అనంతము అనంతము * అనంతము అనంతము

1 పి పిపిపిపి, 2 పి పిపిపిపి, 3 పి పిపిపిపి, 4 పి పిపిపిపి.

పీ రి క

వేదయుగమునుండియు యాదవులు గోపాలనము ప్రధానధర్మముగా ననుష్ఠించుచుండినట్లులు పురాణప్రసిద్ధము. యాదవుల మూలపురుషుడగు యదుమహారాజు స్వసంఘములగు నాయుల లాభక్షేమములకై పశుపాలన మారంభించి తత్ క్షేమనిరోధకులగు వానినడ్డగించి యనేకపర్యాయములు యుద్ధములొనర్చినట్లులు చరిత్రలవలన దెలియవచ్చుచున్నది. అట్టిమహామహానిసంతతిలో ప్రతిభావంతులగు వీరపుంగవుల నేకులీ భారతావనియందు బలుతావుల స్వతంత్ర రాజ్యములను స్థాపించుకొని ప్రధానధర్మముగా గోపాలనము ముఖ్యవృత్తిగా బరిపాలించుచుండిరి. వారలలో నీ నాటకమునందలి కథానాయకుడగు కాటమ రాజు యొక్క పూర్వులునొక్కరైయుండిరి. ఈ కథానాయకుని పితామహుడగు నలుగాజు ఎలమంచి, పంపాది, మొదలగు పట్టణములను (గోదక్షిణముతోబాటు) బాలించినట్లుల పూర్వకవికృత వలురాజుచరిత్ర పంపాదినోముల (అముద్రిత ద్విపదగ్రంథములు) ను వానివలన దెలియుచున్నది. ఈ కథానాయకుడు తన చరమదశయందు నెల్లూరు ప్రభువును, కాకతీయక్షత్రియుమగు మనుమసిద్ధిరాజుతో జేసిన యుద్ధకాలమును మ॥ రా॥ శ్రీ చిలుకూరి వీరధద్రరావుపంతులగారు తమ ఆంధ్రులచరిత్ర 2వ భాగము 2వ ప్రకరణమున 11 శ్లో॥ ౧౨౬౦ సం॥ మని నిర్ణయించియుండిరి. కాన నా కాలమునకు పూర్వము ౨౦౦౦ తరములక్రిందటనే అనగా నిప్పటికి పుమారు ౨౦౦ సం॥ నాటి ప్రభువుల చరిత్రములు ముద్రితములు కాకుండుట విసాదకరము.

అట్టివే మఱియెన్నియేని పూర్వగాథలు విస్మృతములై యుండినవి ఆకాలపు యాదవనీగుల బల పరాక్రమాదులను దెలుపు చారిత్రకములలో నొండు రెండుగాక మిగిలినవన్నియు, నముద్రితములగుటవలన వారలను గుఱించి తెలిసికొనుటకు పాఠకమహాశయులకెట్టి యాధారములు గన్పించుటలేదు కథానాయకుడగు కాటమ రాజు విష్ణ్వంశ సంభూతుడు గను తదనుచరులగు గోపాలములు దత్పాలితములగు ధేనువులు, దేవాంశసంభవములు గను వాకొనబడుటనుజూడ ద్వాపరయుగమందీజాతీయులయందావహించినమహద్విషయమింకను బరిమళించుచునే యున్నదని, చిదువరు లెలుంగక పోరు. శమదమాది సాత్వికగుణములు బలవీర్యాది త్వాత్రగుణములచే విరాజిల్లు యదుపుంగవుల చరిత్రములు పైనదెలిపినట్లుల ద్విపదమయములగుట నిక్కాలపువారి నంతగా నా కర్షింపజాలక పోవచ్చును.

నిర్మల వర్తనుల జీవితవిశేషముల నెల్లరు నవలూకన మొనర్చుట బాడిగాన నట్టియుద్దేశ్యముతో నీ (కాటమ రాజు) గ్రంథకర్తయగు మ॥ రా॥ శ్రీ పట్నాల సుబ్బారావుగారు మూల గ్రంథమునుండి కథాంశమును నైకొని ఇక్కాలమునకు దగినట్లుల నీ నాటకరూప

మున రచించి పాఠకుల మన్ననలకు బాహులైతి ఈ గ్రంథమందలి గుణగోషముల విమర్శన పాఠకులకే వదలి ఇట్టి యపరిచిత గ్రంథముల మరికొన్నింటి రచించి లోకోపకార మొనర్చు గ్రంథకర్తగాని వేషుచున్నాను. యీ గ్రంథ ప్రకాశకులగు మ॥ రా॥ శ్రీ తాడిబోయ్ శివరామయ్య, మైల లింగయ్య, వుగ్గం నాగేశ్వరరావు గార్లు పిన్నవయస్కులయ్యును గ్రంథరచనకొరకు గ్రంథకర్తగాని ప్రోత్సహ సహాయుడేమి, గ్రంథమును ముద్రణ సేయించి వెలువరించుటయందేమి, కలిగిన వ్యయ ప్రమాదములను బాటింపక సఫలీకృత మనోరథులైనందులకు వారలనభినందించుచు, నిట్టియత్నములను బెక్కింటి నాచరించుటకు బ్రకాశకులను శ్రీ రాధాకృష్ణులనుగ్రహించుగాక యని నమ్ముచు విగమించు చున్నాను

యడవూరు,
10—4—28.

ఇట్లు, బుధజన విధేయుడు,

ఆ రాధ్యుల పిచ్చయ్య

విజ్ఞప్తి

నా రచించిన గ్రంథములలోనిదియే ప్రథమ ముద్రితము. మిత్రులగు మహారాజశ్రీ తాడిబోయ్ శివరామయ్యగారును (ఎడవూరు) మైల లింగయ్యగారును (పినపాడు) వుగ్గం నాగేశ్వరరావుగారును (ఎడవూరు) సీ కాటమరాజు చరిత్రమును నాటకరూపకముగారచించు భారము నాతలపై నుంచుటయు నేనును తల్ పవిత్ర విశ్వాసమొంది ధానిని పూర్తింపగలదను నమ్మకమున నాయసమర్థత నైనను గణంపక నియ్యకొని తల్ కథాంశము నుగైకొని నీరూపకమును పూర్తిచితిని. కవిసహజంబులగు నెరసులి దెవ్వనిదొరలినకృతజ్ఞులు మన్నింతురు గాక.

విధేయుడు,

కట్నాల సుబ్బారావు.

ఇందువచ్చు పాత్రలు

పురుష పాత్రలు

పెద్దిరాజు	యెలమంచిలి ప్రభువు	మణిగ్రీవుడు	} కిన్నరులు
	(యాదవరాజు)	చిత్రవల్లుడు	
సింహాద్రి	పెద్దిరాజగ్రజుడు	నందుడు	} గోపాలురు
యెఱనూక రాజు	} పెద్దిరాజు సోదరులు	గోపుడు	
నలనూక రాజు		సునందుడు	
పోలురాజు		సుందుడు	
పల్లికొండ రఘుపతి	పెద్దిరాజు మంత్రి	కరందకుడు	— యుద్ధవార్తాహరుడు
గంగురాజు	కళ్యాణపురాధిపతి	పేరిశాస్త్రి	} బ్రాహ్మణులు
నాగకర్క	} గంగురాజునకు సహాయులు	రామశాస్త్రి	
వల్లభయ్య		బత్తిగన్న	
పోతురాజు			పోలురాజు కుమార్డు
అంజనేయరాజు			
పుత్తమనాయుడు			
వృద్ధకంచుకి	సరిచారకుడు	పెద్దమాదేవి	— పెద్దిరాజు భార్య
కొటమరాజు	పెద్దిరాజు కుమారుడు	పాపమాంబ	— పెద్దిరాజు కుమారి
వాణి కేతుడు	ఆర్థవెంట పురాధిపతి	సుబ్బలక్ష్మమ్మ	} మాసివాయనపు
శేషావ్విరాజు	మదనకుంభిశులరాజు	రామలక్ష్మమ్మ	

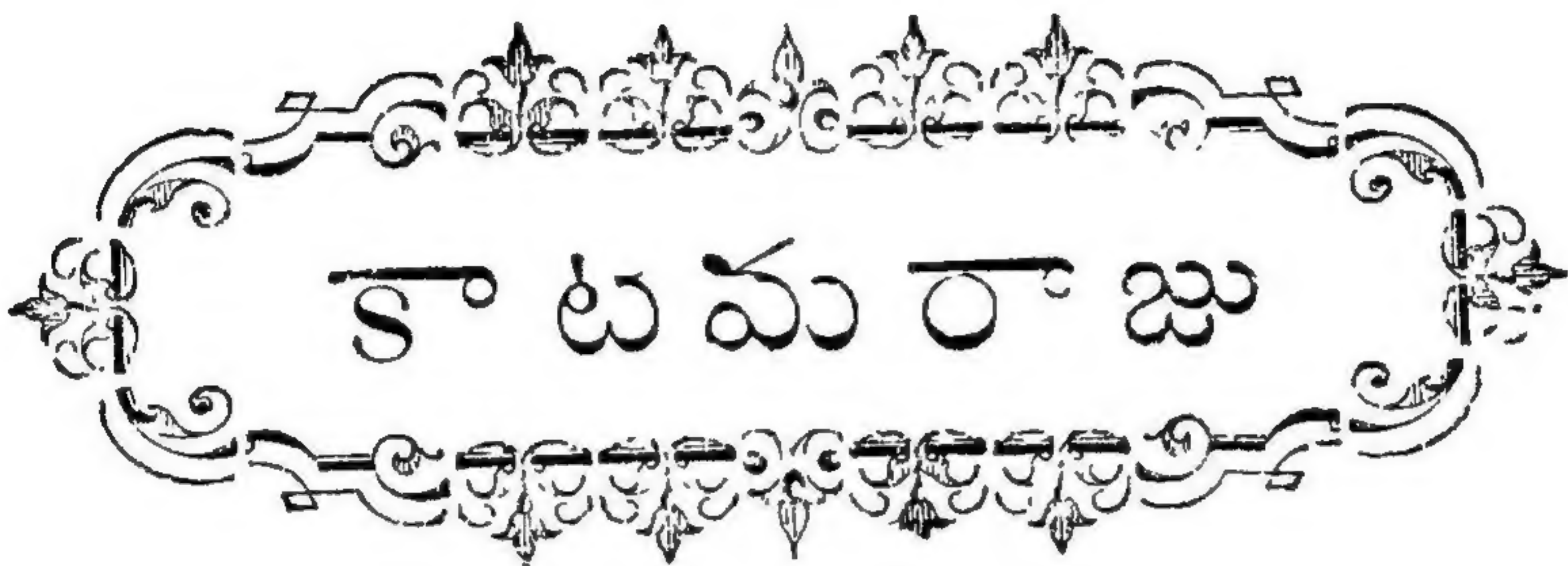
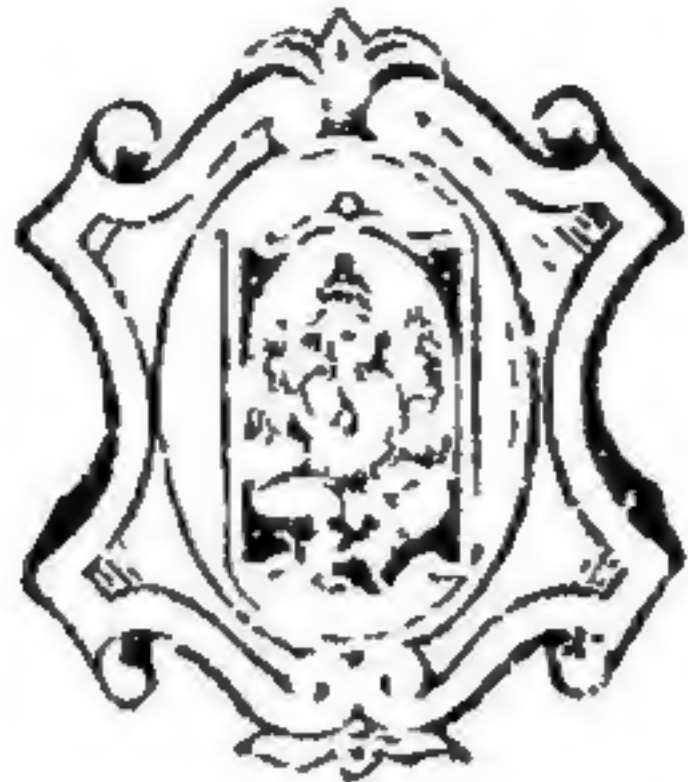
స్త్రీ పాత్రలు.

సందర్భాను సారముగా స్త్రీ పురుష పాత్రలు
వచ్చు చుండును.

ఓమ్

శ్రీ సీతానగరాజనేయాయనమః

ప్రథమాంకము.

నాంది

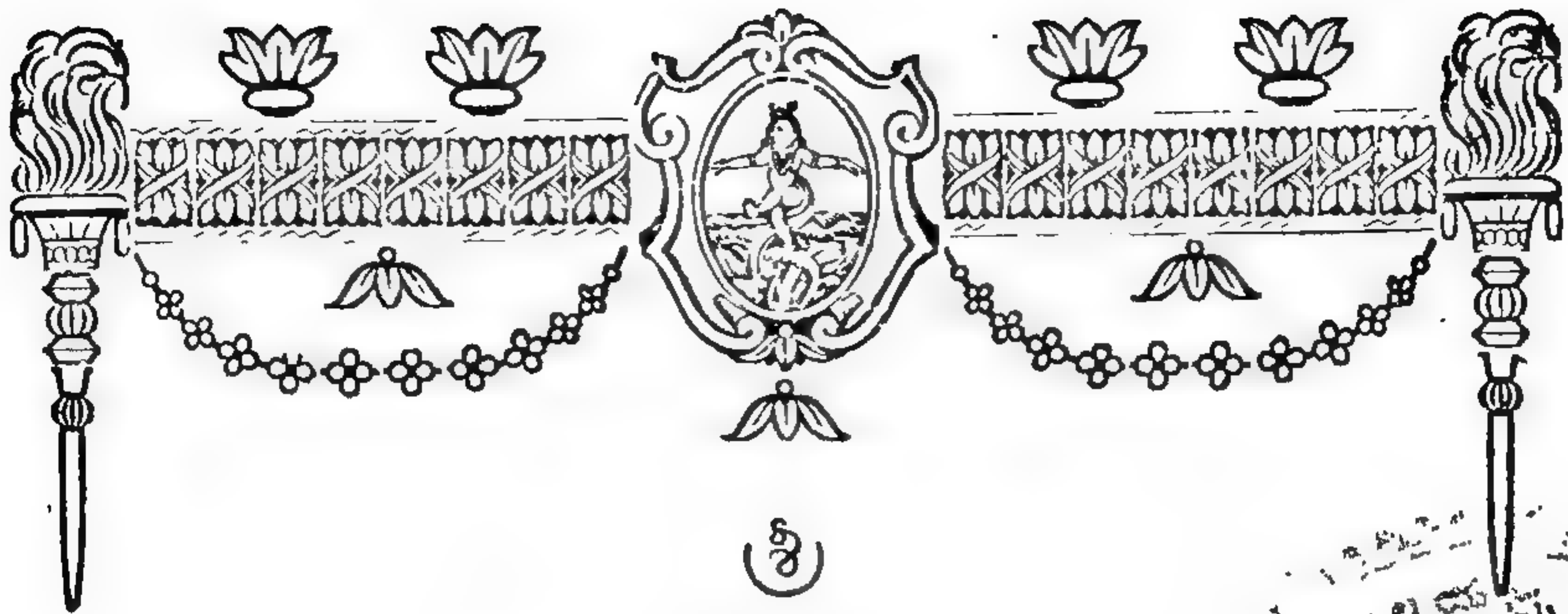
ఉ॥ శ్రీ సచరాచరాశ్రయ ధ * రిత్రిని, నేదన, నెట్టిచాణి కే
యేసమయంబుల, దనున * యించునొ, యట్టిక్రియన్ దనంత దా
నై సమకూర్చు కృష్ణపర * మాత్మ సమస్త పునోభివృద్ధులన్
భాసిలనే లుగాత యదు * న శము నా శశితారకంబునన్.

[తె ర ల్]

నిజము నాందిపాశకా! నిజము !!

నాంది పా॥ — (వినుట నభినయించి అదిగో! మహాగాజుగారణుడెంచుచున్నారు)

(నిష్క్రమించును.)

(శ్రీ)

కాటమరాజు.

ప్రథమాంకము.

1 వ రంగము—రాజమందిరము.

[పెద్దిరాజు పూర్వోక్తనచనమున ప్రవేశించును.]

నిజము -

నాందిపాతకా!

నిజము -

యేచుంటివి?

ఉ॥యేదశ నెట్టిప్రాణి కే

యే సమయాబులం దనున న్నించునో, యట్టికీయన్ దనంత దా
నై సమకూర్చు కృష్ణపరమాత్మ.....

అనిగదా? అవును! లేకున్న సంతాన నిర్భాగ్యుండనగు నన్ను నిర్నిమిత్త
కారుణ్యంబున, నిట్లు కళ్యాణయాత్రకు బుఱికొల్పినా? యేమీ! ఆమనోహర
విగ్రహము! యేమీ ఆతేజస్సు!! అట్టే కనబడినవాడిట్టే మాయమయ్యె... వెంట
బడితిని.....అడియాస! ...జౌర్భాగ్యులకు దైవసందర్శనములుకూడా లభించునా?
.....యెక్కడి కళ్యాణయాత్ర! అలంభ్యమును, ననివార్యమును నగు మత్పితృదత్త
రాజ్యపాలనాపాశబద్ధుండనగు నేనెక్కడ!! అందు బహుదినప్రయాణమును, దుర్గమ
మహారణ్య ప్రదేశంబులకొదాటి, దేశములు కాని దేశములకు...యెట్లేగుట. అసం
ఖ్యాకులగు మత్సహోదర సుహృద్బాంధవ ప్రజలిండుల కియ్యకొందురా! ఇయ్యది
యెంతమాత్రము పొసంగదు (అలొచించి) అట్లని యీ యాత్రవిగమించుకొనిన నెట్లు?

ఉ॥ సూనులులేరటంచు వగ ॥ స్రుక్కు మమున్ దయనో దనంతటన్
దానయివచ్చి సంతనిడి ॥ దన్నుదు దంపతులీరుకూడి క
ళ్యాణపురీవరంబునకు ॥ రండరు నీశ్వరు నాజ్ఞలం దెవం
డేని యవజ్ఞ సల్పగల ॥ డే ! సిరి రామును కాలుజాతురే !

కావున నియ్యది తప్పదు. యెట్లయినను వెళ్ళి రావలయును. ఇందు మత్స్యా
శేష్యు యభిషాచమును గనుంగొని, తదనుకూల ప్రయత్నంబులతో నుండుగాక...

[నిష్క్రమించును]

2 వ రంగము — పూజామందిరము.

[పెద్దికాజు ప్రవేశించి, దీక్షాబద్ధయై వైటచెఱంగుపై నిద్రించుచున్న పెద్దమాదేవినిజూచి, సకరుణముగా]

అహ! సంతానాపేక్ష యెట్టికష్టంబుల కొప్పింపదు! అందు పాపము, శ్రీ జనంబులకు సంతానవిరహమునకన్న దుఃఖహేతువీజగంబున మఱొందు గన్పట్టదు.

గీ॥ కడుదరిద్ర పరంపర శ కలచుచున్న
దుర్విధి దురాగ్రహంబున శ ద్రొక్కుచున్న
పడతి సంతానమునకునై శ పాట్లువడెడు
“కొడుకు మోహనయంత్రమీ శ కోమలుకు”

ఎందుకు! ఇదియే! (పెద్దమాదేవివైపు చూచుచు) మృదులము లగు హంసతూలికా తల్పములపై శయనించు మన తనియమాదులచే నీకఱకు రాళ్ళపై వైటచెఱంగుబఱచి నిద్రించుచున్నట్లు పేకు శబ్దసంతానవాంఛజూచిన, సమదుఃఖభాగినగు నాకే జాలియయ్యెడు ప్రతమాచరిపుమన్నను నెవ్వరే ధర్మములజేయుమన్నను, నెవ్వరే పుణ్యతీర్థంబులందోగుడన్నను, నెవ్వరేయాత్రల సేవింపుడన్నను ధనవ్యయంబునకుం జంకదు. స్వశరీరకష్టంబులకేని శంకింపదు. ఉప వాసజాగరణాదులచే నెంత కృశించిపోవుచున్నదో! ఈ మధ్య మఱింత పిచ్చిదియై పోయినది. యెంత చెప్పిన నూటకుఁజెందదు. చెట్టున పండిన పండ్లా! కోసికొను టకు భగవత్సంకల్పము లెల్లన్నవో? ఇదిగో! యీ కళ్యాణ యాత్రాఫలితం బునుకూడ జూచుకొని యీపాప భూయిష్టమగు తనువును విడచుట శ్రేయస్కరమని తోచెడును. లేకున్న నెవ్వరీ దుఃఖము భరింపగలరు?

పెద్దమాదేవి—(లేచి కలవరపాటుతో కండ్లు తుడుచుకొనుచుండును.)

పెద్దికాజు—(పెద్దనాంబను చేతితో దట్టుచు) దేవీ! యేమట్లు కలవరపడుచుంటివి! యేదేని భయప్రదమగు కలవచ్చినదా యేమి!

పెద్దమా—(ఆత్రముతో) నాథా! మీరెంత సేపైనదివచ్చి, అదివ్యమంగళ విగ్రహ మును మీఱు చూచితిరా! సచ్చిదానందమూర్తి కళ్యాణేశ్వరుండితే గదా వెళ్ళే - మీ ముందుగానే... మీఱు చూడలేదా? (ముందుకు పరువెత్తుచున్నది.)

పెద్ది— (చేయిపట్టుకొని) సఖీ! యేమీ! కలువరింగుచుంటివా?

పెద్దమా—కలువరించుట లేదండి...నిజము, ఆ మహామహుని, నేను కండ్లాటజూచి
తిని. రాత్రియంతయు నీతని చిత్రచర్యలఁ జూచుటయందే తెల్లవాటినది.

పెద్ది— దేవీ! అవును. కలలన్నియు సహజముగా నట్టివేయైయుండును!

పెద్దమా—లేదు! నాధా! అన్నియు బ్రత్యక్షములే! కలలో జరిగిన మఱేది
యసత్యమైనను, నేనా లేజోమూర్తిని మాత్రము గండ్లాట జూచితిని...

పెద్ది— ఏమి! దేవీ! నీ మాటలు మఱింత చిత్రములు. స్వప్నవిషయములు
కొన్ని యసత్యములునుఁ గొన్ని సత్యములునా! అయిన, నా స్వప్న
మెట్టిదో జ్ఞాపకమున్నదా!

పెద్దమా—బాగ్రదవస్థయందుఁ జూచినట్లును, విన్నట్లును, స్ఫురించుచున్నది...నాధా!
రాత్రిమనము వ్రతమును పూర్తించి మీఱుట్లు వెళ్ళితిరా, తరువాత భగవ
ద్ధ్యానము చేసికొనుచు, కొంతసేపటికి నిద్రవచ్చి పైటచేఱంగున జేర
బడితిని, అంత...యేమనిచెప్పను! సూడిదిగానున్న మన కపిలోనీని
నదట...నాధా! యేమి! ఆ మాడ సౌకుమార్యము...ఆ సౌందర్యము,
ముగ్గులమూటగట్టుచున్నది.

పెద్ది— దేవీ! ఇప్పుడే నీ వింత ముఱియు చుంటివి! కలలో నా దూడను
చూచినప్పుడెంతగా ముఱిసియుంటివోకదా! తలువారే!

పెద్దమా—నాధా! తలువారే, యా గోవు తన ముద్దుబిడ్డను తడియార్చి, పాలు
గుడుప వచ్చినది. [యులికిపడును]

పెద్ది— (సంధిమముతో) యేమట్లు విహ్వలకైతివి.

పెద్దమా—(చింతాక్రాంతయై) యేమియులేదు. అట్లాయావు చన్నుచేపినను, పాలు
కుడువక, యా దూడ తల్లి మోముంజూచి [సంశయించుచు]

పెద్ది— దేవీ! యేమి! సంశయించెదవు, చెప్పుము.

పెద్దమా—(పొర్లివచ్చు దుఃఖమును నాపుకొనుచు) నాధా! పశుపక్షి క్రిమికీటకాదు
లచే సహితమిట్లాక్షేపించుకొనఁబడుచు నెంతకాల మీ దౌర్భాగ్యపుం
జీవితమును గడుపవలసియున్నదో కదా?

పెద్ది— ప్రాణేశ్యరీ! నీ కీ వింతయగు చింతకేమికారణము!

పెద్దమా — నాథా! యేమిచెప్పదును! అట్లా యావుడూడ తల్లి మొగముజూచి,

గీ॥ “సంకులేని గృహస్తుల శ సౌధములను,
కసవుమెసవిత వందుచే శ గలుషితంబు
లయ్యె; నీదుగ్ధములు నగ్రా శ హ్యాములు, దీన,
మున్నుగల పుణ్యములుగూడ శ మన్నుగలసె.”

పెద్ది — (చింతాక్రాంతుండై) హా! పరమేశ్వరా! (తలవంచి మానముద్రుడై,
కొంతవడికి లేచి) దేవీ! ఇయ్యది నీకు మాత్రమే దుఃఖకారణముకాదు.
తలువాత మతేమి చెప్పినది!

పెద్దమా — నాథా! అంతటితో నూలుకొనక యాడూడ తల్లిని. “అమ్మా” యని
సంబోధించుచు

సీ॥ “కష్టపరంపరా శ క్రాంత సరసారాబ్ధి,
దటియింప కొమరుడే శ తరణి సముదు
దుర్భర దానిద్ర్య శ దుర్గమారణ్యంబు
దహియింప గొమరుడే శ దహనసముదు
నిజవంశ నిర్మల శ నీరకాసారమ్ము
నలరింప గొమరుడే శ జలజ సముదు
ప్రాకృత పాపక శ ర్మక్షోణి ధరముల
బడనేయ గొమరుడే శ వజ్రసముదు

గీ॥ సమధిక సుశీల సద్యశ శ స్సక్తులైన,
కొమరు లుండిననేగాని, శ యమరులతిధు
లర్చనల ధర్మములదృష్టి శ నందఃబోరు
సుతులులేనట్టివారికి శ గతులులేవు

యెన్ని సంపదలున్నను నెట్టి తపంబులాచరించినను నెంతటి సద్గర్మా
చరణ పరామణుండైనను, గృహస్తుండు గోత్రపవిత్రుండగు పుత్రుం
గాంచమి, నిహపరంబులను వ్యర్థుండగు, నిందుచే బిత్తపితామహాదులును
పుణ్యలోకములనుండి యధఃపతితులయ్యెదరు” అని.....

పెద్ది— (దుఃఖమున) హా! పరమేశ్వరా! యేమీ! ఈ దురంతము! నీచాతి
నీచమగు నీజన్మ నాకేల నొసంగితివి!! నేనీయప్రతిష్ఠ నెట్లు భరింపగలను
నే నెట్లీ పాపభూయిష్టమగు తనువును మోయగలను!!! (పితృదేవతల
నుద్దేశించి) ఓ పితృదేవతలారా! మర్మార్గులసంపర్కము లూఁకపోవునా!
నిర్మలధర్మాచరణపరాయణులరై, తపోధనులరై, సద్యశోదిగంత విభ్రాజ
మానులరైన, మీకా! యధఃపతనము! నామాలమున, హా! హతోస్మి!
హతోస్మి!

గీ॥ యే యథుంబు లెఱుంగని శ్రీ మియనూన
సద్గుణ కంతరాయుంబు శ్రీ సలిపినట్టి
యీన్యశంసుని నీభ్రష్టు శ్రీ నీయభాగ్య
భంగ భరితునిఁ జావఁది శ్రీ ట్టంగ లేరె!

పెద్దమా—నాధా! ఊరడిల్లుదు!!...అట్టులా చూడపలికిన, నయ్యావు పొంగిపారలి
వచ్చు దుఃఖంబును నడచుకొనుచు, బిడ్డనుజూచి, “బిడ్డా! నా యీ
దోషంబెట్లు పరిహరింపంబడు” నని, ప్రశ్నించెను.

పెద్ది— (ఆత్రముతో) అందులకేమన్నది!

పెద్దమా—అదూడీ తల్లింజూచి “అమ్మా కాశీ, గయా కళ్యాణాది పుణ్యక్షేత్రముల
నేవింపుచు, పుణ్యతీర్థంబులందోగుచు, భూప్రదక్షిణముఁజేసిన నిష్పాప
మడంగి, సద్గుణలంగాంచగలవు?” అని చెప్పెను, అదేమి మాయయో
కాని! నాధా! అదూడ యట్టే మాయమై యొక తేజోమూర్తి యచ్చట
నుట్టిపడియె! అంత నా యావామూర్తికిం బ్రదక్షిణ మాచరించుచుండు!
టయునేఁ జూచి, పరమానందాశ్చర్య మగ్ననై యమ్మంగళవిగ్రహు నారా
ధించితి నట!

పెద్ది— (ఆత్రముతో) దేవీ! తలువార! తలువార!!

పెద్దమా—ప్రాణేశ్వరా! అంత నద్దేవదేవుండు నన్నాశీర్వదించెను, తాను “కళ్యాణ
పరమేశ్వరుండ”ననియు, “మీదంపతులు మీ ధన కనకవస్తు వాహన పశు
సముదాయంబులతోఁ గళ్యాణ పురమున కరుదెండ”నియు, “సంప్రాప్తా
భీష్టులయ్యెదర” నియు, నాజ్ఞాపించి యంతర్హితుండయ్యె!

పెద్ది— (స్వగతము) లోకంబున, జాగ్రవవస్థయందు గలిగిన, తలంపులె నుభూప్యవ
స్థయందు స్వప్నరూపము వహించునని, చెప్పదురు...అదెట్లున్నను, నొక్క
విషయమొక్కరాత్రి నిరువురి కలలయందెట్లు గోచరించుట దుర్ఘటము
ఇందుమూలమున నిందెద్దియేని సత్యముండునని వాంఛ జనించెడు —
(ప్రకాశముగా) దేవీ! ధన్యురాలవు! కరుణాంతఃకరణుండగు నప్పర
మేశ్వరుండెట్లు ప్రేరేచుట మనపురాకృత సుకృతమ్ము కాదే!— —
యేది యెట్లయినను, ముందు, కళ్యాణేశ్వరుని యాజ్ఞలవశ్యా
చరణీయమ్ములు.

గీ॥ అఖిల విశ్వప్రకాశుడు శ నఘ విదూరుఁ
డవ్యయానందమూర్తి క శ ఛాణమూర్తి,
ప్రమథగణ సేవితుండయి, శ బరగు చుండ
గనుల జూచుటకంటె భా శ గ్యంబు కలదె!

పెద్దమా—మనోహరా! ధన్యురాలను! మీయాజ్ఞలనుల్లంఘ్యములు. (సంతోషపడు
చున్నది)

పెద్ది— నెచ్చెలీ! నీకుంగల యీ యనపత్యాతురతం గనిన వింతయగుచున్నది.

పెద్దమా—నాధా! కళ్యాణపరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున నట్టిభాగ్యమే లభించిన,
నెవ్వరి కానందముకాదు! చూడుడు!!

సీ॥ చిరునవ్వు మొలకల శ చే ముద్దులొలికెడు
సుతుమోము గండ్లాటఁ శ జూచు కొనుచు,
తియ్యనితేనె జూ శ త్తిలు బిడ్డపలుకులఁ
వీనుల విందుగాఁ శ బూని వినుచు
చినచిన్న యడుగుల శ చే చుట్టి నడచెడు
నాత్మజుతో నాట శ లాడు కొనుచు
గూడి, పయ్యెదను దా శ గుడు మూతలాడెడు
కొడుకును కౌగిటఁ శ గుచ్చు కొనుచు

గీ॥ రావె, నా తండ్రి! నా కూన శ రావె! నాదు
ప్రాకృవానక్ష్మ పుణ్య స శ త్ఫలమ, రావె!
యనుచు, నెత్తుకొనుచు, ముద్దు శ లాడు కొనుచు
నెవ్వ రానందమున, సుఖ శ యింప కుండ్రు!

పెద్ది— దేవీ! కళ్యాణపరమేశ్వరు కరుణగలిగిన మనమును నట్టి యానందమనుభ
వింపఁ గలము...చింతలుడిగి, ప్రయాణమున కన్నియు నాయితపలుపుము
నేనునుఁ జని, గురుజనా మోదమున బడసి నిన్నుఁ గలసికొందు...

[నిష్క్రమించుచున్నాడు]

పెద్దమా—(భగవంతునుద్దేశించి) హా! స్వామీ! కళ్యాణేశ్వరా!

గీ॥ అతులితా నందమయము, బ్ర శ హృది విబుధ
సేవ్యము, సమస్త కలుష వి శ చ్ఛేదమైన,
పరమ కళ్యాణ మూర్తి? నీ శ పాదసేవ,
నోచినారమ! యెంత ధ శ న్యులమొ, మేము!

తండ్రి! నీ సంఘటనము లెంతటి దుర్బోధములు, కలహానైషం దలంపని
నీ కళ్యాణక్షేత్ర యాత్రాగమనమ్ము నెంతలాసిద్ధింపఁ జేసితివి! స్వామీ!
నీ చర్యలనూహ్యంబులు ... అతీతమ్ములు... అమూల్యమ్ములు! తండ్రి!
ధన్యులము!! ధన్యులము!!! (ధ్యానము వభినయించి ఆత్మప్రదక్షిణ
నమస్కారము లాచరించి)... (గవాక్షమువైపుజూచి) బాగుగా తెల్లవారి
వట్లన్నది.

గీ॥ కలకలారావములు మిన్ను శ కలగునట్లు
మొఱిసెమ శకుంత సంతతి శ యరుణ కిరణ
కాంతులయ్యవె! సోరణ శ గండ్లనుండి
సోకెడును నిద్రమేల్కొల్పు శ సుదతులట్ల

ఇంత, నేఁజని, ప్రాతఃకాలకార్యంబులం దీర్చుకొని మన్నాధుండు
వచ్చు నంతలా బ్రయాణసన్నాహంబున, నుండుఁగాక...

[నిష్క్రమించును.]

ప్రథమాంకము.

౪

తీవ్ర రంగము — సభోభవనము.

[సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, పోలురాజు, యలనూకరాజు,
నలనూకరాజు, పల్లికొండ రఘుపతి, మఱికొండలు
సభ్యులునాసీనులై యుందురు.]

[యవనిక యెత్తబడును]

పల్లికొండ రఘుపతి —

చ॥ కడుపునఁ గన్న బిడ్డల ప్రశంస కారము కూరిమి నాదరించి యే
యిడుమల నందనీకఁ, బ్రజల లెంతయు సౌఖ్యపడంగ రాజ్యమున్
గడువడినేలి శాశ్వతము శ్రీ గాగల కీర్తిఁగడించి నావునీ
యడకువ, నీ సగర్భుల మన హా భుజశక్తికి, వన్నె వెట్టెమున్

అట్టి నీ విష్వడు ... యెక్కడ కళ్యాణపురము, ... యెక్కడమనము,
యాత్రలకెక్కడైన, దేశములు తెగించి పోవుదురా! మామా!

సింహాద్రిరాజు — నాయనా! పెద్దిరాజా! ఏమి నీ తొందర, సంతానప్రాప్తికి, భగవ
త్కరుణయే ప్రధానము, సర్వాంతర్యామియగు నబ్బగవాసుని యనుగ్ర
హంబునకన్ని పుణ్యక్షేత్రము లొక్కటియే! ... సేవించినవి, పుణ్యక్షే
త్రములుకావా! తమ్ముడా! యెందులకిట్లు చింతిల్లెదవు. చూడుము-

నీ! దశరథ భూషాలు శ్రీ దారత్ర యమ్మున

సంతానవిడి ధన్యు శ్రీ సలుపలేదె!

అమరలోక భ్రష్టు శ్రీ డగు మృకండునకును

సుతునిచ్చి సద్గతుల్ శ్రీ జూపలేదె!

ద్రాణి శస్త్రాఘాత శ్రీ తను పరీక్షితుఁ గాచి

భరత వంశమ్ముఁ గా శ్రీ పాడలేదె!

తఱిగిన, సుతుమన్చి శ్రీ సిరియూర్ నతిధుల

సేవింప నర్హుని శ్రీ జేయలేదె!

గీ॥ సుతులు, సుతులని పొక్కు దం శ పతులు, పుడమి
నెండఁజొందరు, సంతాన శ మంది సౌఖ్య
మందరా దేవదేవు ద శ యా విప్రీర్ణ
నెల్లకాలంబు నెకరీతి శ నెట్టులుండు!

త్రిమూర్తుల యంశమ్మున వెలసిన, వన్నెలక్ష కవిలావులను, ధనకనక
వస్తువాహనమ్ములను బూజ్యుండగు మనతండ్రి వలురాజు మంత్రపూత
గంగాజలంబులచే బంధుమిత్రబుధజనంబుల మ్రోల నీ ధాత్రిని, నీకుఁ
బట్టాభిషేకంబొనరించినదిమొదలు నింతవరకు నేలొపంబులురానీక సురక్షి
తంబుగా, రాజ్యపాలనంబుతో పాటు పితృవాక్యపరిపాలనంబును నొన
రించితివి- ఆయ్యది నేడు దప్పెదవా?

పెద్ది— అన్నయ్యా! మీ మాట కడ్డవచ్చినందులకు నన్ను తుమింపుడు! ...
భగవత్కైంకర్యమునకు లక్ష్యమే ప్రధానము. అట్టి లక్ష్యము కుదురుటకే
కాశీ గయా కళ్యాణాది పుణ్యక్షేత్రమ్ములు వెలసియుండుట. భగవత్కైం
కర్యమునకు, పరాభిప్రాయానుకూల గమన మగ్రాహ్యము- “ఆత్మబుద్ధి
స్సుఖంచైవా” యను వాక్యోక్తి ఇందు చింత్యము

ఉ॥ తమ్ములువీరు, మీటు గుణ శ ధాములు, నగ్రజు, లేకమై సహా
యమ్మునరింప నేటివర శ కయ్యవచించిన రీతినెల్ల సౌ
ఖ్యమ్ముల రాజ్యమేలితిసి, శ గణ్యతఁగంటిని మీకతాననే
నిమ్మహి నింతకొంత, జన శ దే! శ్రమదీర్చు కొనంగ నీగతి

అట్లు విశ్రాంతి గోరువారికి, యాత్రలు సేవించుటయే ముఖ్యసాధనము...
కావున, కళ్యాణయాత్రయందు గృతనిశ్చయుండనగు వన్నభ్యంతరపెట్టి
కనుమతేంపుడు- నేటినుండి, సంతానవంతుండగు తమ్ముండీ పోలురాజు
రాజ్యపాలనా బాధ్యత వహించి మిమ్ము సేవింపుచు సంతోష పెట్టుంగలడు.

పోలు— (పెద్దిరాజు నుద్దేశించి) అన్నయ్యా! పితృసములరగు మీటులేని యీ
రాజ్యము మాకు మహారణ్యంబుగాకుండునా! - మిమ్మువిడచి మేమెట్లుండ
గలము! మేమును మిమ్మునుసరించుట కనుజ్ఞదయ సేయుడు.

పెద్ది— తమ్ముడా! నీ భక్తి తాత్పర్యమ్ములకు నా మనంబెంతయు నానంద
మందుచున్నది. కాని చూడు

ఉ॥ ఏడుతరంబులందునిచి, శ యెంతయు గోధన ధాన్య వృద్ధులన్
గూడి, సుఖంబుగాంచుచును శ కూర్చి బ్రజాహితబుద్ధి రాజ్యమున్
బాడిని నేలగల్గిన, నృ శ పాల కుటుంబముఁ వేలుజేసి నా
తోడనుఁ దోడుకొంచుఁ, జన శ దూరదె లోకము, రాజ్యముండునే!

అట్లు చేయుటెంతయు నప్రతిష్ఠాకరము. కావున కళ్యాణపుర పర
మేశ్వరు నారాధించి, కృతార్థుండనై మిమ్మచిరకాలంబునం గలిసికొందు.
చింతఁదక్కి నన్ననుపుడు ! పోయివత్తు.

పల్లికొండ—(పెద్దిరాజు నుద్దేశించి) మామా ! మీ విమోగమ్మున, కోరువని కతంబున
మీ సగర్భ్యులంతవట్టు ప్రార్థించిరి కాని, మీఱఱిలపించిన, కార్యంబును
విఘ్నపరుప నిందెవ్వరు, సాహసించురు!.....చిన్మయుండగు నాకళ్యా
ణేశ్వరుండట్లు ప్రేరేపించుటకు మఱింకే విశేషంబు లుండునో ! యెవ్వ
టెలుంగఁ గలరు, చూడుడు—!

సీ॥ ప్రహ్లాదునకుఁ బడ శ రాని పాట్లనుగూర్చి
యల హిరణ్యకశిపు శ నడచి వైచె
శ్రీరాము వనవాసిఁ శ జేసియు, రావణా
ద్యసురలోకము నంత శ మందఁజేసె
పాండవాజ్ఞాత ప్ర శ వాసంబుఁ గల్పించి
కీచకాదులఁ బట్టి శ కీటడంచె
సత్యహరిశ్చంద్రు శ జండాలుఁ గొలిపించి
తులలేని సంపద శ లెలమి నొసగె

గీ॥ సుజనులకుఁ గష్టములఁగూర్పఁ జూచుటెల్ల
జగముల యరిష్టశమనమె, శ భగవదేచ్ఛ
ఈ చతుర్దశ భువన, ర శ త్కూచణుం, డ
తండు, కల్పించునే, నిమి శ త్తంబు లేక—

సింహాద్రి—మామా ! రఘుపతి ! తమ్ముని యభిలాషయే కానిమ్ము.

పల్లికొండ—భాగపరిష్కారముగదా! కావలసినది; అందేమియున్నది...(అలోచనచగా)
అవును...మామా ! మీ తండ్రియగు వలురాజుచే నరణమ్ముగా నొసంగబడిన

కొమరమ్మ ధనకనక వస్తు పశుజాలమ్ములు నాటినుండియు, సమిష్టియందే
యుండి వృద్ధిజేందు చుండుటచే మీ యేవురతోపాటు, నామెకును సమ
భాగంబొసంగుట న్యాయ్యమని, నాకుందోచుచున్నది —

పెద్ది — అందులకు సందేహమేమి! మామా!

ఉ॥ పుట్టినదాదిగా, నిముస ర ముక బెడబాయక, బుట్టినింటి వా
త్రాట్టిడులైన, వారి శుభ ర మే! దలపోయుచు, వారివృద్ధి కే
చెట్టకునే సహించుకొను, ర చెల్లెలిసొత్తు హరించునట్టియా
కట్టడి, కెందు సద్గుతులు ర కల్గునె! కల్గునె గౌరవంబిలక

కావున, నామెకివ్వగా మిగిలినదే భాగింపుడు ;

పల్లికొండ — భాగించుట కేమున్నది. (తెరవంకజూచి) దేవలా! మన ఖజానాలో
నున్న ధనకనక వస్తు సముదాయముల, నా యా యుద్యోగులకుందెలిపి,
యారుపెట్టెలయందు సమభాగములు గా నుంచి, యందుతనకిష్టమగు పెట్టెను
తీసికొనవలసినదిగా, కొమరమ్మకుం దెల్పుము...మామా! ఇంక నేమున్నది-
కవిలావుల మదకదా! (జ్ఞప్తి నభినయించి) మఱచితిని; అదెట్లు? వాని
నొల్లు విడతీయగలము? ...విష్ణ్వంశమున, బొల్లావు పుట్టెననియు బ్రహ్మ
యంశమున, బుల్లెడ్డు పుట్టెననియు, నీశ్వరాంశంబున మచ్చల బసవదేవుడుద్భ
వించెననియు, జతుర్వేదంబులును, గామధేనువున్న పంచవర్ణంబుల గోవు
లయ్యెననియును, దిక్పాలుగు గోపాలురై యేడు తరంబులకుండియు నయ్యా
లమందల నభివృద్ధి జేయుచుండిరనియు, నీ యాలమందలను విభజించిన
వారితల వ్రక్కలగునని మన యదువంశలేఖనములు, వక్కాణించుచున్నవే
అదెట్లు...(ఆలోచన నభినయించుచున్నాడు)

పెద్ది — అట్లయిన, నిందు భాగపరిష్కారమెట్లు!

పల్లికొండ — (తలయూచుచు) బాగుగానున్నది-మామా నాకిందొక్క యుషాయము
తోచుచున్నది... యెట్లందువేని, భాగస్తులందఱు, స్నానసంధ్యాద్యను
ష్ఠానంబుల శుచిర్బూతులై, మందకుఁజని వేదయుక్తంబుగా, నగ్గోవులఁ
బూజించి, చనుదెంచి, మన కొట్టాబునకొగల యారువాకిశుల మొగంబుల
యందు వారివారి నామంబులను లిఖించియుంచుటయు, సాయంకాలము,
తిఱిగి, వచ్చిన యాలమంద లెవటి తలవాకిశులంబోయినవి వారివిగా స్థిర
పఱచుకొనుట యుక్తంబుగా తోచుచున్నది.

పెద్ది— (సంతృప్తి నభినయింపుచు) మామా ! మహామంత్రవనుటకు, నిన్నే చెప్పవలయును,....మఱి యెవ్వఁటి కీ యూహలుపోవును... బాగుగానున్నది... యెవఁటియదృష్టము వారిది, ఇంతకంటె నుపాయాంతరమేదియుఁ గన్పట్టుట లేదు.

సింహాద్రి—ఇందులకు మేమును, సమ్మతించితిమి !

[శైరలో]

చ॥ బరువుగ నుండెనంచు మన శ భాగములంగల నొక్క-పెట్టినే
గరమనురక్తిఁ గొంచుఁ జని శ కాంచగఁ నందున, గంగబాలయై
సురుచిర యాప సంపదలఁ శ జూడగ నయ్యెడు, నీమెనెట్టులీ
ధరణి భరింప నేర్తు ! గుణ ! ధాములరన్నలుమీఱు చెప్పరే !

పెద్ది—(విసుటనభినయించి) యెవరది; అమ్మాయి కొమరమ్మకాబోలు ! (కొమరమ్మ నద్దేశించి) అమ్మాధన్యురాలవు... నీపూర్వజన్మపుణ్యంబునకాజేసి లభించిన, నీ గంగామహాదేవిని, నీ యిలవేల్పుగా పూజించు కొనుచుండుము...నీభాగమునకేమి ! మిగిలిన, మాభాగములలో నే నీకును సమభాగము నివ్వగలము-చింతింపకును—తల్లీ ! చింతింపకుము !!

యెఱ— (తనలో) సమిష్టిగానున్న నిక్కుటంబ మిట్లు, విచ్ఛిన్నమగుటదలంచి, కాబోలు; గంగామహాదేవియు కొమరమ్మంజేరినది... దీనినిబట్టి చూడగా మత్సరహోదరులెల్లరు, నీయెలమంచిలి విడచి, తలకొకత్రోవను, చెల్లాచెదరై పోవుమరనియే సూచించుచున్నది...అహా! ఎంతలో నెంతమార్పు...అవును దైవ సంఘటనమున కెవ్వరు కర్తలు... (విచారము నభినయించును)

సింహాద్రి—(కొమరమ్మ నుద్దేశించి) అమ్మాయి ! చింతిల్లకు !

గీ॥ ధనకనక వస్తువాహ నో శ ద్ధతి నొసంగి,
తండ్రి, వలురాజు నిన్నిల శ దనిపె నట్టి
యమ్మ ! నీసొమ్ము హరియించి శ యప్రతిష్ఠ
బాల్పడరు ! నీ సగర్భ్యులె శ ప్పట్లనైన,

పోలు— (కొమరమ్మ నుద్దేశించి) విచారపడకుము ! తల్లీ! ఈ కరియావులవారింటంబుట్టిన పశువైనం దోబుట్టువుల సొమ్మపహరింపదలంపదు...

నలనూక — నిజము ! తల్లీ ! నిజము ! ఇదియంతయు నెందులకు-అమ్మయీ !

గీ॥ పుట్టినింటచు, తోబుట్టు శ్రీ వెట్టివేళ,
బిట్టవగఁజెంది కంట నీ శ్రీ రెట్టుకొనిన
నశుభమని, భీతినందు నీ శ్రీ యన్నదమ్ము
లమ్మ ! నీసొమ్ము మారియింప శ్రీ నరయఁ గలరె !

పెద్దీ — (మంత్రినిజూచి) మామా ! రఘుపతీ ! మిగిలియున్న యైదుభాగములను,
నారుభాగములుగా విభజించి యమ్మాయికొసంగి, సంతృప్తిఁబఱపుము.

పల్లికొం — (చిత్తము ప్రొద్దు జూచి) అపరాధా మగుచున్నది... కావలసిన కార్యములు
చాలకలవు.

పెద్దీ — అవును, రేపేప్రయాణము ముందుకార్యములకుఁ ద్వరపడవలయు.
[రేచుచున్నారు.]

[అ వ ని క ప దు ను]

ఇది

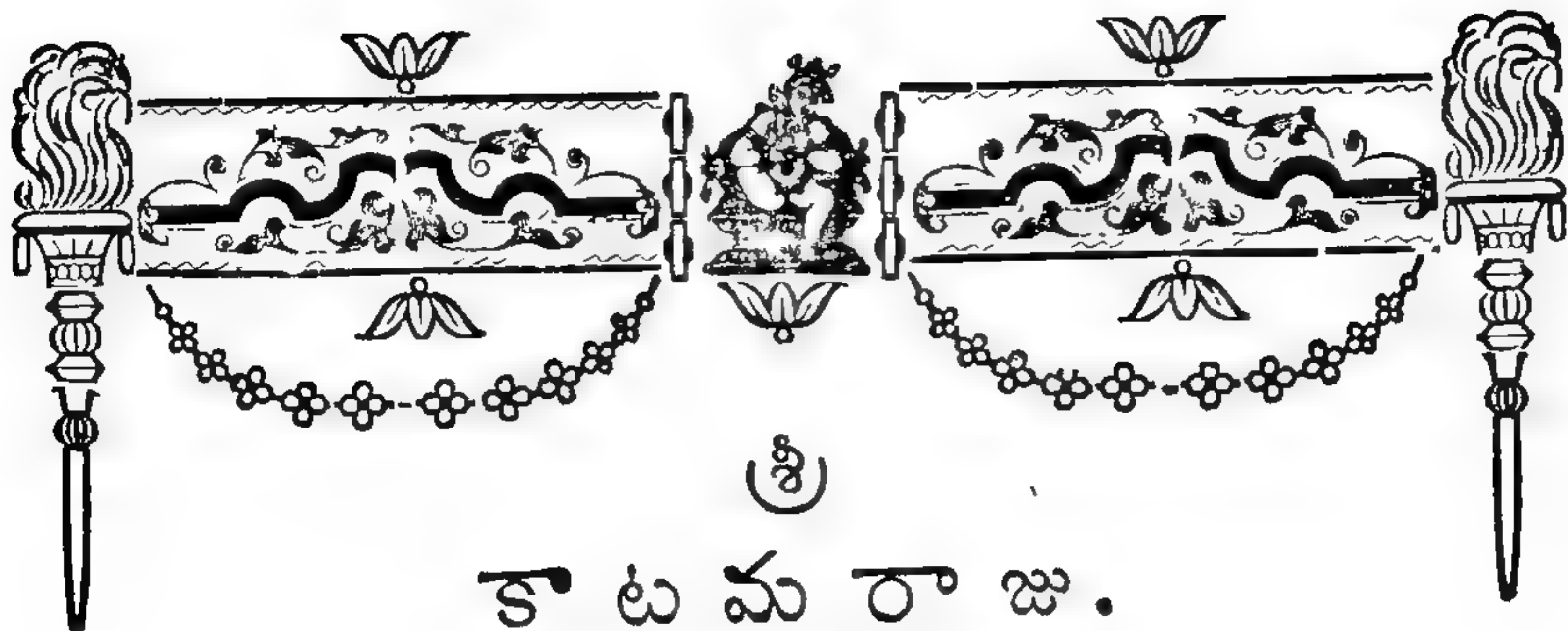
శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణా కళాక్షుప్రబంధ కవితా
శిల్పప్రవీణ, పట్నాటవంశోద్భవ అన్నపూర్ణా
చిత్రంబరాచార్య శ్రేష్ఠ తనూభవ
సుబ్బరాయ నామ ధేయ
ప్రణీతంబైన
“ కాటమరాజు ”

అను

దృశ్యకావ్యంబు నందు,

ప్రథమాంకము.

సంపూర్ణము.

కాటమరాజు.

ద్వితీయాంకము.

1వ రంగము — అరణ్యము.

[ప్రవేశము — నృద్ధకంచుకి]

స్త్రీ॥ అతిథి దేవ బ్రాహ్మ శా గా భ్యాగతుల భక్తి
నర్చించి సంతృప్తి శ నందువాడు,
అభిమతంబు లెఱింగి, శ శుభపాలనంబున
బ్రజల బిడ్డల వోలె శ నరయువాడు,
అనిగొన నేక శర శ ణన్న శాత్రవునైన,
గరుణార్ద్ర మనమునఁ శ గాచువాడు,
యాచకాశ్రిత సేవ శ కా నీకముల కెల్ల
నెలమిఁ గోరినదెల్ల శ నిచ్చువాడు,

గీ॥ మంచిగొనములకెల్లను, శ మనికిపట్టు,
పెద్దిభూపాలు డీపట్ల శ పిన్నపెద్ద
బాదుగులఁ దమ్ము గుఱ్ఱుల శ బ్రజలబాసి,
చనెడు, కళ్యాణపురికి, నీ శ శ్వరు భజింప—

సద్గర్మాచరణ పరాయణులగు ప్రభువులచేఁ బరిపాలింపఁ బడుటయు,
రాష్ట్రప్రజల పుణ్యమేకదా ! సేవకావృత్తినింద్యమేయైనను, సద్భాషయ

సంపన్నులగు మాబోంట్లపట్ల, నయ్యదియసెంద్యమే! పుణ్యాత్ముడా
 వలురాజు, తన పుత్రులతోపాటు, నన్నునుజూచి, మిక్కిలి ప్రేమతో,
 నాదరించె...నీ మహారాజున్నా “పెద్దవాడననియు, గౌరముగా బ్రతికిన
 వాడ” నియు, నెంచి తగిన పనులకే నియోగించుచుండును...ఇట్టి మహా
 రణ్యములం దిటుగుట కష్టమైనను సుహృదయులగు నీ ప్రభువుల విడువ
 లేకగదా! వచ్చితిని. ఈ ముసలితనంబున, జన్మభూమి నాశ్రయించి వేళ
 కేవో, రెండు మెతుకులను దిని, పడియుండక, నీ యరణ్యభూములకు,
 వచ్చుటతప్పె. కరుణాంతఃకరణులగు ప్రభువులును, రావలదని, చెప్పిరి.
 కానీ! నామస్సాక్షిమాత్రము. “విశ్వాసద్రోహము” “ప్రభువులతో
 పాటు, కష్టసుఖముల ననుభవించుట సేవకుని విధ్యుక్తధర్మ”మని హెచ్చ
 రించుటచే, నిట్లురాక తప్పినది కాదు,... నామాటకేమిగాని, పాపము
 పెద్దమాదేవినిజూచిన, గడుపు తలుగుకొనిపోవుచున్నది. యాత్రలుసేరించు
 వారు మాత్రమెందరు బండ్లెక్కియు, శిబిరసాహోహించియు, జనుట
 లేదు; పోనీ! కొలదిదూరమే యనుకొందమా! యెక్కడి కళ్యాణము-
 మార్గము సుగమంబనుకొందమా! కంటకశిలావృత దుర్గమారణ్యభూమి,
 కల్లకతోర భయంకర సింహశార్దూల రావంబుల కులుకుచు, కాల్గీడ్చు
 కొనుచు- పాదస్కులు గాయమ్ములువడ నిట్లు బాధపడుటకు వీటికేమి
 ముంచుకొనిపోయినది - ఆంధోళికల నెక్కుడని యెంత వేడుకొనినను,
 వినదయ్యెను,

సీ॥ ఎండ కన్నెలుగని శిల్పాలు నీ ప్రచం

డపు టెండలకుఁ గడు శ ననయవలసె,

నడుగుల మడుగుల శ నిడ నడచెడు తల్లి,

చెడుబమ్మ ముండ్లలో శ నడువ వలసె,

నునుమెత్త పట్టు పా శ న్పుల బండు మాయమ్మ

పలుగు త్రానేలలఁ శ బండ వలసె,

చిలుక పల్కుల కెంతో శ యులికెడు మారాణి,

యడవి మెకపు బొబ్బ శ నడల నలసె,

గీ॥ తినుటకును కట్టుటకు దైవ శ్ర మునిచి యుగాడ
సేనఁ జేయంగ నాబోటి శ్ర సేనకాళి
వేనవేల్ కాచుకొని యుండ శ్ర దీనవృత్తి
నిన్ని చెడుగులు గుడువంగ శ్ర నేమి విధియె.

ఇన్ని కష్టములు పడినగాని, బిడ్డలు కలుగరు కాబోలు, యేమీ ! ఓరి
చాదస్తము, పోనీ వీరిచాదస్తమెట్లున్నను, సృష్టిస్థితిలయ కారణభూతుండగు
నా భగవంతుని నేనుండము....

గీ॥ పిడికెడన్నంబు నిడలేని, శ్ర పేదనాని
గొంతుకకు జుట్టు వలదని శ్ర గొట్టుకొనిన,
బిడ్డలో బిడ్డలోయని శ్ర బెగడు పడెడు
వీరి చెసనైనఁ జూడడు శ్ర వితయేమె.

అవును. ఇట్టి పగస్పరవిరుద్ధ సమ్మేళనమా తాతకు, మొదటినుండియుఁ
నలవాటే.... తాతకు ధనలూపంబును, లాభికి లాభంబును, లావణ్యవతియగు
సతికి, వికారమార్తవర్తమండగు భర్తను, గుణవంతుండగు భర్తకు గుణ
హీనయగు భార్యను, కల్పించు.... అదియేమి పాపమోకాని, మంచికి
చెడుగు వెంటనే సృజించియే యుండును. (సవితర్కముగా) లక్ష్యపాధా
న్యమగు పుణ్యక్షేత్రము, లభిష్టప్రదములు కావనుట కెవ్వడు సాహసిం
చును. పెద్దలందఱుండు యవివేకులా! కాశీ గయాది పుణ్యక్షేత్రముల మాహా
త్మ్యము లెన్ని వినుటలేదు ... పుణ్యవంపతులగు మా ప్రభువులును, నభీ
ష్టవాప్తి నందకపోరు! భగవంతు డనుగ్రహించుగాక, (వినుటనభినయింపుచు)
యెవరో పిలుచుచున్నట్లున్నారు !

[నిష్క్రమించును]

[దేవసహితుండై పెద్దిరాజు విచారగ్రస్తుండగుచు, ప్రవేశించును]

పెద్ద— (విచారముతో) ప్రాణేశ్వరీ !

గీ॥ దేవతల, గ్రాహ్మణుల, భక్తి శ్ర దృష్టిపరచి,
చదువులకై దెల్వితేటలకై శ్ర జాలియున్న

వసుధను, నరుండు, తనకెద్ది శ్ర ప్రాప్తమెంతో
యంతకెక్కుడు రవ్వంత శ్ర నందబోడు.

దైవ నిర్దిష్టమగు మనదౌర్భాగ్యమున కనుగుణ్యముగనే, మందమ్రాచ్చు
లును, ఈన కట్టిని గొడ్డుబోతావులును, మనభాగమునకు వచ్చినవి, పూర్వ
కర్మమెంత యనివార్యమోకదా!

పెద్దమా—నాధా! ఈ ధనకనక వస్తువాహన పశుజాలంబులకా! మీటు చింతించునది.

పెద్ది— దేవీ! నే నందులకు జింతిల్లుటలేదు, కాని భగవంతుని మహేంద్రజాల
మునకాశ్చర్య పడుచుంటిని.

పెద్దమా—నాధా! ఇదియెక చిత్రమా? చూడుడు,

గీ॥ బ్రహ్మమాయను, మునిగి క శ్ర నృడకయున్న
గోవులను, దూడలను, గోప శ్ర గోపికలను
తిటిగి తనమాయ, సృజించి శ్ర తెచ్చినట్టి
భగద ధీశుని చర్య లా శ్ర శ్చర్య మొండె!

(వెనుకఁజూచి యాశ్చర్యము నభినయింపుచు) నాధా! అటుచూడుడు-
గోపాలురు తోలకుండగనే.. పంక్తులుచీర్చి యయ్యాలమంద తెల్లు మనల
వెంబడించు చున్నవో!

పెద్ది— అవును దేవీ!

గీ॥ మనల సంతాన చింతాని శ్ర మగ్న మతుల
నెవఁడు దటిజేర రమ్మొచు శ్ర హెచ్చరించె
నతఁడె, లోకైక కళ్యాణుఁ శ్ర డాలమండఁ
గోలుకొని వచ్చు, నితెలులు శ్ర తోలనేల!

పెద్దమా—సంతాన రహితమగు నీ యాలమందను సంతాన వంతముగా నొనర్చుటయే
యామహామహుని, యాశయమ్ము కాబోలు!

పెద్ది— అదియు వాని సుకృతమేకదా! ... దేవీ! మార్గగమనంబున, మిగుల
నలసితివి. ఈ వేళకిచ్చట విడియుట యుక్తమని తోచుచున్నది (తెగఁ
చూచి) మందపాలా! నేటికా సరోవర ప్రాంతంబున, మన శిబిరముల

నేర్పాటు నేయింపుము — (దేవినుద్దేశించి) దేవీ! మనమింతలోనేగి, యా
సరోవర జలములనాని, నేదఁదీర్చుకొనుచుండము రమ్మ ...

(నిష్క్రమించి—తిరిగి ప్రవేశించుచు)

పెద్దమా—ఆహా! యేమి! యా సౌందర్యము, నాథా! కథలలో చెప్పకొనునట్టిది,
యప్పురస్త్రీస్తాన సరోవరము కాదుకదా? కాకున్న నీ స్వగీయానందము
లభించునా? (జలపానము నభినయించి) నీరములెంత మాధుర్యములు;
(ఆనందము నభినయింపుచు) ఆహా! యేమి! ఈ మందమారుతము-నాథా!
చూడుడు-

గీ॥ చల్లనగు నీ సరోవర శ్ర జలములాని,
త్రోవలో తమ్మిగంధమ్ము శ్ర దొంగిలించి,
పయ్యెదలఁ బట్టి తివిచెడు శ్ర పవనుడవుర,
తల్లిదరిజేరి యాడెడు శ్ర తనయు నట్లు.

(నుతియొక వైపుఁజూపుచు) అటుచూడుడు. ఆతరుకొటగఁబయి, నున్న
తన పసిబిడ్డల కా చిలుకెట్లు మేతఁబెట్టుచున్నదో...ఆహా! భానహీనంబు
లగు నీ పక్షులకే యంతలేసిప్రేమలా! ...అవును, స్వభావసిద్ధములు,
ప్రేమలుకదా! (ఉద్రేకముతో) నాథా! అదియేమి!

కెద్ది— అవును! యెగురుటగాని తనచిన్నిబిడ్డ కా చిలుక యెగురుటనేర్పుచున్నది.

పెద్దమా—(చిలుకనుద్దేశించి) ఓ చిలుకా! నాకంటె నీవెంతయు, ధన్యురాలవు సుమీ!
యేమందువా!

సీ॥ చిన్నారి పొన్నారి శ్ర చిన్ని చేతలఁ జూచి,
యూడిచి, పాడిచి శ్ర యలరినావు;
నచ్చియు, రాని య శ్ర వ్యక్త మాధుర్యపుణ్
బలుకుల బలికించి శ్ర ప్రబలినావు
పడుచుఁ గ్రాకుచు, నిల్వఁ శ్ర బడుచును గొనఁగొన
దప్పుటమగులు వెట్టఁ శ్ర దనిసినావు
ముద్దాడి, వేమాటు శ్ర ముద్దాడు మనుచును
నల్లారు ముద్దుల శ్ర నందినావు

గీ॥ కౌగిలులఁ గుచ్చి లాలింపఁ శ గలిగి నాచు
చిన్నిబిడ్డను; యిట్టి సౌ శ ఖోన్నతులకు,
నేనతంబులు జేసితి, శ వెనని గొలిచి
యిట్టి దీవెన లందితి శ వే! శుకంబ!

పెద్ది— దేవీ! సంతానాపేక్షహృదయవగు నీకెల్ల యెడలఁ, బ్రణయ సంతానమే
కనబడుచున్నది. దానికేమిగాని, యీ ప్రకృతి విశేషముక్కింత యవలూ
కింపుము.

పెద్ద— నాథా! ఇది మాత్రము, ప్రకృతి విశేషము కాదా! అల్లదే! ఆకొప్పువై
జూడుడు.

చ॥ ప్రణయ పవిత్ర భావ పరి శ రంభణలక్ష్మీ దమ చిన్ని బిడ్డలక్ష్మీ
బెనఁగొని, ముద్దులాడి, మఱి శ పెంపువచో రచనాను భూతిచే
దనువులు పారవశ్యతకు, శ దక్కి యవార్య సుఖైక సంపద
దనరెను నా శుకీశుక వి శ తానము లీ ప్రకృతి ప్రభేదమే,

ఆ ముద్దుల మాటగట్టు నా లేడిపిల్లలం దిలకింపుడు శయనించియున్న
తనతల్లి నెట్లులరి చేయుచున్నదో, (మృగము నా ద్వేషించి) ఓ మృగరాజమా!
నీవనుభవించు నయ్యానంద మెట్టిదో నాకుం జెప్పము... (శర్తతుజూచి)
మనోహరా! అయ్యానంద మనిర్వచనీయ మగుటచే కాళ్ళోలు నీ మృగము
మాటలాడ లేకున్నది, చూడుడు.

పెద్ది— (నవ్వుచు) దేవీ! బిడ్డలరంధిని బడిన నీవు ప్రకృతినే మఱచుచుంటివి;

పెద్దమా—అదియేమి! నాథా!

పెద్ది— మృగములెల్లు మాట్లాడునను కొంటివి! అయినను దాని భావమే నెఱింగింతు
వినుము,

చ॥ అడుగులఁగొల్చి యోతయుఁ బ్రి శ యంబులరక్ జిఱునప్పు మొగ్గులక్
దొడిగియుఁ, భాహువల్లరుల శ తో, బెన్నవైచుచు, మోముమోమున
దిడుకొని, ముద్దు ముచ్చటల శ నెంతయు, బ్రాన్దులు బుచ్చు నా తరుగ
దొడరు లతామతల్లికఁ, గ శ నుంగొనుమన్న విధమ్ముఁ జూపెనుక్

పెద్దమా—నాథా! యేలనన్న పరిహాస మాడెదరు, విషయలంపటులగు వారికి,
ఆ పవిత్రానందము లభించునా!

గీ॥ కానఁ బెఱిగిన, పచ్చని శ గడ్డిమేసి,
చల్లనగు నీ సరోవర శ జలములాని,
చిఱుత నొడినిడి, ముత్యము, నీ శ జింక కింక,
దడవి, యీలోకమునఁ, గోరఁ శ దగినదేమి!

పెద్ది — సతీ ! కల్యాణేశ్వరుం డచిరకాలంబున, నిన్నట్టి యానందమ్మున, నోలలా
డించు గాక.

పెద్దమా — (నిరాశా సూచకముగా) నాధా ! నా కట్టి యానందము లభించునా !

గీ॥ ప్రాశ్నవ సమాగతా నేక శ పాపకర్మ
సంచిత దురంత నారాభగ్య శ జనిత, మందు,
భగవ దహితాన్నిచే, దహిం శ పఁ బడినట్టి
వృక్షము చిగుచ్చునే యెట్టి శ వృష్టి నైన,

[దుఃఖోద్రేకమున కూలబడుచున్నది]

పెద్ది — (తనలో) స్వభావసిద్ధంబులగు నీ వనవిశేషంబు లీమె సంతాన విరహిత
విచారమును, నినుమడించు చున్నవి. ఈమె నిందుండి తొలగించుట
మంచిది. (ప్రకాశముగా) దేవీ ! మన పరిజనులీహాటికి, శిబిరంబులనేర్పాటు
చేసియుందురు, వెల్లుదము లెఱు. [చేతులనుఁబట్టి లేవదీయు మన్నాడు]

పెద్దమా — (విసుగుతో) నాధా ! నన్నందులకు బాధఁబెట్టెదరు.

గీ॥ సుప్రసిద్ధ సంతానమ్ము శ సుమ్ము గృహిణి,
భవనమునకును, సర్వ సౌ శ భాగ్యమందు
రట్టి సంతాన విరహిత శ కథమురాలి
కీగభీరాటవృత, సౌఖ్య శ మాయఁగలవు.

[శై ర గో]

చ॥ మములను, గోపబాలురను శ మార్ఘ్య తురుమ్ముని కాయమీగతిఁ
శ్రమలనుఁ బెట్టి మా పశు ప శ రంపర, దొంగిలి పోవు చుండిరో
యమరవరేణ్యులార, సద శ యార్ద్రమనో వనవాసులార ! లే
క ! మము, విపన్నులకా కనిక శ రించెమ వాగొకఁడేని నియ్యెడకా

పెద్దమా—(అత్రుతతో) నాథా! యేమది! యార్త నాదము,

పెద్ది— ప్రేయసీ! నీవిందేయుండుము. కనుంగొని వచ్చెద. [వెళ్లును]

పెద్దమా—(ముందుజూచి, యాశ్చర్యము నభినయింపుచు) ఇదేమి! మన్నాధుండదే
గోపాలురతోఁ జనుదెంచు చున్నారు.

[గోపాలురతో పెద్దిరాజు—ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఆనందుడు—(భక్తివిసయముతో) స్వామి!

చ॥ పిలిచినఁ బల్కు-దిక్కు కను శ పించని యీ యటవీస్థలిన్ మమున్
గలచేడు నీ తురుష్కుల న శ భర్వ భుజాబలులై వధించి, ను
మ్మెలమినిఁగాచి రీరెవటొ, శ యెల్లపుడున్ శ్రితరక్షణార్థమై
యలతులఁ, ద్రుంపగాఁ దిటుగు శ నట్టి కృపాభులు మూలమూర్తుగో!

ప్రసాదుడు—(పెద్దమాదేవినుద్దేశించి) తల్లీ! వందనములు (సాగిలిఁమొక్కును)

ఆనందుడు—అమ్మా! బ్రతికినాము, మీ మేలు మరచిపోము తల్లీ!

పెద్దమా—నాయనలార! మీ దేయూరు; యెటకేగు చుంటిరి.

ప్రసాదుడు—తల్లీ! మాదీ మల్లయపల్లె తల్లి! కాట్రేడు గుడికేగుచున్నాము, తల్లీ!

పెద్దమా—మీరీయసమయఁబున నెందులకచ్చటి కేదరు!

ప్రసాదుడు—తల్లీ! ప్రతిసంవత్సరమును, కాట్రేడుఁ గొలుచుట మా కాచారము,
మా తోడివారందరు ముందేగిరి,

పెద్దమా—(ఆశ్చర్యముతో) ఈ రాత్రియూ! అచ్చట భయముకాదా.

ఆనందు—ఆ స్వామి సమక్షమందు భయమా! తల్లీ!

గీ॥ నాఁడు మకరిని దునిమి కరీం శ ద్రము భయన్ముఁ
దీచ్చిన పవిత్రు డద్దయా శ దివ్యమూర్తి
సమ్మృఖమునందున, భయప్ర శ సంతయున్నె
యగ్ని కెందేనిఁ జెడలంటు శ ననుట కలదె!

అంతియొకాడు తల్లీ! బాలురమగు మాతోడఁగూడి యాడుకొని,

తెల్లవారిసతోడనే పప్పు-బెల్లములు మాకు బెట్టి పుపుచుండు.

పెద్దమా—(భర్తనుజూచి) నాథా! ఈ చిన్నబిడ్డల ముద్దుమాటల నాలించితిరా! యేమి! ఆశ్చర్యము, భగవంతుండగు కాత్రేడు వీరితో నాడునట, పాడునట... (సమ్మతముగా) అవును.

గీ॥ మున్ను వ్రేవల్లెలో బాటు శ వెన్న బెలుగు,
దొంగిలుచు, నిటనిటను శ దూరి, గోప
గోప్తికలతోడ నాడిన శ గొల్లవాడు,
వీరితో నాడెనన నేడు శ వింతయేమి!

నాథా! మనముచు పీరిననుసరించి, భక్తచింతామణియగు నా స్వామిని నేనించి, తన్మహిమలం గనులారఁ జూచివచ్చుట భాగ్యముకాదే!

పెద్ది— దేవీ! కాత్రేనిజూచు భాగ్యమలవడినదు కెంతయు నానందించుచున్నాను, (తెరలోజూచి) మందపాలా! భక్తాపనుండగు కాత్రేనింబూజింప దేవాలయమున కరుగవలయును; పూజాద్రవ్యములను సమకూర్చి తెప్పింపుము...

మందపాలుడు—(తెరలో) చిత్తము.

పెద్దమా—(గోపాలుననుజూచి) నాయనలారా! స్వామియాలయ, మెంతదూరమగున్నదనిరి, మాకును జూపింతురా? మేమును వచ్చెదము.

ప్రసా— తల్లీ! ఇక్కడి కెంతయో దూరముండదు దగ్గరకువచ్చితిమి (జేవునుద్దేశించి) చేదుకో! స్వామి!! చేదుకో!!!

ఆనందు—(యెగురుచు) గండు! నేను చూపింతును,...(ముందునడచుచు) కాత్రేడు స్వామి! చేదుకో (వ్రేలితో చూపుచు) అదిగో! అదియే యాలయము.

పెద్దమా—(భక్తితో చేతులు నెూడ్చి) ఓ భక్తవత్సలా!

గీ॥ భక్తజనకల్పమ వటించు, శ బ్రబలినాపు
దీనులను, మమ్ము నీ సన్ని శ ధానమునకుఁ,
దోడుకొనుమయ్య, దయతోడఁ శ దోడుకొనుము
పరమ కరుణాలవాల! గో శ పాల పాల!

[నడచుచు నిష్క్రమించును]

పెద్ది— (భక్తితో చేతులుమోడ్చి) ఓ జగద్రక్షకా !

గీ॥ ఓ యనంత! నిరంతమై శ్రీ యొప్పు నీ కృ
పారస జలధి నోలాడ శ్రీ వచ్చు మమ్ము
జేదుకొనుమయ్య! దయనోడఁ శ్రీ జేదుకొనుము
భక్త పాలన శీల! గో శ్రీ పాల పాల, !

[నడచుచు నిష్క్రమించును]

ప్రసా— (యెగురుచు) కాటేడుస్వామి ! చేదుకో ! తండ్రి ? చేదుకో !

[నిష్క్రమించును]

[తె ర ప దు ను.]

2 వ గంగము—కళ్యాణపుర ప్రాంతాగణ్యము.

[భయవిహ్వలయై పెద్దమాదేవి - ప్రవేశము]

హా ! ఇంకేమున్నది. (భగవంతునుద్దేశించి) హా తండ్రీ ! కళ్యాణేశ్వరా !
యాత్రావ్యాజంబున ప్రేరేపించుట మమ్మిట్టడవిని, నీ భయంకరశార్దూలమ్ముల
కాహారమ్ముగా, నీ దిక్కుమాలిన చావునకు గుఱిసేయుటకా ! నేల యీని
నట్టి యసంఖ్యాకంబులగు నీ పులులను మాకునయ్యే పుట్టించితివా ! తండ్రీ !...
తల్లికి పిల్లయు, పిల్లకుందల్లియు గాకుండ, చెట్టునకొక్కపిట్ట చొప్పున చెదరగొట్టి
మమ్మెట్టు లలజడివెట్టుచున్నావు స్వామీ ! రక్షింపుము, రక్షింపుము, (తెరలో
చూచుచు) “గాండ్రుమ”ని పులులు వెంటబడుచుండ భయబ్రాంతులై మాపరి
జనులెట్లు పరుగిడుచున్నారో !...అయ్యో ! సవ్యమగు చారి లేక, పల్లెలుముండ్లు
సూదులవలె గ్రుచ్చుకొనుచుండ, రక్కసపాదలనైన లక్షింపక, ప్రాణభీతిని,
దాటుచు, పలుగిడలేక, పడుచు, నెంతబాధపడుచున్నారు ! అబ్బబ్బ !
(కన్నులుమూసికొని) చూడలేను... నే నీబాధలుచూడలేను...చూడలేను. మన్నా
ధుండొక్కడెంతని, ప్రయత్నింపగలడు. రాత్రింబవళ్లు ఖడ్గహస్తండు పరి
వారముల బోత్సహింపుచు, దద్రక్షుణమునకై దిలుగుచున్నారు. ఈ కాఱడవుల
నీ సింహశార్దూల ముఖంబులంబావునుని మా విధివ్రాతకాబోలు ! హా ! ఇంకే
మున్నది. ఇంకెక్కడి బ్రతుకులు...

[తెరలో వినుటనశ్చింతించును]

[తెరలో]

చ॥ భయపడబోకు డిగు, పరి శీ వారములార ! నిసర్గధైర్యమున్
గయికొను, డేల మీటిటులఁ శీ గల్గర మందెదరేనుఁ గల్గగా
పయిఁబడ వచ్చు నప్పులులఁ శీ బట్టి వధింపుఁడు, పర్వులెత్తినన్
దయగొని, నీనునే ! యలసు శీ దక్క మఱిమ్మఱి వెంబడింపకన్

నీ॥ భిందివాణాది యు శీ ద్దండ శాసన రాజి,

బఱచి, యప్పులిమూకఁ దఱిమివేయుఁ

దుగ్రనిస్వనముల శీ కులికి మెకంబులు

వెలిఁగాఱ భేరికా శీ హఠుల మ్రోయుఁ

డల్లిబిల్లిగ నల్లు శ పల్లెరు తీవెలఁ
 దటిగి, మార్గము శుభ్ర శ పలుప జూడఁ
 డటునిటుఁ జెదటిన, శ యాలమందలఁ దోలు
 కొనివచ్చి యొకచోటఁ శ గూడవెట్టుఁ
 గీ॥ డందలును నొక్కటయి మంద శ ముందు వెనుక
 లరయుచును, జాగరూకత శ నలుగుదెండు
 కొంచెమేమరు పాటును శ గొంటిమేని,
 యందుకొన నేరమావుల శ మందఁ మనము

పెద్దమా—మన్నాధుండదే! చెదటిన పరిణులఁజేరదీసి, హెచ్చరింపుచు నిటేవచ్చు
 చున్నారు. (వెనుకవచ్చు పెద్దపులినిచూచి భయముతో) హా! చచ్చితి!
 నాధా! రక్షింపుడు-రక్షింపుడు [పరువెత్తుట నటించుచు నిష్క్రమించును]

[చేతులతో తనమెడను బెనవైచియున్న పెద్దమాదేవితో]

[పెద్దిరాజు—ప్రవేశింపుచు...]

గీ॥ సమధిక సమస్త దుష్ట శ శస్త్ర ప్రసిద్ధ
 ధర్మ దీక్షాచక్రైక ని శ స్తంద్ర ఖడ్గ
 రాజిత సుమేరు భుజపంజ శ రంపు జిలుక!
 పులులకే యంత భయ పడఁ శ బోలు నెక్కొ

పెద్దమా—(కన్నులుతెరిచి) నాధా! యేది! అప్పలి.

పెద్ది— ఇంకను పులియెక్కడ! అబలవగు నిన్నలజడివెట్టిన పాపం బనుభవించినది.

పెద్దమా—యెంతకాల మీ మహారణ్యంబునందిట్లు క్రూరమృగంబుల కులుకుచు నడువ
 వలసియుండునో! నాధా! కాటేనియాలయమ్మున విన్నభయప్రదమగు
 మహారణ్యమిదియేకాబోలు. ముందెట్టివిపత్తుల నెదిరింపవలసియుండునో!

పెద్ది— అవును... నెచ్చెలీ! ఇయ్యది భయప్రదమనుటకు సందేహమేమి? అవైపు చూడుము!

సీ॥ కడలు మాఁగ్రోయగా, శ గాండ్రు గాండ్రనుచును
 దుమికెడు సింహ శా శ మ్దాలచయము,
 పసిగన్నఁ గన్నని శ పడగలెత్తి నటించు
 భయదమ్ములగు త్రాచు శ బాముపట్టు,

కాలువెట్టగ వీలుఁ శ గాక దట్టంబుగా
 నల్లిన పల్లెరు శ ముల్లపాదలు
 పగలె పాంథులబట్టి శ తెగటార్చు దొంగలు
 ద్దండలు కాపుడు శ కొండగుహలు
 గీ॥ మూడుకాలుల “హోరున” శ మోతలిమచు,
 పాటుసుడిగుండముల కొండ శ వాగుగండ్లు
 భూనభోభాగముల గప్పు శ భూజవితతి,
 భీతిఁగొలుపుదె, నిజముగా శ బ్రేక్షకులకు.

పెద్దమా—నాథా! చూపలులకు భయముగొల్పుచున్నను
 గీ॥ పాంథజనులకు, స్వేచ్ఛాసు శ భద్రజీన
 నప్రశాంత శకుంత సం శ తానమునకు
 నాశ్రయమొసంగి, రక్షించు శ నట్టి, యిట్టి
 వృక్షవితతి, ప్రశంసార్హ శ మేలకాడు!

పెద్ది— అవును! దోపిడిదొంగలకును, కిరాతజాతికిని, నునికికాకున్నచో నీవన్నది
 సత్యమే!

[తె ర లో]

మ॥ అరచే! యెవ్వరుమీరు మత్పరి సర శ ప్రాంతాటవిక జేరగా
 సుర విద్యాధర సిద్ధ సాశ్వ ఖచర శ స్తోమంబె భీతిల్లునే
 తెరవుక జొచ్చితి రీరు “వంటయిలు కుం శ దేల్ సొచ్చిన”ల్లియ్యెడక
 సరి, దైవంబిటుతెచ్చె మాదగు బుభు శ ట్టాపీడ మాయింపుగక

పెద్దమా—(ఉలికిపడి) నాథా? యేమి? ఆ భయంకరాశావము

పెద్ది— (దేవిని కాగిటజేర్చి ముందు చూపుచు) ప్రేయసీ! యేమియునులేను!
 భయపడకుము— ఇటురమ్మ (ముందుకు నడచి) ఆ చిత్రముఁ జూడుము
 [వ్రేలితో జూపుచు]

గీ॥ దెసల నిండిన అక్కల శ విసలుకొనుచు,
 శూలముల బోలు గోళ్లుఁ జం శ చువులఁ దెలుచు
 కొని మనుష్య భాష, నదల్చు శ కొనుచు నచ్చు
 గండ భేరుండములు రెండు, శ కడల నవిగొ!

పెద్దమా—నాథా! వీనికి మనుష్య భావణము లెట్లవడినవో!

పెద్ది— అవిగో! మనదటికే యటుదెంచు చున్నట్లున్నవి! రానిమ్ము.....కాదు కాదు... నీ వబలపు- సమీపమున, వాని భయంకరాకారమును, కఠినస్వరం బులను విన్న భయంపడఁగలవు...నేనే యెదుఱేగి, వానివిషయ ముఱసి వచ్చెద, నిందుఁ గూరుచుండి చూచుచుండుము, భయపడకుము.

[నిష్క్రమించును.]

పెద్దమా—పక్షులు మనుష్యభావల నిట్లు మానవుల నదల్చి కయ్యమ్ముల ధీకొను టెంతయు వింత... (ముందుజూచి భయమునభినయింపుచు) అవురా! యేమి! ఈ పోరు, కడుఘోరముగా నున్నదే, (ఆశ్చర్యముతో) ఆహా? మన్నాధుని కత్తి సామెంత వర్ణనీయము, అట్లారెండు పులుగులు వైకెగసి, తన్నవచ్చిన గత్తిని ద్రిష్టించుఁ గత్తులపంజరమున నున్నట్లుగ పడుచున్నారు (వినుట నభినయింపుచు) యేదియో యనబోవుచున్నారు.

గీ॥ పక్షులటు మీటు మనుజులఁ శ బట్టి తినగ
నేమికారణ మేతుచ్చు శ లీ విధంబు
సేయ బోధించి రెండ అ శ నూయకు లిటు
ప్రాణములఁ గోలుపోయిరో? శ పక్షులార!

పెద్దమా—(ముందున జూచుచు) అమ్మాటలాలించి యప్పులుగులు రోషకషాయిత శేత్రలై నానాధుని, జూచి యేమియో యనబోవుచున్నట్లున్నవి!

[ఆలకించుట నభినయించును]

[తెరలో]

చ॥ అనవసర ప్రసంగముల శ నంతలుఁ గట్టుము, నీ సమానుల
మనుజుల వేనవేలు దిని శ నారము, మా కిది వృత్తి యెవ్వఁడో
మనిచినయట్లుఁ జెప్పెదపు శ మాటలు కోటలఁ దాటె, ముందుగాఁ
దిని నిను, మేము మా కథలఁ శ దెల్పగ వినువుగాక, నిల్చుమీ!

పెద్దమా—యేమి! వీని గర్వము- ఇట్టి బాకరింపులకు నానాధునిడు వెఱచువాడు కాడు- (భయమునటింపుచు) యేమి! యీ యన్యాయము- అన్యాయ అప్పలుకు లాలించుచు నేమరియున్న మన్నాడునిపైకి యప్పులుగు పులుగు లెగసి, బాహువులం బట్టినవి. (ఘోరముతో) ఇప్పుడునాపతియు ననువేటింగి బాహుమూలంబుల వానిపాదంబు లదిమి చంచుపుటంబులం గరంబుల

నిమిడించి పట్టుకొనియె! (ఆశ్చర్యముతో) యేమీ! యీ చిత్రము, పక్షు
లేవి- ఈ దివ్య పురుషులెవ్వలు ... అనూహ్యమగు నీ పరిణామమేమి!
యెంత చిత్రము!! మన్నానునితో వారితే వచ్చుచున్నారు.

[పెద్దిరాజు మణిగ్రీవ సుపఞ్చల (కిన్నరుల)తో - ప్రవేశించును]

పెద్ది— (దేవినుద్దేశించి) దేవీ! పూజ్యులగు నీ కిన్న రేశ్వరులకు నమస్కరింపుము.

పెద్దమా—(భయభక్తులతో) మహాత్ములారా! దీననగు నావందనంబులందుకొనుడు.

[నమస్కరించును.]

మణిగ్రీవుడు—దీగ్ఘాయుర... [ఆశీర్వాదించుచున్నాడు]

సుపఞ్చుడు—సుపుత్రావా ప్తిరస్తు [ఆశీర్వాదించుచున్నాడు]

మణి— (పెద్దిరాజు నుద్దేశించి) పెద్దిరాజాగ్రణీ! నేటికి మా భాగ్యవశంబున,
కరుణామయుండగు భగవంతుండు, శాపచింతానిమగ్నులమగు మాదుఃఖం
బులను మావలనంగలుగు లోకులదుఃఖంబులను పుణ్యపురుషులరగు మీ కార
ణమున సమముంపజేసె. నేటినుండి, లోకమెల్లసుఖపడుగాక!

పెద్దిగా—మహాత్ములారా! మీ పుణ్యకథా శ్రవణంబునను, మీ నిత్యరూప సందర్శ
నంబునను, మేము ధన్యులమైతిమి... ధన్యులము (భార్యా సహితముగా
నమస్కరించుచున్నాడు.)

మణి— శుభమస్తు...ఓ పుణ్యదంపతులారా!

గీ॥ శత్రుమర్దను డార్త ర శ క్షణ చణుడు
తాత తేజుండు, ధర్మ దీ శ క్షా పరుండు,
నగు, సుపుత్రుండు కలిగి మి శ మ్మలరఁ జేయు
గాత! యూ దేవదేవుని శ కరుణఁ జేసె,

[అక్షతలు జల్లుచున్నాడు]

సుప— తథాస్తు... [అక్షతలు పట్టుకొని] ఓ యాదవగాజ దంపతులారా!

గీ॥ వినయ విద్యా విశారద, శ జన హితాభి
లాష, దేవతా భక్తిలా శ లస, సురూప

యగు, సుపుత్రయుఁ గలిగి, మి శ మ్మలరఁ జేయు
గాక, యా దేవదేవుని శ కరుణఁ జేసి-

[అక్షతలు జల్లుచున్నారు]

మణి— తథాస్తు...(అక్షతలుజల్లుచున్నారు) ఓ పుణ్య దంపతులారా! మే మేగు
చుంటిమి. మీకు శుభంబగు గాక, యుండుడు

[అకాశమార్గమున నిష్క్రమింతురు.]

పెద్దమా—(చనుచున్న వారినిజూచుచు) నాథా! కొడియార్చిన దీపంబులవలె, శాప
విముక్తులగు నాకిన్న రేశ్వరు లెట్లు ప్రకాశించుచు, జనుచున్నారో!...
పాపము - వీరిట్టి యుత్తమజన్మలయ్యను, దుఃఖిన్ములవీడి, సుఖింపలేరైరి.

గీ॥ రసఁ బిప్పీలికాదిగఁ బర శ బ్రహ్మ.వరకు
సకల జీవులకెందు నా శ దిన్మ సుఖము,
లలవడుట దుస్తరంబు, “సా శ ఖ్యమును, దుఃఖ
మవనిఁ గావడి కుండలు శ చ” నుట నిజము.

పెద్ది— ఆవును...నీ వన్నది సత్యము - లేకున్న నాజగచ్ఛాత్రధారుండగు నా
భగవంతుని యాశయమ్ముల కీ పాత్రస్వీకృతులా! నియామకులు...నెచ్చెలీ!
నేటికీవటవృక్షాశ్రయమ్మున, తలఁదాచుకొనుట శ్రేయస్కరమని తోచు
చున్నది...(పైకిచూచుచు) చూడుము = ఇంకముందున కేగువేళయుఁ
గనుపించుటలేదు.

ఉ॥ వారిజ భాంధపుం డపర శ వారిధి, స్తాన జపాది కృత్యముల్
దీరుచుకొంట కేగడు న శ దే; పసికూనల మేత ముక్కులల్
గూరిచి తాఁ గులాయముల శ కుఁ జనుదెంచెను పక్షి జాలముల్
తూరుపునందు నల్లవియె శ తోచెను నించుక సుదై చీకటుల్.

పెద్దమా—నాథా! ఆవును. అట్టులేపరిజనుల కాజ్ఞాపింపుడు...

పెద్ది— ప్రదేశానుకూలముఁ జాతమురమ్ము.

[కలసి నిష్క్రమింతురు]

[అ వ ని క ప డు ను]

తెన గంగము—అగణ్యాంతము, - సెలయేరు

పెద్దమా—(భర్తనుద్దేశించి) నాధా! మహాగగనముదాయముల మధ్యమ్మున, మంచి గంధంపు తరువులున్నట్లు నీభయంక గాటవులమధ్య దర్శనీయంబులగు మనో హరదృశ్యంబులుండుట సహజంబుకాబోలు. ఇటుజూడుడు!

[సెలయేటి జలంబులకు జూపుచు]

గీ॥ గండశిలలను నిసుముల ర గడచు కొనుచు,
జలజలను శాటు సెలయేటి ర సందమలవె,
గరము శ్రాన్యంబు వినుడు, గం ర గా భవాని
గిలుకు టాదెల సందడి ర పాలుపు దెలుపు,

(జలంబుల స్పృశించుచు) ఆహా! హిమజలపూరమ్ములట్లు లెంత చల్లగానున్నవి. (నీరమానుచు) మనోహరా! యెంతరుచ్యములు! టెంకాయసాలనుమించియున్నవి. ఇందులకనియే యేమె, మహాబుష్పలెల్లరు, నిట్టి మహారణ్యచైలసానువుల నలవాటుపడిరి.

పెద్ది— ఆవును... నెచ్చెలీ! ఐహికేచ్ఛాశూన్యలగు నమ్మహామహులకున్నా, హరిణాదిసాగుజంతువులకున్నా నీ తృణజలకాష్ఠసమృద్ధిగల ప్రదేశములే కదా నివాసయోగ్యములు. ప్రేయసీ! మన మిప్పటికీ భయంకరవిపత్పరంపరాన్వితమగు మహారణ్యసీమలందాటి బయటబడితిమి.

పెద్దమా—రక్షించితిరి, “యెంతబయటబడుదుము దైనమా”యని, ప్రాణముల గుప్పెడులనుంచుకొనియే, యెన్ని దినములు ప్రయాణముచేయనయ్యె. అన్నయ్యా! ఇన్ని దినములకుగదా బ్రతికి బ్రజలలోబడితిమి- నాధా! ఇట్టి మహారణ్యముఁ దఱిగిపలేకనే యీ కళ్యాణయాత్రను సేవింప నెవ్వరు సాహసింపరైరని తలంతును. కళ్యాణపుర మింకెంత దూరముండును!

పెద్ది— నెచ్చెలీ! ఈ కోయవారి మాటలనుబట్టి యింక నొక్కదినప్రయాణముండునని తోచుచున్నది.

పెద్దమా—(ఆనందముతో) అంతసామీప్యమునకు వచ్చితిమా! ప్రాణేశ్వరా! రేపు కళ్యాణేశ్వరుని సందర్శనమలవడునా! ధన్యురాలను- (స్వామినుద్దేశించి) హా! తండ్రీ! కళ్యాణపరమేశ్వరా! ధన్యురాలను. ధన్యురాలను-

[చేతులుమోడ్చి మోసముతోనుండును]

[తె ర లో]

ఓ వనవాసులారా ! ఓ ఋషిపుంగవులారా ! యాదవవంశచంద్రుం
డగు పెద్దిరాజభూపాలుండెందున్నాడు. దయయుంచి వక్కాణింపుడు.

పెద్దమా — (ఉలికిపడి) నాథా ! మఱిల నేదియో కలకలము వినవచ్చుచున్నది.
చూడుడు...తిరిగి యేయుపద్రవము మూడనున్నదోకదా ?

పెద్ది — (ముందుజూచుచు) యెవరొ కొలదిపరివారముతోఁగూడి మనజాడల సర
యుచు నిటే వచ్చుచున్నారు.

[గంగురాజు పరివారసహితుండై మఱియొకవైపుగా ప్రవేశించుచు]

సీ॥ నాల్గుదిక్కులన శ నల్వరు సోదగల్
తనుగొల్వ ధరణి నే శ లిన ఘనుండు,
క్షూరకర్ములఁ దురు శ మ్ములఁ ద్రోలి గోపాల
బాలురఁ గాపాడు శ బాహుశాలి,
బ్రహ్మాది సురల క శ బ్బవి విశ్వరూప సరి
దర్శన మొదిన, శ ధన్యమూర్తి
కళ్యాణపుర యాత్ర శ గహన మార్గమ్ము ని
మ్మంటకంబుగ జేయు శ సచ్చర్మిను

గీ॥ ఛాత్ర బంధులఁ సహజులఁ, శ బ్రజల సిరుల
నన్ని సుఖముల విడచి పు శ త్రాస్థియగుచు,
పడతియును దాను భక్తిమై శ నడిచి వచ్చు
సుగుణఖనిఁ బెద్దిభూపాలుఁ శ జూచినారె !

(వినుటనభినయింపుచు) అయ్యా ? యేమనచున్నారు?...ఆ సెలయేటి
దాపున నున్నారనుచున్నారా ! మహాప్రసాదము,...(మఱియొకవైపుగా
వచ్చి పెద్దిరాజుమలఁజూచి) ధన్యులము - ధన్యులము. (సమీపించి)
ఓ యాదవరాజదంపతులారా ! కళ్యాణపురాధీశ్వరుండగు మాచాని గంగు
రాజు, పరివారసహితుండయి, యిదే నమస్కరించుచున్నాడు-

[సాష్టాంగనమస్కృతులొచ్చిరి]

పెద్ది— (గంగురాజుపైచేయివైచి) ఆభీష్టవాప్తిరస్తు. అకారణ బంధుండవగు నీ కియ్యెడ డేమమె? రాష్ట్రీయపద్ధతులు ప్రశాంతముగానడచుచుండునా!

గంగు— మీయట్టిపెద్దల యాశీర్వచనవిశేషమ్మున నింతవరకే లోపంబులు కనుపింపవు. స్వామి! పెద్దిరాజాగ్రణీ!

ఉ॥ సేమమె! మీసహోదరులు, శ సేమమె బంధులు, రాష్ట్రపుంబ్రజల్ సేమమె! గోశిశువ్రజము శ సేమమె! పాక్షయుఁ బాట కూడియున్నే! మనవారలెల్ల బ్రతి శ యేటను గొల్పులు కొల్చి భక్తితో స్వాములఁ దృప్తిసేయుదురె! శ శాంతతఁ గాంతురె? మంచి చెడ్డలక

పెద్ది— శ్రీ కృష్ణభగవానుని యనుగ్రహమున నందఱును సేమమె.

గంగు— స్వామి! దీక్షాబద్ధులగు పుణ్యదంపతుల సేవాభాగ్యమలవడిన నేనెంతయు ధన్యుడను, నాయాతిధ్యము స్వీకరించి కృతార్థునిజేయుదు.

పెద్ది— మిత్రమా! నావైగల నీయనివార్య ప్రేమకెంతయు సంతసము. కళ్యాణ పరమేశ్వరు దర్శనానంతర ముట్లెకానిమ్ము.

గంగు— (సంతోషముతో) ధన్యులము - ధన్యులము...(మంత్రినిజూచి) మంత్రి! నీవు ముందుగా జని పట్టణమెల్లెడల నలంకరించి, పౌరజనసహితమ్ముగా మంగళతూర్యనాదంబులతో, నెదురురమ్ము...నదీఘట్టమున, స్నానానుకూలములును దైవారాధనకుం గావలసిన పూజాద్రవ్యంబుల సర్వంబును సమకూర్పింపుము- పోయిరమ్ము.

మంత్రి— చిత్తము...[నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

పెద్ది—మిత్రవాత్సల్యమెట్టి పనులను చేయింపదు!... గంగురాజాగ్రణీ! గుణహీనమ్ములగు వస్తువులకు గుణమ్ములనుగల్పించుట సజ్జనులకు సహజంబుకదా! నీ యీసత్కారములా జన్మస్మరణీయమ్ములు సుమీ!

గంగు— స్వామి! ఇందు విశేషమేమి!

చ॥ అతిథుల నాదరింపని గృ శ హస్తాడు, నన్వయరక్షణ ప్రవర్తితుడగు దుర్జయుడుచు- వి శిష్టజనాపన, దుష్టశిక్షణ వ్రతమతికానిరాజును, న శ వశ్యము నిష్కృతిలేని పాపసంగతులయు, రౌరవాది నర శ కంబుల గూలుదురన్ని జన్మలక,

అను నార్యధర్మముల ననుసరించి యెవఁజెవఁటివిధ్యుక్తములను, వారు వారు, నెఱవేర్చుకొనుట లోకమున కుపకరించుటకాదు, అప్రయత్నంబుగా లభించిన మీబోటిపుణ్యజనుల యాగమసౌభాగ్యము నాహ్వానింపకుండుట “యారగించుదాని నొలుకబోసికొనుట”కాదె !

పెద్ది— మిత్రమా ! సద్గుణంబులన్నియు నీయందె మూర్తీభవించినవి. నీ యట్టి పరోపకారపారీణుల పుట్టువులచేత నేగదా మన యీ భరతదేశము పవిత్ర భూతమగుట...మనమిత నీచెట్టి నీడల ప్రయాణమగుట మంచిది.

గంగు— స్వామీ ! భగవత్కైంకర్యాభిలాష పిమ్మట్లు తొందరించుటసహజంబు... బయలుదేలుడు.

[నిష్క్రమించి మార్గాంతరమున తిఱిగి ప్రవేశింతురు]

గంగు— స్వామీ ! పెద్దిరాజాగ్రణీ ! (చేతితోచూపుచు) అదియే ! నాచేతివైపుగా జూడుడు. పరమేశ్వరు నాలయగోపురము కన్పించుచున్నది...

పెద్ది— (చూచుచు) అవునవును ! (చేతులుమోడ్చి) హర ! హర ! శంభో ! శంకర ! పాహిమాం, పాహిమాం...(దేవినుద్దేశించి) దేవీ ! చూచితివా ! కళ్యాణ స్వామిదేవాలయగోపురము. [చేతితోచూపుచు]

గీ॥ స్వచ్ఛనీలాభ్రచూరిత శ్చ స్వర్ణ శిఖర
మయ్యదిగా ! కంటె ? కనుపండు శ్చ వగుచుదోచె
నిర్మల సరోవరాంతరో శ్చ స్థిలతాచ్ఛ
భర్మసౌవర్ణపద్మంబు శ్చ పగిదిదేగడి.

పెద్దమా—(చూచుచు) అవును ! నాధా ! అవును ! (చేతులుజోడించి) పాహిమాం-
తండ్రీ ! భక్తవత్సలా ! రక్షింపుము - కళ్యాణపరంధామా ! మమ్మరక్షిం-
పుము. (భర్తనుద్దేశించి) ముందున కేగిన కొలందిఁ దత్ఫిల్పములెంత స్పష్ట-
ముగా గన్పించుచున్నవి- (ముందున కేగుచు) ప్రాణేశ్వరా ! యేమి !
యాచిత్రములవిన్నాణము. ఆహా ! బ్రహ్మసృష్టికంటె శిల్పబ్రహ్మసృష్టియే
యధికమ్ము సుమీ !

పెద్ది — ప్రేయసీ! అందు సందేహమేమి! చూడుము.

సీ॥ రమణీయసాధ వి శ్ర బ్రాజితంబైన లం
కాపురిఁ గట్టిన శ్ర కౌశలంబు
రంగదుత్తుంగ త శ్ర రంగఘూర్ణిత మహాం
భోరాశి బంధించు, శ్ర బుద్ధిఘనత
శాత్రవాగమనంబు, శ్ర జాటుపాతాళ న
ప్రపు తులాద్వార ని శ్ర రాణశక్తి
విపరీతములను క శ్ర ల్పితమైన మయసభా
భనన శిల్పంబుల శ్ర పనితనాబు,

గీ॥ అచరములకు జ్ఞానంబునీ శ్ర యగలనేర్పు
శిల్పులకుఁగాక యన్యుల శ్ర చేతనగునె!
“ఇది”యనగనేల ష్టితీజీవ శ్ర నైకధనము
నడచు వెట్టిన నిక్ష కా శ్ర దా! తలంప

ఈశికునకు హలంబును, యోధున కాయుధంబును, కగణంబునకు గం
టంబును, కాపునకు కత్తియు, బ్రభువగ్గంబులకు దుగ్గంబులును, పౌరులకు
భవనంబులును, నొసంగి, లోకోపకారదురీణులై బాస్తిలు శిల్పవిద్యాధురం
ధరులు వందనీయులనుటకు సందియంబుండునే! అదియునుగాక; యెట్టి
పాపాత్ములకును భగవత్కైంకర్యచ్ఛ జనింపజేసి, మోక్షమార్గముం
జూపుట కీ పవిత్రమూర్తి యేకాతణధూతుండు సుమీ! యెట్లుండువేని?

గీ॥ సొంతకులుఁ, జూరులునుఁ, జోరు శ్ర లైనఁగాని
తాము తలపోయు కార్య సా శ్ర ధనము కొరకు
నీటిదేవస్థలంబు క శ్ర నృప్తినప్పు
డైన, భక్తిని భజియుంతు శ్ర రా మహాత్ము,

అసూక్ష్మాగాధనచేతనే యనఘులై యాముష్మికమందగల్గుదురు.

గంగు — స్వామీ! అందుకు సందేహమేమి. ఇట్టి పవిత్రక్షేత్రంబులేవంతునైనను,
పాపాచరణ నిరోధకములు కాకపోలేదు...

పెద్ది— (వినుటనభినయించి) మిత్రమా ! ఆ వినవచ్చునది, భాగీరథీతరంగ ధ్వాన
మేనా ! ఆహా ! యేమి ! ఆవీచీసామ్యస్వానము !

గీ॥ సంతతులేనట్టి వారికి శ సంతతునొసంగి
యేలు కళ్యాణపరమేశు శ డిందుగలడు
రండు ! మీఁకోర్కెలను దీర్చు శ కొండు, వేగ
మనుచు, బిలిచెడు నట్టుల శ వినగనయ్యె !

గంగు— (ముందుజూచి) మహాపురుషుల దర్శనము పుణ్యప్రదమని కాబోలు, ప్రజ
లుత్సాహంబున బలుగిడుచు వచ్చుచున్నారు. స్వామీ ! మన మా
వికాలప్రదేశమునకుఁ జనుటనుంచిది.

[నిష్క్రమింతురు]

[అవనికపడును]

ఇది

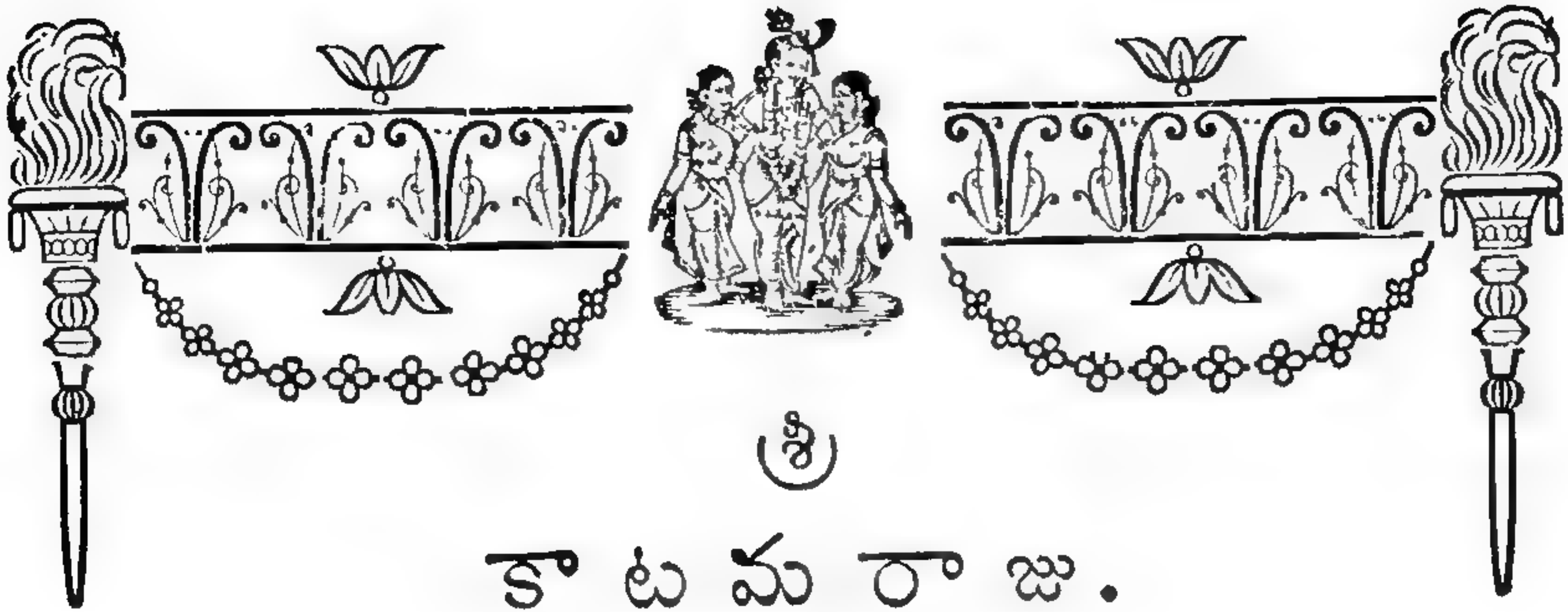
శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణాకాక్ష ప్రలభ కవితా
శిల్పప్రవీణ, పట్నాలవంశోద్భవ అన్నపూర్ణా
చీతంబరాచార్య జ్యేష్ఠ తనూభవ
సుబ్బరాయ నామ ధేయ
ప్రణీతంబైన
“ కాటమరాజు ”

అను

దృశ్యకావ్యంబు నందు,

ద్వితీయాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కాటమరాజు.

తృతీయాంకము.

1వ రంగము — కళ్యాణేశ్వరునాలయము.

[పెద్దిరాజు పట్టువస్త్రధారియై చేతులను జోడించి]

దండకము.

శ్రీ మద్రమానాథమిత్రా ! మహాద్రాది దిక్పాలకస్తోత్ర !
 సూరాసురానేకజైత్రా ! దివానాథచంద్రాగ్నిస్తోత్రా ! మహాశైలకన్యా
 కళత్రా ! నమోభవ్యనామా ! నమోభక్తసాలభ్యసీమా ! నమోనవ్య
 కారుణ్యధామా ! భవచ్ఛర్యలాశ్చర్యము ! పద్మగర్భాది గీర్వాణ
 లోకంబ వాచ్యంబ నూహ్యంబ గమ్యంబ బటంచెంచుచుండంగ, మేమెంచ
 గానెంత, స్వామీ ! భవత్పాదరాజీవరేణ వినోదైకచిత్తుండ నీనామ
 సంకీర్తనానంద భక్తుండ రక్షింపవేతుండి ! దత్తాధ్వరధ్వంసమా పాప
 విధ్వంసము జేసి సంతానసంపత్తి జేకూర్చి యోసచ్చిదానందమూర్తి !
 కృపాలోక సద్భక్త భద్రదానువర్తి ! నమోపాహి, మాంపాహి !
 మాంపాహి ! యోయాత్రితోద్యన్నిధానా ! త్రిలోకైక సంరక్షణోద్య
 ద్విధానా ! నమస్తే, నమస్తే, నమః.

[సాష్టాంగ నమస్కృతులు చేయును.]

పెద్దమా — (చేతులు మోడ్చి)

* నీ॥ భసితాంగరాగాయ ! శ భక్తాను వక్తాయ !

ఫాలేక్షణాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
భర్మాది చాపాయ ? శ భద్రేభవాహాయ !

భవ విదూరాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
భండనోద్దండాయ ? శ భానుప్రతాపాయ !

భవ్యరూపాయ ? తు శ భ్యం నమోస్తు,
భరత ప్రవీణాయ ! శ భవనాశ యతనాయ !

భద్రప్రదాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
గీ॥ భావభవ సంహరాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
భవపరం నాటకాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
భద్ర చర్మాంబరాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు
భారతీశార్చితాయ ! తు శ భ్యం నమోస్తు.

[సాష్టాంగ సమస్కారము లాచరించును.]

[పెద్దిరాజు భార్యాసహితముగా కూరుచుండ ధూపదీపనైవేద్యములను చెల్లించుచు...]]

అర్చకులు —

ఓం చిదానంద స్వరూపాయనమః

ఓం సర్వశూన్య లింగాయనమః

ఓం స్వప్రకాశ స్వరూపాయనమః

ఓం అఖండ మండల భూషణాలంకార విగ్రహాయనమః

ఓం ప్రపంచ ప్రజాలంకార సుందర విగ్రహాయనమః

ఓం సురా సుర గణసేవితానంద మంగళవిగ్రహాయనమః

ఓం ప్రజామానసార్చితానంద విగ్రహాయనమః

ఓం సర్వప్రాణి రక్షణాధార విరాట్ స్వరూపాయనమః

ఓం భూర్భువస్సువాది సర్వలోకానంద స్వరూపాయనమః

ఓం బ్రహ్మాది స్తంభ పర్యంత సర్వప్రాణి హృత్కమల నివాస

పరిపూర్ణ చైతన్య స్వరూపాయనమః

* పూర్వకవిరచితము

[నైవేద్యములను చెల్లింపుచు, పల్లెరమున గర్పారము వెలిగించి;

పెద్దిరాజాదులకందించును. అమృతమిత్తురు.]

[ఆ ల యాం త ర ము నుం డి]

ఉ॥ మెచ్చితి, నీదు భక్తికిని, నీ మెచ్చితి నీవినయాది సద్గుణో
ద్యచ్ఛరితంబు, మెచ్చితిని నీ తావక భర్మపరత్వ దృష్టికి
మెచ్చితి, మీ పరస్పర స నీ మీహితపు మిధునారురాగము
మెచ్చిరి, దేవతల్ సతము, మిక్కిలి ధన్యుడ వీవు, పుత్రకా!

కుమారా! పెద్దిరాజా! మీరు సంతానవిరహిత చింతామగ్నుండనై
వచ్చితివనుట నేనెఱుంగునును. మీకుం గల లక్ష్యప్రధానమున నేటికి కర్మ
విమోచనులరైతిరి...ధన్యులరు. మీ యభీష్టుంబులు సిద్ధించుగాక—లోకకం
టకులు ప్రబలి నిరాటంకముగా సంచరించు నీ కాలమున, తన్నిగూలము
నకుఁ భక్త వత్సలుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు పవిత్ర దంపతులగు మీ
గర్భంబునం జనించు. ఇటుకు నైర్వతి దిక్కుగా క్రోసెడు దూరమ్మున,
నున్న సరోవర ప్రాంతంబున, నొక గజనిచ్చు కలదు. ఆ నిచ్చుకు బ్రదక్షణ
మాచరించి, యమ్మాధవు ధ్యానించి రెండు పండులకొ భుజింప, నీ దేవికి
నొసంగుము. దానంజేసి యప్పుండకీకాక్షుని యంశంబున నొక్క కొమరుం
డును, పార్వతి యంశంబున నొక్క కొమరికయు జనించును. త త్సంతానం
బున, నీ వసంత పుణ్యలోక సౌఖ్యంబులకొ గాంచెదవు గాక.....

పెద్ది.— (భక్తితో చేతులుమోడ్చి) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి!

చ॥ అడిగిన యాతనోన సక నీ లార్థములకొ దయచేసి భక్తులకొ
గడుదయ నేలువాడ వన నీ గా! వినినాదులకు కొ నిదర్శనం
బుమగకొ గాంచినారము స నీ మున్నతి నెంతయు ధన్యమయ్యె మీ
యడుగులగొల్చు మా బ్రతుకు నీ లయ్య! పరాత్పర! భక్త వత్సలో!

తండ్రీ! పరమేశ్వరా! నీ యజ్ఞలనుల్లంఘ్యములు అనగ్గుములు
ధన్యోస్మి-ధన్యోస్మి

[సాష్టాంగపడి లేచుచున్నారు]

[ఆలయమునుండి]

కుమారా ! పెద్దిరాజా ! మఱొక్కమాట - నీవు సంతానవంతుండవైనది
మొదలు, నేడేండ్లు నా సామిప్యమున, మదీయ భక్తుండవై యుండవలయును.
ఇయ్యది దైవసమ్మతముగా నెఱుంగుము.

పెద్ది— (చేతులు జోడించి) మహాప్రసాదము-తండ్రీ ! మహాప్రసాదము. యేడేండ్లు
కాదు నా యావజ్జీవముండుటకు మాత్రమభ్యంతరమేమి ! తండ్రీ !

గీ॥ గుఱుతరంబగు పున్నామ శ నరక ముత్త
రించు కొమరుని గలిగించి శ సంచితార్ధ
కల్పకములు, భవత్పాద శ కమల సేవ
నుండుమన, నెవ్వడొడబడ శ కుండునయ్య !

తండ్రీ ! నీ యాజ్ఞలు మా కవస్థాచరణీయమ్ములు. అప్రతిహత నిర్వాహ
కములు స్వామీ !

[దంపతులు సాష్టాంగ పడుచున్నారు.]

[అవనికపడును.]

2 వ రంగము — ఆర్థపెంటపురము.

[వాలకేతుడు శేషాద్రిరాజుతో సాభాషించుకొనుచు ప్రవేశించుచు]
వాలకేతుడు — (తలపంకించుచు శత్రువునుద్దేశించి) ఓరీ! దుష్టా?

సీ॥ తలపవే! నిఖిల శాత్రవ భీకరారణ్య

దావాగ్ని కీలా ప్రశధాను నన్ను

వీక్షింపవే! జగత్ ద్విశ్రుత భూత భే

తాళాచి వశ్య మాత్ర విమనన్ను

యెఱుగవే! త్వత్కులోద్ధిత వృద్ధ బాలక

నాళిక సమద కుశ జరుని నన్ను

కాంచవే! ప్రతిదిన శక్రమ విశేష వివర్ణ

కలిత పయః పూర శకరణునన్ను

సీ॥ ఇతలో నింత మఱచితి శవే! దురాత్మ

మత్తుజెందినె; కన్నులు శ నెత్తికెక్కె

నా! నిరంకుశస్తైర్ములు శ నస్మదాగు

లపుర! నీకింత తేలిక శ యైరె, చూడ!

అవును...చెట్టు చెడుకాలమునకు మక్కమొటిక పిందెలు బుట్టునన్నట్లు నీకీ పోగాలపు బుద్ధులు పుట్టినవి-లేకున్న; “వాలకేతుని భుజాబలాశ్రయ సంపన్నులు మదన కుంభిళు లమట” మఱతువా! ఓరీ! దుర్మతి! మదీయ కోధాగ్నికి భవత్సమాని వహంబులు, భస్మీపటలంబగు నప్పుడును. సమర రంగంబున నుండి నీవు వెన్నిచ్చి కాలు కొలందిఁ బలువిడు నప్పుడును నీ యీ బీరమ్ము లెందుఁబోయినవి- చేఁచిక్కినప్పుడు దయదలంచి నిన్ను విడచుట నాదియే తప్ప. (శేషాద్రినుద్దేశించి) మిత్రమా! యేమిఁ జూచుకొని యీతని పొంగిపూటు,

సీ॥ తాత ముత్తాతల శ తరతరంబుల నుండి,

మాడునైరాగ్ని సా శ మ్మ సిలలేను

అఖిల భూత వశీక శ రైక మంత్ర ప్రయో

గములు, నొక్కింత భంః శ గ పడలేదు

పడద్రొక్కి తద్యాంధ శ వ శ్రేణి కుత్తుకల్

నఱికిన కత్తి బం శ డ వడలేదు

నాడుపాటిన, రక్త శ నదు లిప్పటికి నేని

యాహవ భూమిలో శ నారలేను

గీ॥ అతులిత పవిత్ర మత్స్రయో శ గా ద్వితీయ
భూత సంకల్పిత విచిత్ర శ ముల భయమ్ము
లింతకుఁ బ్రతిక్షణము, వధి శ యించు చుండ
మిగుల చిత్రమ్ము నీతని శ మిడిసిపాటు-

శేషాద్రి—స్వామీ ! నిజము. ఇందులకొక కారణమున్నది యేమందురా ! ఈ మధ్య
యెలమంచిలినుండి పెద్దిరాజును యాదవ భూపాలుండు సంతానార్థియై
కళ్యాణపురమేశ్వరు నారాధింపఁ జనుదెంచెను. అతఁడు రణవిద్యాకుశ
లుండట. అదియెఱింగియేమొ, గంగురాజు, ముందుగాజని, యతిధిసత్కా
రంబులం దృష్టనిఁజేసి పట్టణమునందే యుంచుకొనియెనని వింటిని.

వాలకే—(సాక్షేపముగా) ఇక నాతనికొక యాదవరాజు, దిక్కగునది బాగు
పూర్వము జరాసంధునకు కృష్ణుండు వారికి పీరికి సాయముసేతునని తొంబది
తొమ్మిది స్లాడ్డిపోయి చివరకు, గంగలో యిల్లు కట్టుకొనెనట ఇతడెన్ని
మాస్లోడి యొక్కడిల్లు కట్టుకొనునో !

శేషాద్రి—(నవ్వుచు) మంచిమాట చెప్పితిరి. మీయట్టిపరాక్రమోపేతులను మార్కొనిన
నంతకాకింకెంత !

వాలకే—మఱింకెవ్వరు సాయపడుదురు,

శేషాద్రి—కళ్యాణపుర ప్రాంతంబులంగల యాదవయోధులెల్లరు, నీ పెద్దిరాజునకు
విధేయులై యాతని యాజ్ఞానుసారము గంగురాజునకు సాయముచేయుదురని
తోచుచున్నది

వాలకే—అవును! యాదవవంశమ్మునందిది యొక విశేషమే !

గీ॥ ఏఱులై రక్తములు ప్రవ శ హించుచున్న
మేనువోయి, కంకాళముల్ శ మిగిలియున్న
స్వకులు డొక్కండు రణమునఁ శ జచ్చెనేని,
యందఱును జత్తు అతనికై శ యెందఱున్న

స్వకులాభిమానమున వారిదే పెట్టినపేరు. ఇంక నాగవర్మాంజనేయాదు
లందులొని వారేకదా!

శేషాద్రి—వల్లభనాయని చెప్పవలసినదిలేదు, మీ తెలింగిన విషయమే!

వాలకే—అయినను, భయములేదు. సంఖ్యయందు గడుంగడు స్వల్పము... మిత్రమా!
ఆశ్వీజ శుద్ధవిదియను, దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రకుఁడై నైస్యము గూర్చితిని,
తిరిగి వచ్చిన పిదప, మనమెల్లఱమును. కలసి, కళ్యాణ దుర్గమును నేలమట్టి
మొనరింతుము- అందొక యోపికపట్టుడని, మన మిత్రులతో వచింపుము.

శేషాద్రి—చిత్తము. నేను వెల్లివత్తును. [నిష్క్రమించును.] (తెరబడును)

తె వ రంగము — పశువులబీడు

[నందుడు, సుందుడు, మొదలగుగోపాలురు, పాటలుపాడుచు ప్రవేశము]

నందుడు—

హరిహరి నారాయణాది నారాయణ,
కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడ!
గోపాలురనుగూడి కోలచేకొని పోయి
గోవులను గాచాడోయి గొల్లకృష్ణుండు.
ఉట్టిపై నున్నట్టి మట్టిదుత్తలఁ బొడిచి
పాలన్ని తెగద్రావె, బాలకృష్ణుండు.
అత్తింటి కోడల్ని ఆడరాదంటేను
కొంగుఁబట్టుకలాగి కొసరి ముద్దిడెను.
అలనాడు గోపాలుఁ డాగోవికలఁ జూచి
పండ్లిప్పుడంచును పైనబడ్డాడోయ్.
జలకమ్ములన్దోగు సతుల కోకలఁ దీసి
చెట్టెక్కి కూర్చుండె, చిన్నికృష్ణుండు.
కంసాధ ముండట్లు కఠినుడై జగమేచ
యెగజేసి యెగజేసి యెత్తి కొట్టాడోయ్

నందుడు—అరేయి! సుంద! మన యెల్లావును మల్లేయరా! కాస్త

సుందుడు—అన్నా! మొన్నమన కవిలావు యీనిందిగందా! మాచావా! దూడను
యెంత బాగుందిరా! దానిమాతి, దానిచెవులు, ముద్దొస్తున్నయి.

గోవుడు—అరే! నందా! అదిగో పెద్దిరాజుగారావు పోతుంది, మల్లేయండ్రా!

నందుడు—కాటమరాజు వచ్చాడుగా, మల్లేసుకుంటాడులే!

సుందుడు—పాపము, చిన్నపిల్లవాడు, అతడేమి మల్లేసుకుంటాడురా! ... అయినా
యేడి! ఆతను [చుట్టుపట్ల చూచుచున్నాడు]

గోవుడు—ఇప్పుడే నే నాతని, నాచెట్టుక్రిందమాచాను! (చెట్టువైపుమాచి) యేడీ!

నందుడు—“పాపము చిన్నపిల్లవా”డని మల్లేసిపెట్టంటే మఱీ! యెక్కడుంటే
అక్కడే ఉంటాడు.

సునందు—ఛా! అట్లా అనకు- మొన్న ఆయిదోయేట బల్లో పేసారురా! అప్పటినుండి
యేదో! “రామ” “రామ” యని తనలోనే యనుకుంటూ ఉంటాడు,
నేను చాలాసార్లు విన్నాను పిలిస్తే పలుకడు ఏదో రామ మంత్రోపాసన
కాబోలు.

నందుడు—ఏదోలే! ఇప్పుడెట్లా! ఇంటికివెళ్లే వేళయ్యింది, యితడెక్కడికో
పోయినాడు. యింటికెళ్లగానే వాళ్లమ్మ అడుగుతుంది యేంచేద్దాము-

సుందడు—ఈవైపుగాజూచి వద్దాము, రండి, (అందఱునులేచి నడచుట నభినయించు
చున్నారు.) ఇవిగో! అడుగులు. యిటే పోయియుండును [గూడచూపును]

గోపుడు—ఛా! ఇవికావురా! చక్రలాంచనాలేవి!

సునందు—(మఱియొక చోట చూపుచు) ఇవిగో! తప్పక యివియైయుండును.
చూడండి, గీతలు-

నందుడు—అవును. యిట్లెక్కడికి పోయియుండును ఒక యావుచుకూడా తోలుకొని
పోయినట్లుఁ గన్పట్టుచున్నది. (నడచి కొంతదూరముపోయి) మన మెప్పుడీ
వైపునకు, రాలేదుసుమీ! యింతదూర వితడెందుకు వచ్చెనో!

[నడచుచున్నారు]

సునందు—అరే! గోపా! చూచావా! ఆ వనమెంత వింతగా నున్నదో!

గోపుడు—అవి సీతాఫలాలేనా! యేమి పండినవి! యేమి పండినవి! అబ్బా! నోరూరు
చున్నది

నందుడు—రెండు ఫండ్లు కోస్తాను ఉండండి! (కోమబోవును)

సుందడు—అరే! అన్నా! తప్పుకాదంట్రా! అప్పుతో చెప్పుతానుండు...

నందుడు—(విరమించి) ఈ యడుగులజాడ లీవనములానికే యగపడు చున్నవి, ఇతిడీ
వనమెప్పుడు చూచాడో! (వనములో ప్రవేశించుచున్నారు)

[వెనుక యవనిక యెత్తబడును.]

[కాటమరాజు పద్మాసనుండము నొక వాల్మీకముచేత కూర్చుండి
యుండును, వాల్మీకమునుండి గంగాధరుడు ప్రత్యక్షమగును.]

గంగాధరుడు—

ఉ॥ ప్రాయమునందు జూడఁ బసి శ వాడవెయైన, మనోనిరోధ ము
జ్ఞేయపటిష్ఠతా ప్రధను శ శ్రేష్టుడవీవు! కుమార! లెమ్ము నీ
చేయు తపంబు తృప్తిపర శ చేక నను, మెచ్చితి, గోరుకొమ్ము నీ
కేయవి కాంక్షనీయములొ శ యిప్పుడ యిచ్చెద నెట్టివేనియుక

లెమ్ము కుమాగా! లెమ్ము

కాటమ — [సాష్టాంగపడిలేచి, చేతులు జోడించి]

* నీ॥ జయజయ కైలాస శ శైల నికేతన,
జయజయ దేవతా శ సార్వభౌమ,
జయజయ గిరితనూ శ జా మనోంబుజ భ్రంగ
జయజయ దేవ వే శ శ్యా భుజంగ,
జయజయ నిగమాంత శ సముదయ సంవేద్య
జయజయ భువన ర శ త్వా ధుగీణ,
జయజయ జలజాత శ సుభవోద్ధతి చండ
జయజయ శాశ్వతై శ శ్వర్య ధుర్య

గీ॥ జే, పురంధర, హరివిరిం శ చి ప్రముఖాః
లామరస్తామ మకుటాచ శ లాచితాబ్జ
రాగ మాణిక్య రోచిర్వి శ రాజ మాన,
శరణు ముక్తేషు సహోద్దేశ! శ హర! మహేశ!

ఉ॥ ధన్యుడనైతి, సూర్యశశి శ దాసకన్తేత్ర! మురారిమిత్ర! నీ
పుణ్య పవిత్ర దర్శన వి శ భూతి గడించితి, తోడివారిలో
మాన్యుడనైతి, నీ యనుప శ మాన, దయాపరిదత్తమా ననా
మాన్య వరంబులంది, నను శ మన్సము, నీ పదభక్త రేణువు

* గీ॥ జంతుజాలమ్ము నిజకర్మ శ సమితి చేత
నుర్వి సుఖ దుఃఖముల మోదు శ ముడు గాని
కర్మ ఫలమిచ్చు నల జగ శ త్కర్తవీవ
భాను శతకోటి సంకాశ? శ పార్వతీశ!

సృష్టిస్థితిలయ కారణభూతుండవగు, నీ దయయే సదా వాంఛనీయము. తండ్రీ!
కాని, భక్తాభీష్ట ప్రదుండవగు నీవు “కోరుకొను” మన్నప్పుడు, నే నర్థింపకుండుట
యుచితంబు కాదు. కాన,

* పూర్వకవి రచితములు

గీ॥ దేవ! యణిమాది శిష్ఠుల ర దివ్య పరశు
శత్రు జయము నొసంగి, యు ర మృత్పదాబ్జ
సేవనా తత్పరునిగ, ర ర క్షింపుమయ్య
దేవదేవ! గంగాధర ! ర దివ్యతేజ !

గంగాధర—కుమారా! నీయభీష్టంబులు సిగ్ధించుగాక! (చేతితో చూపుచు) అవిగో! నా
మహిమచే జనించిన నీలక్షవన్నె పశుగణంబును, నీయొంటికొమ్ముబొల్లియా
వును, నీ స్వాధీనము చేయుచుంటిని. వీనిని, ప్రేమతో రక్షించుకొనుచు
సర్వైశ్వర్యములగు దులదూగుము షోకను, నీకేదేని, కొఱంత కలిగిన నీ
యొంటికొమ్ము బొల్లియావువలనం కృతాభీష్టండవయ్యెదవు గాక ...

[అంతర్ధాను డగు చున్నాడు]

కాటమ—మహాప్రసాదము, తండ్రీ! మహాప్రసాదము-

[సందాదులువచ్చి కాటమరాజును, చుట్టుకొనుచున్నారు]

సునందు—(చేతులు జోడించి) మహాభాగా! నీ స్నేహమ్మునంజేసి, మే మెల్ల
మును ధన్యులమైతిమి- మహాదేవుని, సందర్శన సౌభాగ్యచుందితిమి—
ధన్యులము, మిత్రమా! నీ చరిత్రమ్ము మహద్బుత సంపన్నంబు.

నందుడు—(కాటమరాజు నుద్దేశించి) మిత్రమా! మహాపురుషుండవగు నిన్ను మాతోడి
వానిగా, నెంచుచుండిన, మమ్ము క్షమింపుము (సాగిలిమ్రొక్కుచున్నాడు!)

సుందు— సామాన్యునిగానెంచి నీయెడ నాచరించిన మానేరములను క్షమింపుము.

[సాగిలి మ్రొక్కు చున్నాడు... గోపాలురెల్లరును సాష్టాంగ పడుచున్నారు]

కాటమ—(అందఱిని దగ్గరకు జేర్చి) మిత్రులారా! నేను మీమందఱికంటె నెందునను
గొప్పవాడనుకాను. నాకెందులకింత సన్మానము- నాయందు మీకుంగల
యీ యభిమానమున కే నెంతయు కృతజ్ఞుండను. మిత్రులారా! భగవద్భక్తి
చేత, మీరుకాదు. నేనుకాదేప్రాణియేనిం దరింపగలదు. (పుట్టనుచూపుచు)
నీ వాల్మీకమ్మున, గంగాధర లింగంబుండుట నొక కామధేను వెటింగి, ప్రతి

దినంబును, తదభిషేకార్థమై చుగ్గంబులం గుఱియించు చుండు, నేడు నా
కయ్యావు కనుపించుటం జేసి, వెంబడించి యిందువచ్చితి భక్త వత్సలుండగు
నీ గంగాధరుండు నా గంగిగోవునకు సాయుద్యసంపదను దయచేసి నన్నును
నా భక్త వత్సలుండు, కృతార్థుని సలిపెను. దీనికి ఈశ్వరారాధనయే
ప్రధానము. గావున గంగాధరుని భజింపుదము రండు

[పుట్టచుట్టు చేతులు తట్టుచు తిరుగును]

అద్భుతవిగ్రహ! శ్రీ అమరాఫీశ్వర! శ్రీ అగణిత గుణగణ శ్రీ అమృతశివా! *

సాంబసదాశివ! సాంబసదాశివ! సాంబసదాశివ! సాంబశివ!

ఆనందామృత! శ్రీ ఆశ్రితరక్షక! శ్రీ ఆత్మానంద మహేశ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఇందుకళాధర! ఇంద్రాద్రిప్రియ! సుందరరూప సురేశ శివ!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

క్రేశ! సురేశ! మహేశ! జనప్రియ! కేశవసేవిత పాదశివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఉరగాద్రిప్రియ భూషణ! శంకర! నరకవినాశ! నటేశ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఊర్జిత దానవ నాశ! పరాత్పర! అర్జిత పాపవినాశ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఋగ్వేదాద్రిశ్రుతిషణ్ణి విభూషణ, రవిచంద్రాగ్ని త్రినేత్ర శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఋషమనాది ప్రపంచ విలక్షణ, తాపనివారణ తత్త్వ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

* పూర్వకవి రచితము

లింగస్వరూపా! సర్వబుధప్రియ! మౌగళమూర్తి! మహేశ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

గ్రాంతాధీశ్వర రూపప్రియశివ! వేదాంత ప్రియవేద్యశివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

ఏకానేక స్వరూప! విశ్వేశ్వర! యోగీహృదిప్రియ వాస శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

విశ్వరూప్రయ! చిన్మయ! చిద్భువ, అచ్యుతానంత మహేశ శివా!

(గోపాలురు) సాంబసదాశివ! శివ

[అ వ ని క ది ం ప బ డు ను.]

ఇది

శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణా కళ్యాణ ప్రబంధ కవితా

శిల్ప ప్రవీణ, పట్నాల వంశోద్భవ అన్నపూర్ణా

చిత్రంబరాచార్య జ్యేష్ఠ తనూధివ

సుబ్బరాయ నామధేయ

ప్రణీతంబైన

“ కాటమరాజు ”

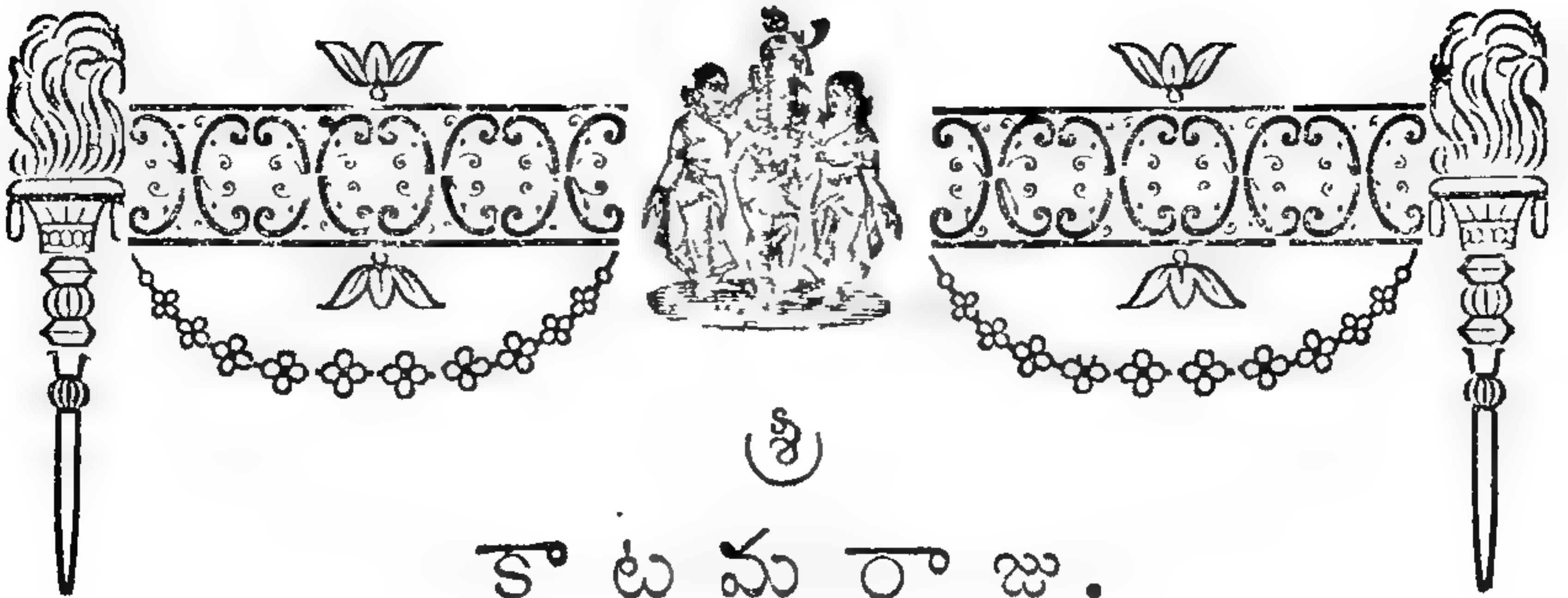
అను

దృశ్యకావ్యంబు నందు,

తృతీయాంకము.

సంపూర్ణము.

కాటమరాజు.

శ్రీ

చతుర్థాంకము.

1వ గంగము. — వర్షాపు.

[గంగురాజు సింహాసనాసీనుడై సహాయ సామంతులతో కూర్చుండును]

గంగురా.—(పెద్దిరాజు నుద్దేశించి) యాదవాగ్రణీ! మీస్వార్థత్యాగమసదృశము కదా!

చ॥ సమక్ష శౌర్యధైర్య భుజ శ్రీ సత్వము లేర్పడ యుద్ధభూమిలో
బ్రతుక విరోధివర్గముల శ్రీ మై బడి సింహాకిశోర మట్టుల
సునుహిత ఖడ్గధార కైఱి! జూపితి రెంతటి సాహసము, మీ
యమిత ద.నూస్తి, దృష్టి జయ శ్రీ మదితి నందితి సర్వసౌఖ్యముల్

నాగవర్మ—సింహాకిశోర మందురేమి! త్రిపురాసుర సంహారకుండగు నప్పరమేశ్వరు
దలపించు, నిస్తుహామహు, నాసమయంబునఁ తేటిజూడఁ గలిగిరా!

చ॥ వెచుకను, ముందుఁ గన్గెనక, శ్రీ వీరరణావని, జేతఖడ్గము
గొని వెచునంటి యే మదన శ్రీ కుంభిళుల దెగటార్చె నర్జును
డని, మును నాత్రిగర్తుల శి శ్రీ రాని విరక్తన, మాచరించి న
ట్లనఘుడు, పెద్దిరాజ వసు శ్రీ ధాధిపుఁ డాతని నెన్న శక్యమే!

వల్లభనాయకుడు—(పెద్దిరాజునుజూచి) మహాప్రభూ! మున్ను సైంధవ వధోద్యోగంబున,
భీభత్సుండు “భీభత్సుండయ్యో”నని చెప్పమరు, పెద్దలు. అయ్యది నేడుసాక్షా
త్కరింపఁ జేసితివి. స్వామి! ధన్యులము ధన్యులము.

పెద్దిరాజు—మిత్రులారా! ఇదియంతయు, మీ దయావిశేషమే దీనికింతపొగడ్తయేల?
ప్రాణములం దాసవీడి రణక్షేత్రమ్మునం జొరబడిన, సామాన్య భటుండును
ప్రశంసనీయుడే. (సభకైచూపుచు) ఇందెవ్వఁ టెవ్వటికి తీసిపోయెదరు
చూడుడు...

సీ॥ కాలుదండము వోలు శ వాలుకేల ధరించి

యలులఁ జెండిన వల్ల శ భ ప్రభుండు.

నిలవెట్టి పోతులఁ శ బలివెట్టినట్లు శా

త్రవులఁ గూల్చిన పోతు శ రాజవరుఁడు,
నాగుబామట్లు వె శ టాడి, విరోధుల -

వ్రచ్చిన, యీ నాగ శ వర్మరాజు
గ్రుద్ధుకొక్కని జంపి, శ గుండెలు దీసిన,

యపరాంజనేయుడీ శ యాంజనేయుఁ

గీ॥ డతడితఁ డనంగనేల! శా శ రైక ధనులు

నందఱందఱె; జగతి పే శ రందినారు,

తగుననుచు, వీరిమోల నక శ బొగడు టెల్లఁ

జందురునిముందు దివిటి ప్ర శ శంస కాదె!

గంగురాజు—(పెద్దిరాజును గౌగిటబట్టి) యెంతమాటంటిరి! పితృపితామహులనుండి
వచ్చుచున్న మా విరోధములు నేటికి మహాపురుషులరైన, మీమూలమున
నంతమైనవని, చెప్పుటకెంతయు నుత్సాహ పడుచున్నాను. ఇందులకు నేను
మీకెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను...

పెద్దిరాజు—ఇందులకేమిగాని, ... మిత్రమా! నిశ్చయముగా నీ జన్మయే ధన్యము...
యేలయనిన,

గీ॥ డ్రాత్రజన్మంబు; శాత్రవా శ శ్రాంత సమర

జయ సమర్థంబె, సృష్టియా శ శయము కానఁ

దదను గుణముగఁ గల జీవి శ తాబునెల్ల
వ్యయము సేయు, మీ జన్మ ; ధ శ న్యంబు కాదె!

[ఆ కా శ వాణి]

సత్యము...సత్యము... పెద్దిరాజా! నీవును యుద్ధమునకు సంసిద్ధుండ వగుము.

మ॥ అవిగో! పైబడ వచ్చుచున్నవి, సితా శ స్త్రా నూన విద్యుల్లతా
నివహ ప్రాపిత, దుష్టశాత్రవ ఛమూ శ నీలాభ్ర సాదోహముల్
మిపులుక్ కార్యము లాలసించిన, విషం శ బే, లెమ్ము నీ దోర్బలో
త్పవ మానాహతిఁ, జెండుమింకఁ, బిడుగుల్ శ వర్షింప నీకుండగ్
ఓ గంగురాజాది మహాయోధులారా! లెండు! వాలకేతుండసంఖ్యాక సైన్య
సహితుండయి ప్రళయకాల దావాన్ని చందంబున, ధీ కొనవచ్చుచున్నాడు
పరికర ప్రయుక్తులై లెండు త్వరపడుడు.

చ॥ గడియలలోన, సర్వము జ శ గంబు మహాపద వార్ధిముగ్ధి పో
యెడు, సమయంబులెండు! బిగి శ యింపుడు, మీనడుముల్ సితాసిచే
నిడుదొఱఁదీసి, ముందలుగు శ ధీ భరతావనిఁ గల్గు దుష్టుల
గడవడిఁ ద్రుంచి, శిష్టులను, శ గాచి, జగద్ధిత మాచరింపుడీ!

[అందఱు నిర్ఘాంతపడి వినుచున్నారు]

నాగవర్మ—దక్షిణ దండయాత్ర కేగిన వాలకేతుండెప్పుడు వచ్చెను?

వల్లభ నాయడు—ఈతని యండఁజూచుకొనియే కదా వాఱట్లు మిట్టిపడిరి, మనమును
నారహస్యమెఱింగియే నీదుర్మాస్తుని, దక్షిణదండయాత్రకుఁబోనిచ్చి మదన
కుంభిశుల మదమడంచితిమి.

గంగురాజు—రాజకీయంబున, నాగవర్మను మించినవారు కనుపించరు, ఇది యాతని
యాలోచనయేకదా!

అంజనేయరాజు—మదన కుంభిశుల పరాజయమును వినియే, యిట్లేగుదెంచుచుండును

పోతు రాజు—అయినను... ముంచుకొని పోయినదేమి!

గీ॥ వాలకేతు కాదిక మతె ర న్వాడు నైన,
గడకఁ గళ్యాణ దుర్గంపు ర గడప ద్రొక్కి
బ్రతికి పోనేర్చునే! యన్న ర వారలంత
పిఱికి పందలె! మగటిమఁ ర బేరు గనరె!

రానిండు... వీరికిని మదనకుంభిశుల వ్రాతయే పట్టినది.

బుత్తమనాయడు—లేకున్న నీతనికిట్టి మిట్టిపాటెందుకు?

గంగురాజు.—(దీనవదనుండఁబడి) శాంతైక జీవనులరగు, మిమ్మా పనికిమాలిన కయ్యం

బులకొ జొనిపి, శ్రమబెట్టించున్న మీ యీ మిత్రుని తుమిపుడు.

ఉ॥ ఘోరరణావనిక మదనకుం ర భిక్షులకొ దెగటాచ్చి గెల్పుఁ గ
న్నారలు మొన్ననే! బడలి నా ర రలు, దానను పేరులెల్లరుకొ
“పోర” ను నిప్పుడీ పిడుగుఁ ర బోలిన పల్కుల గుండె వ్రీలెడుకొ
గోరగజాల, ఘిమ్మికను, ర కోరను నీ రణ భూమి బోరకొ

పుత్తమనాయడు—మిత్రమా! దైవ సంకల్పితములగు నీ కయ్యములు పనికి

మాలిన వెట్లగును? మీలు మమ్మెట్లు శ్రమబెట్టించున్నాగు? ఇది మా విధి,

గీ॥ ఒక కుటుంబముఁ గాచుట ర కొక్క వ్యక్తి

నొక్క గ్రామంబుఁ బ్రోచుట ర కొక కుటుంబ

మొక్క కులమును, రక్షింప ర నెఱ్ఱ విషయ

లోకమే! యచు బుధుల ప ర ల్కులను వినమె

అంజనే—కరుణామయుండవగు నో గంగురాజుగ్రాహీ!

చ॥ ఒక ఖలుడెవ్వయో! పదరి ర యుత్తమ రాజ్య పదప్రవిష్టులకొ

స్వకులులనేనుచుండ గని ర సై చుట కంతటి మానహీనపుకొ

మెకములమే! పవిత్రులరు ర మీదయ యుండినజాలు యుద్ధమీ

యొకటియెకాదు వేల్కొలది, ర యుండిన బోరిజయంబుఁ గాంచమే

పెద్దిరాజు—(గంగురాజు నుద్దేశించి) మిత్రమా! గంగురాజా! వీరలన్నట్లు మన యీ

మిత్రులెల్లరును మిమ్ము నీ సంధిగ్ధ సమయంబున నసహాయుని గావిడచి పెట్టరు

అదియును గాక.

గీ॥ అరులు జూదమ్ము నకును బో ర రాటములకు
బిలువఁ బోకుంట వెలితి - పై ర పెచ్చు రాజ
ధర్మము నకును, నది విరు ర ద్ధులు సుమ్ము
తగును కయ్యగులు సేతయే? ర ధర్మమగుట

గంగురాజు—ప్రాణస్నేహితులారా! మీతాడిన, యీ ప్రోత్సాహవచనంబు లెంతయు
నా మనంబు నలరించుచున్నవి. మీఱుజూపిన, యీ సౌభ్రాతృతకు నేనా
జన్మాంతముఁ గృతజ్ఞుండను. ఇప్పుడు కర్తవ్య మెదియో మీతే
యోచించి, నన్నొక దరిఁ జేర్చుడు...

నాగవర్మ—కర్తవ్యమున కేమున్నది. మదనకుంభిగుల వధానంతరము, నీకళ్యాణ పురిం
బునకుం జేరిన, సర్వనైన్యంబులు సుమారు, ముప్పదిరెండు వేలుండునని, విను
చున్నాను. ఈ సేన, నెల్ల నడిపించుట కొక్క సమర్థుడగు సేనాని
నేర్పాటు సేయుటయు, సమరమ్మున నాదుర్మార్గుల నుక్కడంచుటయుఁ
గర్తవ్యంబులు.

వల్లభ — స్వామీ! దీనికింత యాలోచన యెందులకు, యెవని, నిర్వక్రభుజాబలంబున
మదన కుంభిగుల మదమడంపఁ గలిగితిమో! అట్టి పెద్దిరాజ భూపాలుం
డెదుటఁ గనఁబడు చుండ, సేనానికొరకు వెమకవలయునా!

ఆంజనే—అవును! ముమ్మాటికిని సత్యము. అతడే జలుగఁబోవు భయంకరప్రధన
మ్మున, సేననడుపంగల సేనాని; అతడే సమర్థుడు.

పోతురాజు—నిజము- నే నయ్యది బలపఱచుచున్నాను.

గంగురాజు—మిత్రమా! పెద్దిరాజేంద్రా! దైవేచ్ఛా కల్పితంబగు, నీ సంగ్రామంబున
నీ సభ్యులెల్లరు, నీసర్వనైన్యాధి సత్యంబు నేకగ్రీవముగాఁ గోరుచున్నారు.
ఆత్తుండనగు నాయభిలాషయు వారి నేకీభవించినది... కాన భారత యుద్ధం
బున, భీష్మునిం బోలి,

గీ॥ మిత్రుల హితమ్ముఁ గోరి య ర మేయ శక్తి
సర్వ సేనాధి పత్యులు ర సరగ బూని,
నమపుమా! సేన, దుష్ట సం ర హారమునకు,
నీకతన, సౌఖ్యపడు గాక ర లోకమెల్ల,

[పూలడండను, మెడలోవేయుచున్నాడు.]

[సభ్యులు జయజయారావములతో కరతాళధ్వనులు చేయుదురు]

పెద్దిరాజు—మిత్రులారా! భగవన్నిర్ణీతమగు, నేడేండ్లు, మిమ్ముంగలసి, కళ్యాణ పర
మేశ్వరు నారాధింపుచు, వెళ్లబుచ్చితిని, గడవుగడచెనుగదా, జన్మభూమిని
జూచుకొందుగదా యను నా తలంపు లిట్లుగా పరిణమించినవి- తానొకటిఁ
దలంప దైవము మఱొక్కటి దలంచుననియెడు సామెత, నే డియ్యెడ నిజ
మయ్యె అయినను, షాత్రతేజుండగు రాజునకు సంతతము యుద్ధములే
సంతోషదాయకములు. అందు మిత్రసంరక్షణార్థమై పోసంగిన, నీ సమ
రంబు మఱింత, యుత్సాహ జనకంబు మీకు నాయందుగల భాతృప్రే
మనుఁ జూపించుటకుంగాను, మీరీఘహోన్నత పదివిని, నాకు ప్రాపింపం
జేసితిరి, కాని, మఱేకారణంబునను కాదు. ఇందులకు మీకెంతయు నేను
కృతజ్ఞుండను. నేను దీనిని, సమర్థించుకొనుటకు, ప్రయత్నింతుఁగాక.

గంగు— మంత్రవరా ! మీఁతగి పట్టణంబున, నీ శుభవార్తానుఁ జాటింపించి సర్వ
వైస్యంబులఁ బ్రోత్సహింపంజేయుము. (చారణునివైపుచూచి) చారణదేవా!
శ్రీకృష్ణ భగవానుని జయగీత మొకమాటు నీ సభాముఖంబునం బాడుము.

[చా ర ణు ను]

(భక్తశ్రద్ధలతో లేచి, కఠము సవరించుకొనుచు)

గీ॥ అవ్య యంబై, యనంతమై శ్రీ యద్వితీయ,
మై, తనన్చిన నీదు, ది శ్రీ వ్యాజతార,
నుహిను గొనియాడ నెవడు స శ్రీ మద్ధుడయ్య
ద్వారకా వాస! శ్రీకృష్ణ శ్రీ వాసుదేవ!
పాప మతులకు నిలయమై శ్రీ భిష్మమైన!
భరత భూమి, నాబాల గో శ్రీ పాలము నలు
లల కురుక్షేత్ర సంగ్రామ శ్రీ ముందుఁ జొనిపి,
నెత్తు టేరులతోడ, ప శ్రీ విత్ర పరచి
సరగ నిలుపవె! ధర్మ ధ్వ శ్రీ జంబుతోడ
“ధర్మమడఁగి యధర్మంబు శ్రీ దనరు నపుడు.

ధర్మ సంస్థాపనార్థంబు శ ధరణియంబు
 నవతరించును, భగవంతు శ డ" నెడు పలుకు,
 ద్వాపర యుగాంతమున మున్ను శ ధర్మదీక్ష;
 లేదను గుణముగ నేడు న శ ధర్మమతులు,
 కౌప్యమున నెత్తి వచ్చిరి శ తగపు నకును
 నిందునెందరి. విజయుల శ బొందుపఱతు
 వెందఱుమన్యు లిందు పా శ బొందురయ్య
 మొకడు పడెడు దినములు శ నొక్కడైన
 దినములును నొక్కమొగి, నిల్చి శ దివ్యశక్తి
 బోరిరటమున్ను నిందు నె శ వ్వారలెన్ని
 దినములుగఁ బోరి జయము న శ ధింప గలకా!
 తొక్కి! యాశీర్వాదింపుమా! శ తజ్జయంబు
 ద్వారకావాస! శ్రీకృష్ణ! శ వాసుదేవ!

(సభ్యులు ఒరలనుండి కిక్కిరిసి) జయ = కళ్యాణపురీష్వరునకు జేయ పరమేశ్వ
 గునకు జయ

[తె ర థా]

ఒరొక! గంగురాజాధమా!

చ॥ ఇదివర కే భవత్పురము శ నెల్ల ససైవ్యముఁ గాగ మజ్జగ
 ద్విదిత, రుమాగ్ని కీలఁ గ శ శించియు భగ్గున, మంట నెట్టగా
 మదిని దలంతుఁగాని, మతి శ మాలితిఁ, గొండొక కార్య దృష్టిచే
 మదమనఁ దెచ్చుకొంటి విటు శ మమ్ము మరల్చి, కృతాపరాధవై

• యెవ్వడా యాదవును, యేడీ!

గీ॥ వెంటబడి, మంటయై, మంటి శ మింట గగిలి,
 వెలిగెనట, యేది చూతమా శ విత వానిఁ
 “మదన కుంభిరులకా దును శ మాడిత”నుచు
 మిట్టిపడునేమొ; కాలను శ మట్టివైతు.

పుత్తమ — (విని క్రోధముతో) ఓహోరీ! వృధావాచాటా!

ఉ॥ యుద్ధము సేయ రమ్మచుట శ యొప్పును, శాత్రవులకు ముఖాముఖి
యుద్ధమునందు మార్కొని జ శ యొన్నతిఁ గాంచుట యొప్పు నంతెకా
కిద్దర నిట్టులొల్లు పొగ శ తెక్కియుఁ గానక గాఱుకూతలకు
బ్రోద్ధతిమై కలంచుదురె! శ యుత్తమ గూదవ వంశ రాజులకు

పెద్దిరాజు — (క్రోధముతో) ఓరీ! దురాత్మా! వాలకేతు?

శా॥ యేమీ! కన్నుల కావరంబు భుజ దర్పైక ప్రతాపప్రచం
డామేయ ప్రధనక్షమాక్షుభిత, ప్రోద్వద్వైరి వీర్యుల్ యశ
స్కాముల్ నాసరి యోధయాధ భుజ నీ గంగుక్షమా పాలు నెం
తే మత్తాత్ముడ! తేటి చూడగలరా! నీబోటి పాపాత్ములు

[రణధర్మధ్వజమును చేతబట్టుకొని, వాలకేతు నుద్దేశించి.]

చ॥ నిలునిలు మోరి మూఢ, యవి శ నీతుడ, నోరికి వచ్చినట్లుగా
బలికెను, నోరుమూయుమిక శ భండన భూమికే వచ్చుచుంటి నీ
బలమును, నాబలంబుఁ గను శ పట్టెను, రమ్మిక బోరి ప్రాణముల్
మెలకున, యోడఁ గాచుకొను శ మీ! శైగసీల్గిన, లాభమున్నదే!

[ధ్వజ సహితుండయి క్రోధముతో నిష్క్రమించుచు.]

వల్లభనాయకు — (క్రోధావేశంబున) ఓహోరీ! పాపాత్మా!

ఉ॥ దుర్మతివై దురాత్ములకుఁ శ దోడయు, ద్రోహము సేయజూతువే
ధర్మ మధర్మముల గనవె! శ ధారుణియంతయుఁ గొడ్డువోయెనే
నిర్మల శౌర్యధర్మ గణ శ నీయకుమారులఁ గోలుపోయియు
మర్మ విదారితమ్ములగు శ మా విశిఖంబులు బుడవాలెనే!

యిదిగో! చచ్చితివి! కాచుకొమ్ము. [బాణము గువ్వచు నిష్క్రమించును]

పోతురాజు — ఓరీ! దుర్జాతి! మదన కుంభిళులకు సాయముఁ జేయుటిదియే కాబోలు?

సీ॥ పలువెత్తు తురకల శ నజ్జికట్టి మెడవట్టి

తలువారి కుత్తుకల్ శ దలుగునాడు,

బుడ మరాటీల శ దంసు, గుండెలు వ్రచ్చి

నెత్తుటేలుల ముంచి శ యెత్తునాడు,

నాగకేవ్వాది సేన నల్వరు నమ్ముల
మట్టి ముట్టిని, బూట్టి సేనెట్టునాడు,
మనన కుంభిముల యు స న్నద మహైశ్వర్యముల్
కడముట్ట గడలిలో స గలుపునాడు,

గీ॥ ఎఱుకబోయితి, సప్రజ్ఞ స లేమియయ్యె
నలునిలుము, మూర్ఖ! సేన స సేనయ గలకు
లోకకంటక కంఠ వి స లుంఠనైక
దక్షమగు, మత్స్యపాణ స స మక్షమునను.

[కృష్ణాణమును పులిపించుచు పరుగిడుచున్నాడు]

గంధ — గీ॥ ఓరి! దుర్మదాంధ! స ఓరి! దుశ్చిత్తాత్మ!
బుద్ధిమాలి ముఱుఱ స బోకొనర్ప
యలుగు చెంచివేడి స యన నొను, కగ్గణ్ణాణ
గరుచు, జచ్చు కీట స కంబనైవ!

అవును. యోగతిక్కనకు కర్తవ్యము

(కత్తినిద్రిష్టించు నిష్క్రమించును)

అంబనే — ఓరీరాక్షసా! యుద్ధసహాయంబున నాగి, ప్రాణములం గానానాన్న నిగ్గు
మాలివాడ విష్ణుదేవుతల నెత్తితివి — నిల్వము = పాటిపోకుము

(కత్తినిద్రిష్టించు నిష్క్రమించును.)

జేయ కశ్యాపపరదుర్గమునకు జేయ పెద్దిరాజభూపాలునకు జేయ యాదవ
చోగులకు జేయ — (మిగిలినవారనుచు ఆయుధములతో చనుచున్నారు.)

[అన ని క రి ప బ య ను.]

2వ గంగము—అంతఃపురము.

[పెద్దమూడేవి వికల మనస్కయై కూరుచుండి యుందురు]

హా! దైవమా! యేమీ! మీ విపరీత సంఘటనము నిన్నకదా జన్మభూమికిం జననిశ్చయించుకొంటిమి, దశమి రేపు, మఱొక్కరోజు, గడపిన మే మిందుండి దాటి యుందుమే; మఱల నీ భయంకరప్రథనంబున కెదులకీడ్చితివి. పరస్పర జయాభిలాషలై పోరుపట్ల నెనరి యదృష్టమెట్టిదో యెవ్వరుచెప్పగలరు, మొన్నజయించితిమి, నేడు మాత్రమేల జయింపరాదనుటకు కాలస్థితులెట్లుండునో! “ఓడలు బండ్లవును, బండ్లొడ”లగును, కాలపరివర్తనమే వీనికి కారణములు; తాత్రమనివార్యమే. అయినను కయ్యంబునకు, వియ్యంబునకు, సమతలయునందురు పెద్దలు వాలకేతుఁడా ముష్కరుడు అం దసంఖ్యాక నైస్య సహితుండయి, ప్రయత్నపూర్వకముగా దండయాత్ర కనివచ్చినవాడు మనవారా పోయిన మహా సంగ్రామంబునఁ, బోరి చచ్చిచెడి బయట పడినవారు వీరు! మిక్కిలి యలసి యప్రయత్నంబున, నున్న సమయంబున నాకస్మిక ముగా వచ్చి నైబడిన దుర్మార్గుల నెట్లుజయింపఁగలరు! దుర్గుటము... దుర్గుటము... వారివీరికి “హస్తిమశకాంతరము, (గతనాద్యేకించి) నాధా! కొంచెమాలోచింపవలదా మిత్రవాత్సల్యముండకూడదని యెవఁగఁదురు! ఉండనగును, ముమ్మాటికి నుండవలయును కాని సమంజసాసమంజసములఁ దలపోయవలదా! చూడుడు! దుర్జయులగు శాత్రువులకు, మహేంద్రుడంతటివాడు విసతుడై దుస్థితులకొ దప్పించుకొనలేదా! హా! పరమేశ్వరా! నీ యాజ్ఞాబద్ధులమును, నీ భక్తులము నగు మమ్మెట్టలీ విపత్సముద్రమును దాటెందునో! తీసికొనవచ్చినవాడవు మహ్మాశీర్వాదించి మా బిడ్డలతో మా జన్మభూమి కంపుము స్వామీ! ... క్రోధోద్రేకంబుననో! వ్యవధిలేకనో! మన్నాఘండు చూడనై గారేను. యోధులెల్లరు సభాభవనంబునుండియే యుద్ధమున కరిగిగని విను చున్నాను-అబ్బా! తాత్రమెంత నిరాశాబద్ధము... (నిట్టూర్పుఁబుచ్చుచు) ...యుద్ధ విశేష మొక్కండును, తెలియబడకుండె; అదియేమియో కాని నా మనఁబనేక విధంబులం బోవుచున్నది. శకునంబులును, వ్యత్యస్తంబులయ్యెడు...పర్యవసాన మెట్లుండునో ఇంగును దగిలట్లు సాతశాలకేగిన, బిడ్డలింకను గూర్చి కారణమేమో! (చూచి సంతోషముతో) అరుగో! వచ్చుచున్నాను. (ముందున కేగుచున్నది)

కాటమిరాజు } అమ్మా! ననుస్కారములు [పుస్తకములుక్రింద పెట్టి సమస్కరింతురు]
సాపమాంబ }

పెద్ద — [కాటమిరాజు నుద్దేశించి] చిరంజీవో భవా! [ఆశీర్వాదించి సాపమాంబ నుద్దేశించి] సుమంగళీభవా! [ఆశీర్వాదించును.]

కాటమ — [ఆతురతతో] అమ్మా! నాయనగారేరి! యెక్కడి కేగిరి. బహుమానము లివిగో! చూపింపవలయును. ఇవిఅమ్మయివి, యివినావి (అనిచూపించును)

పెద్ద — యేమి బహుమానములు నాయనా! అవి!

కాటమ — మా పాఠశాలలో నేడు పోటీయాటలు జరిగినవి. [బహుమాన పతకమును జూపుచు] ఇదిగో! ఇది బహుమానపతకము. కత్తి సామునందు ప్రథమ బహుమానము [మఱియొకటి జూపుచు] ఇయ్యదిపరుగెత్తుట యందు గెలచితిని. ఇదిగో! (మఱియొకటిజూపుచు) ఇయ్యది మూడవది. పఠనమునం దొసంగబడినది

పెద్ద — (పాపమాంబ నుద్దేశించి) తల్లీ! నీ బహుమానము లే వమ్మా!

పాపమాం — మా తరగతి కొక్కటే బహుమాన మిచ్చిరి పాటలయందు నా కేయాబహుమానము వచ్చినది.

పెద్ద — తలుచాత మాట్లాడుకొందము కాని రండి, (జాలికరముగా) చిట్టిబొజ్జల కాకలివేయుటలేదా! అన్నము పెట్టెదము. ఇంతలో నాయనగారు వస్తారు

కాటమ — అమ్మా! నాకింకను ఆకలి వేయుటలేదు. పంతులుగారు, పండ్లు, మిఠాయి పెట్టిరి కడుపునిండ భుజించితిమి.

పాపమాం — అమ్మా! నాకున్నా!

ప రి చా రి క [ప్రవేశించి]

దేవిగారు! యుద్ధభూమినుండి కరండకుడు వచ్చియున్నాడు

పెద్ద — (ఆతురతతో) త్వరలో ప్రవేశపెట్టుము

కాటమ — (తల్లి నుద్దేశించి) యేమి! నాయనగారు యుద్ధభూమి కేగిరా! యుద్ధరంగ మెంతదూరముండునమ్మా!

పెద్ద — అవును నాయనా! వాలకేతురాజు దండెత్తి వచ్చిన, నతని నెగిరింప నున వారందఱేగిరి.

కాటమ — అట్లయిన నేనును వెళ్లెదను. [వెళ్ల బోవుచు]

పెద్ద — (పట్టుకొని) నాయనా! యీ యాగడములు మానుము. కరండకుడు వచ్చుచున్నాడు. యుద్ధవిశేషంబుల, దళిసికొంగముండుము (కూర్చుండజెల్తును)

క రం డ కు డ — [ప్రవేశించి]

దేవిగారికభివాదములు. (నమస్కరించుచున్నాడు)

పెద్ద — కరండకా! యేమి! యుద్ధవిశేషంబులు! మీ సేనాని, సేననెట్లు, నడపించెను...

కరండ—తల్లీ ! అండేమియుఁ గొఱంతలేదు. తన్ను వెంబడించిన, మన ముప్పగి రెండు పీల నైనికులను, నా యా దండనాయకులను విభజించి, విచిత్రవ్యూహంబులుగా నడిపించుచు, మహాసముద్రంబును, బోలి ఘూర్జిల్లు నాశత్రునైన న్యంబులం దార్కొనియె. మన యాదవ నైనికులును, నాగవర్మాది మహా నాయకులును, నైన్యంబులను, ధైర్యవచనంబులం ప్రోత్సహించుచుఁ గయ్యంబునకుం నిల్పడిరి.

పెద్ద— తరువాత !

కరండ—తరువాత ! తల్లీ మనవారు వీగావేశంబున నులుములవోలె, నొబ్బరించుచుఁ గరంబులం మోయు నిశాతఖడ్గంబుల ఘోషించుచు, డాలులకొ ద్రిప్పుచు నీటెలం గ్రుమ్ముచు, గుచ్చంబుల నుఱికించుచు, బాకాయాదుచు భేరీలు మ్రోయించుచుఁ, బ్రచండకొలాహలమ్ము నొనర్చుచు నొమ్మి యుద్ధంబు నకుం ధీకొనిరి కన్నుల తళతళలు ప్రేక్షకుల కన్నులకు మిటుమిట్టఁగొలుపు చుండఁ టక్కుటక్కున ఖడ్గముల తాకుడులు, వినవచ్చుచుండెను.

కాటమ—(ఆనందముతో) బలే ! తరువాత !

కరండ—[విచారముతో] మహాకాయులును మహాబలులు మహాసామ్రాటులు మహాగణ నంగంబుల నాఁటిలేరిన, యక్కఱకు తురకల యశంశ్మాకనైన్యంబుల హస్తకు, మనస్వల్ప నైన్యంముల నీచ్చి చంపిగుట దైనేచ్చ కాబో...
పెద్ద— (దుఃఖముతో కన్నలుమూసికొని) హా ! పాపము. పాపము, గెలింతకొర్య ధైర్యసత్వందైన నేమి ! పదిమంది యేకమైనప్పుడు ... ఇందుచేతనే

“రాజ్యాంగే నరకం గ్రువంబు”దురు. హా ! దైవమా ! [మౌనము వహించును]

కాటమ—[తొందరతో] మహాజనించుండగు మా నాయనగా నవ్వడెందుండిరి ?

కరండ—కుమారా ! మహామొక ముఖంబున, దనయనివార్య బాహుల మహాంభో రాశి, నిజాద్వితీయ తీర్థాసిధారా తగంగ సంఘట్టినమ్మున బరసాకా నికాయమ్ముల ముంచివైచుచున్న నాయుధగానీ పరాజయ వీరా గావమ్ముల విని, తలనెత్తి యట్టెమాచిరి

కాటమ—(పులకిత దేహుండయి) తరువాత ! తరువాత !

కరండ—తరువాత ! తండ్రీ ! మహాసముద్రమ్ముమండి బయలుదేరుచు, ప్రళయకాల బడబానలంబు చందంబున, మొగమ్ము శేవురింపఁ గన్నుల నిప్పుకణంబులుఁ జాత్రపుల గుండెలు బెండువడ, భూసభోంతరాళమ్ములు ప్రతిష్ఠానుభవ బ్రచండహుంకారమ్ములం జనుదెంచితత్పార్శ్వంపు శురుఘ్నలగడియింప

మొలలిడియె,

కాటమ గాజు పెద్దమా } — (సంతోషముతో) తరువాత !

కరండ — అమ్మా ! నాయన గారట్లు కన్యంబునం జొరబడి, “మా స్త్రీ శవించిన యము డో” యన్నట్లు తురుష్క బలంబుల చిన్న భిన్నంబు లొనర్చుచు, వేదండుం బుల తుండంబులు ఖండింపుచు గుట్టంబుల మోచుచు, నిదియని యననేల తన కడ్డువచ్చిన, చతుర్విధ వైశ్యంబుల యుద్ధ సంగంబునకు బలివెట్టెచు విహరింపం దొడంగిరి.

కాటమ — (సంతోషముతో నెగులుచు) తరువాత !

కరండ — కుమారా ! అంత నా భయంకర దృశ్యంబునకా పరవైశ్యంబులటై, నిగ్నాంత పడి శూన్యభావంబులం జూచుచుండుటయు, నాయన గారు విజృంభించు టయుఁ గనుంగొని, రణోద్దండుండగు వల్లభనాయుడును, అపరాంజనేయుం డగు నాంజనేయ గాజున్నా చెలరేగి, లేర్లగుఁజునం గుముకు సింహాకిరోగం బుల, చందంబున, శత్రువైశ్య మధ్యంబునం దుమికిరి.

కాటమ — తరువాత ,

కరండ — అయ్యది చూచి, నాగవర్మయు, పోతుగాజు మొలలగు మహానాయకులు, మోలను ధీ కొనుచు, నొకరివెంట, నొక్కరుగా, రణరంగంబున, శత్రు వరూధినీ సముదయంబు నులుమాడుచు, బ్రవేశించిరి.

కాటమ — (సంతోషముతో నెగులుచు) కరండకా ! తరువాత !

కరండ — తండ్రీ ! యేమిచెప్పుదును, యుద్ధము కడుభీభత్సయుగానుండెను, ప్రచండ మాగ్తాండుండు సగనచుధ్యంబున, నుండి తన ప్రచండశివంబుల, బ్రసరింప చుండెను. వాలకేతుని పక్షమునం గల వైశ్యంబులు, సంఖ్యతోను, బలంబు నను, వైశ్యమునందును, వెనకంజవేయుమిందెను. యుద్ధము గేవత మనవారి పక్షమున పనిచేయుచున్నదని, మామూలుత్సాహ వగవముల మనవారి కుసిఁగొలుపు చుండిరి.

కాటమ — బలే ! బలే !! యనంతరము,

కరండ — (భయముతో) తండ్రీ ! యేమనిచెప్పుదు (గుండెలు తడుముకొనుచు) రమ్మ ! యిప్పటికి, నా గుండె దడ.....పోలేదు.

కెద్దిమా — (ఆతురతతో) యేమంత భయపడితివి. కరండకా ! చెప్పుము - చెప్పుము,

కరండ — పదఘట్టినమ్ములచే భూమి క్రక్కదల నభంబు ఘూర్జిల్లి గిళావల మమ్ముల బీటలునాట దొడలం జూచుకొనుచు, భుజాస్ఫూలనంగా మోసర్చుచు, భయం

కర ముఖగవ్వారంబున, హోరున వెలువడు “ఓరోరి! యాదపపాలననా”

[సంశయసూచకముగా నాలుకఁ గఱచుకొను చున్నాడు]

పెద్దమా—కరండకా? యేలసంశయించెదవు! “విరోధి”యన్నమాటలుగదా? ...

కరండ—ఆవును తల్లి! “ఇంతటకట్టిపెట్టుము” పశుప్రాయులగు వీరవీ “లోకభయంకరుండగు వాలకేతున కీడుకార”ను న్నామంబున, నూలుకొన్నందులకా “స్పృతిమించి రాగమున బడి”నదే! “చూడుడు” “కాచుకొనుడు” అను హట్టహాసవచనములు వినబడియె...మనవారును, చెవులు “కింగురు”మన నివ్వెఱపడి, యాసవ్వడి వచ్చిన దిక్కునకై తెల్లనోయి, చూచుచుండెరి.

పెద్దమా—(భయముతో) మఱేదియో విపత్తు దాకుచున్నట్లున్నదే! కరండకా! ఆపైని శేమిజరిగినది.

కరండ—అమ్మా! అప్పిడుగులబోలిన, యయ్యులివు ననుసరించి, భయంకరాకారుండును, మేరుశైలశిఖరోపమ, గదాహస్తుండును, గర్కశస్వరుండును, నగు నొక్క ప్రత్యక్షరాక్షస స్వరూపుండు సాక్షాత్కరించె

పెద్దమా—(భయముతో) అతడేకాబోలు లోకభయంకరుండగు వాలకేతురాజు!

కాటమ—(వైర్యముతో ముందునకువచ్చి) అయిన నేమి! తిరువాత!

కరండ—(కాటమరాజును మెచ్చుకొనుచు) కుమారా! మీ శౌర్యచునివార్యము... అట్లువచ్చిన యా వేషధారి (పెద్దమాదేవినుద్దేశించి) తల్లి! భయజనకంబులగు బొబ్బలువెట్టుచు, నపరమృత్యువై, గదామాత్ర సహాయుడయి, మనసైన్యంబులవైబడి వెళ్ళికేకలు వైచుచు, బతువులఁ ద్రోల్లివైచినట్లు గ్రోల్లివైచెను,

కాటమ—[క్రోధోద్రేకంబున, వాలకేతునుద్దేశించి] ఓరోరి దురాత్మా! యేమి!

చ॥ పరగజ సింహుడార్త పరి శ పాలనశీలుఁడు, నామతాడ్రి సంగర భరమూని, సేనలను శ గాచుచునుండగ, నించుకేరియున్ వెరపు వహింపకే; యెనుట శ నిల్చితివే! పయిపెచ్చు సేనలన్ దఱిమితినుట; పో! బ్రతికి శ నాడవు సేనట లేకపోవుటన్

(కరండకు నుద్దేశించి) కరండకా! తరువాత!

కరండ—అంత నాయనగారి విపరీతపరిణామమును, దిలకించి, చెల్లాచెన్నరై, యున్న సైన్యంబుల కూడదీసి యుసికొల్పుచు, నవ్వాలకేతువు దాక్కొనియె

కాటమ—తరువాత!

కరండ—తండ్రీ! యెండొలులట్లు దాక్కొని పరస్పర జయకాంక్షలై మహాగారుణంబుగా శిరంబులకెఱిగొనుచు, బాహువులకెఱిగొనుచు, ముష్టులకెఱిగొనుచు గోలులకెఱిగొనుచు, బోరుసల్పుచుండిరి ఆభయంకరమగు నాయుధయుల ద్వంద్వయుద్ధము నీక్షించి, యుభయవైస్యంబులు విశేషితులై చూడసాగిరి.

కాటమ—నాయన గారి పరాక్రమ మద్వితీయము. తరువాత...

కరండ—కుమారా! అవును... అంతట నాదీర్ఘ కాయుండగు నవ్వాలకేతుడు పెద్ది రాజభూషాలుని నట్టై, తనరెండు చేతులను, బట్టి ఓరీమూట్టా; యుద్ధభూమియన్న పశువుల మేపుకొనుగడ్డిబీడనుకొంటివా! యేమి! ఈదెబ్బకుభూమిపైబడి సహస్రస్థాప సహస్ర్ర శకలములగు నీతల నెవ్వరింగు రక్షింపగలరో! చూతుఁగాక' యనుచు, విసరి నేలకుకొట్టెను.

పెద్దమా—[దుఃఖోద్రేకంబున] హా! నాధా! [మూర్ఛిల్లును]

కాటమరాజు } — [దుఃఖోద్రేకంబున] హా! తండ్రీ! [మూర్ఛిల్లును.]
పాపమాంబ }

కరండ—(ఆతురతతో) అమ్మానామాటలు పూర్తి కానిదే మీఱులు భయ పడెదరేమి?

కాటమ—(దుఃఖముతో) ఓరీ! కరండకా! వినవలసిన మాటలింకేమున్నవి.

కరండ—కుమారా! సామునందాటి తేటిన, యమ్మహా మహుండొక్క మ్రుక్కడిచే, నుక్కుచెడి, జిక్కుననుకొంటిరా.

పెద్దమా—(ఆతురతతో) యేమి! యేమైనది.

కరండ—తల్లీ? అట్లు జరుగునని యూహించి యుండిన, నాయన గారయ్యదనెఱింగి, చివుక్కున గరుడునివలెపైకొక పల్లటీ కొట్టి తిఱిగివచ్చి తన చరణద్వయంబున, నాదుశ్చరితు శిరంబున నొక్కతన్న తన్నుటయు, ...కన్నలు జిగేలు మన, మోకాళ్లు మూతెడు నేలను పాదుకొని పోగా తొమ్మలవిసివెన్న విఱిగి, మాటరాక, తన్నుకొని, భూమిపైబడిపోయెను.

పాపమాం—[లేచి ముందుకు వచ్చి] చావు దుర్మార్గుడా! చావు.

పెద్దమా—నాయనా! కరండకా! సంతోషవార్తను దెల్పిన నీకు శుభంబగుఁగాక ఈ హోరమును దీసికొనుము [మెడనున్న హోరమును తీసిచుచ్చుచున్నది.]

కరండ—[హోరమును గ్రహించి] తల్లీ! అన్న రాధముండుక్కుచెడి నేలంబడిన, జూచి పరబలంబులు కాలుకొలంది దిక్కులంజూచుచున్నవి. గూదవులు మోదంబున, “పెద్దిరాజ భూషాలునికి జేయ” అను జయజయారావములతో

భూమ్యాకాశంబులనింపి వైచుచుండిరి. నేనట్లు యుద్ధము ముగియుటఁ జూచి, యీ శుభవార్తను మీ కెఱింగింప బరుగిడి వచ్చితిని...

పెద్దమా—నాయనా! కరండకా! ఇక నీవేగుము. చాలశ్రమ కెందితివి...

కరండ—చిత్తము. [నమస్కరించి నిష్క్రమించును.]

పెద్దమా—విజయావహుండగు మన్నాగు నెదుర్కొన నా మనంబెంతయుఁ గుతూహల పడుచున్నది. (పేరమునందుండి లేచి కన్నదులుటకు నూదించి) యేమి! ఈ యశుభసూచకమగు నా యీ కుడికన్నదలు చున్నది [తెరలోచూచి] చేటి! పూజాద్రవ్యంబులను నిటుతీసికొనిరమ్ము

చేటి —[పల్లెరమున పూజాద్రవ్యముల నుంచుకొని] తల్లీ! యివిగో!

పెద్దమా—(అందుకొని) మన్నా భుండింకను రావండె నేమి! యుద్ధము ముగిసిన పిదప నింతయాలసింతురా! వచ్చుచుండికేమో!

[ద్వారము సమీపించి చూడఁగోవు చున్నది.]

[తెరలో]

ఉ॥ ఓరి నరాధమాధమ! ర శ ణోర్వినిఁ జచ్చితినంచు, నెంచి, యే మాఱిన పెద్దిరాజునిట శ మాయురే! మాయమొనర్చి, పేర్చి, జౌరా! రణధర్మ మీచుకయు శ నాన్మదలంపకఁ గొట్టిచూపి, వే, శూనుడకావె! ధర్మములఁ శ జూడవే! యోడవే! యప్రతిష్ఠకు

పెద్దమా—(విని చేతిగోతున్న పల్లెరమును జూచివచ్చి) హా! నాథా! (మఱియొకమ్మన మార్చిల్లుచున్నది)...

కాటమ
పాపమా } — [మఱియొకమ్మన] హా! తండ్రీ! [మార్చిల్లుచున్నది].
[పరిచారికలునచ్చి పరిచర్యలు చేయుచుండును]

పెద్దమా—(మార్చదేరి దుఃఖముతో) హా! ప్రాణేశ్వరా!

ఉ॥ హా! యమవశసీరధి ని శ శాకర! హా! శ్రితరక్షణైక దీక్షాయతశాహ! హా గుణ గ శణాంచిత, హాకరుణాలవాల; నుమ్మి యటవీ స్థలిక విడచి శ యెచ్చటికేగితివయ్యో, వేగరావే; యలదిక్కుమాలి, విల శ పించెను, మాగతి, జూచిప్రోవనే

పెద్దమా — (స్మృతి నభినయించి వెనుకగావచ్చి కుమారుని బట్టుకొని) తండ్రీ! యేమి యాయుదేకము! (బట్టుకొనును)

కాటమ — (విడిపించుకొనుచు) తల్లీ? నన్నిప్పు డాపకుము, ఆశీర్వాద పురస్కరంబుగా, నన్నని కంఠము.

సీ॥ యెవడు తన సస్థానములచే నెల్ల దెసల
తిరముగా నుండు సత్కీర్తి న మెరియఁ జేసె
నాపవిత్రుని నాతండ్రి న నంటి నట్టి
పాపి తలగొట్టి తెత్తు నీ న పాద మాన

సందేహింపకుము-లెమ్ము. “ఆలస్య మమృతం విషం” బను నానోయ్యిని దలంపుము. నీ యీ ముద్దుబిడ్డ శౌర్య ధైర్యములఁ బరీక్షించు తరుణము పోగొట్టుకొనకుము. తల్లీ విడుపుము. నన్ను పోనిమ్ము!

పెద్దమా — తండ్రీ! యివియేటి మాటలు. ఒకచెంప గొట్టిన, పాలు, నొక చెంప గొట్టిన, నెత్తురును వచ్చు పసిపాపపు నీవు? భయంకర ప్రధనమ్ముల గడి దేతిన, దుర్మాగుల మైకిఁ బోరాడ బోవుట యా! ఇదియొకటి పెట్టి నన్ను చంపకుము.

కాటమ — అమ్మా! బాలుండ ననియా! నీసంశయము!

సీ॥ బలి నత్తః పాతాళ న భాగింబునకుఁ ద్రొక్కి
యెలరారు వామనుఁ న డెంత వాడు
కాగ్తవీర్యుని, భుజ న స్కంధముల్ నటికి పే
రెనయు పరశు రాముఁ న డెంత వాడు
గాఢేయు జన్నంబు న గాచిన తాటకీ
హంత క్రీరఘురాముఁ న డెంత వాడు
కంసాది రాక్షస గ న ణము గూల్చెను నాడు
నిలబోన శ్రీకృష్ణుఁ న డెంత వాడు

గీ॥ తల్లి ! శౌర్య ప్రధాన స్వ శ్రీ ధర్మ నిరతు
 లైన, ప్రాణుల కెందును శ్రీ నవని లోన
 పిన్న పెద్ద తనంబుల శ్రీ నెన్న నేల
 సింగపు గూన యేర్గుల శ్రీ గొంగకాదె !
 కావున దీనికింత యడల వలసిన పనిలేదు.

పెద్దమా — తండ్రీ ! యేమీ ! యీ దుడుకుతనము.

స్త్రీ॥ “ఛ్రోడి” వారల లోడఁ శ్రీ గూడి యాడెడు నీవు
 యరులలో నెట్లు పో శ్రీ రాడ గలవు
 మోహనంబైన నీ శ్రీ మురిపెంపు నెమ్మేను
 బగుశరంబుల కెట్లు శ్రీ పరుష గలవు
 కళ్యాణ పరమేశు శ్రీ కరుణచే గలిగిన,
 నేకపుత్రుని నని శ్రీ కెట్లుపంతు
 “కనడా”యె. మాకష్ట శ్రీ కాలంబు దైవంబు
 విషమ పరీక్షల శ్రీ నెతల వ్రేట్టి

గీ॥ “నాథ ! నామక్రియా” మనో శ్రీ సాధనములు
 నీ సపర్యల మునిగి యాం శ్రీ తిలెడు నేను
 “బ్రహ్మ” నీ యీ కుమారుని శ్రీ ప్రధాన కుశుక,
 మగసినను నెట్టి యానంద శ్రీ మంది యుండొ.

కాటమ — తల్లీ ! యేల నీ వట్లు దుఃఖించెదవు. యూరడిల్లుము-రణరంగంబున కెప్పుడు
 నాయన గారేగిరో ! జయాపజయమ్ముల, మోదభేదమ్ము లప్పుడే నిర్ణయింప
 బడినవి. యుద్ధరంగమ్మున, కుటికిన, శూరుండు విరోధులను జంపుటయ్యె
 లేక చచ్చుటయ్యె సహజంబులు, ఇందు వింతయేమున్నది, తన తాత్ర
 స్థూతిఁ జూపి, విధినిర్ణయంబుచొప్పున, వీరస్వర్గంబు నలంకరించిన,
 పుణ్యాత్ముని, నీ దుఃఖాశ్రుబిందువులనే పంకిలునిఁ జేయవలయు తల్లీ ! (కన్నుల
 నీరమును దుడిచి) వీరపత్నివైన, నీవు నీ యీ బిడ్డను నుత్సాహంబున,
 రణరంగంబున కనిపి, వీరమాతవగుము, చింతవిడువవుము. ఇదిగో ! ప్రభువును

హా ! నాథా ! మమ్ము విడచితివా ! మాగతి యేమిచెప్పితివి, నీ యీచిన్ని ముద్దుబిడ్డలను, మఱచివా ! బిడ్డలు బిడ్డలని పలువరించినంత కాలమేని, నీ పూర్వపుణ్య ఫలంబులను, నీ ప్రేమైక ధనంబులను, నీ ముద్దుబిడ్డలను, కన్నులార గని ముచ్చటించు కొను, భాగ్యము నోచలేదా ! హా ! మనోహరా ! మీరాచరించిన ధర్మంబులేమైనవి. మీచే మ్రొక్కులండిన, దేవతలందఱెందేగిరి ? నీ యన్యాయంపు మృత్యువును ! నీ యకాల మృత్యువునకు- నొక్కఁజేని, నడ్డపడకపోయెరా ! హా ! జీవితేశ్వరా ! పరమపుణ్యాత్ములైన, మిమ్మీ యపమృత్యువెట్లు చెనకగల్గినది. హా ! మాకిక, దిక్కె వ్యరు ! మమ్మురక్షించువారెవ్వరు ! మాగతి జూచువారెవ్వరు. మమ్ముబిలుచు వారెవ్వరు నీ యీ యనుంగు బిడ్డల ముద్దు ముచ్చటలను దీర్చువారెవ్వరు. హా ! పరోపకారపారీణా ! హా ! మిత్రకార్యార్థ పరిత్యక్తజీవనా ! హా ! కళ్యాణ పరమేశ్వర పదాంబుజ కైంకర్య భుర్య ! హా ! నాథా ! రక్షింపుము, మమ్మురక్షింపుము, (తిరిగి మూర్చిలుచున్నది.)

కాటమ—(మూర్ఛదేరి) హా ! తండ్రీ ! కుమారవత్సలా !

గీ॥ తచ్చినంత నె, కాగిళ్ళు శ గ్రుచ్చియెత్తి
ప్రణయపూర్ణ పవిత్ర సం శ భావనముల
ముద్దుముచ్చటలను దీర్చి శ ప్రోచుతండ్రీ !
యింకసీవలె ! యాజింతు శ త్రేవరు నన్ను

అనేక కష్టములకోర్చి కనిపెంచిన మీకు నేనింత నేవజేయ నోచునైతివా ! తండ్రీ ! కా నేపునెడబాసి యుండని మీరు మమ్మెట్లు విడచియేగితిరి. పసిసాపలమైన మమ్ము జూడుము, వమ్మురక్షింపుము. (తిరుగమూర్చిలుచున్నాడు.)

పాపమాం—(మూర్ఛదేతీ) హా ! జనకా !

గీ॥ కడుపుననుఁ గాంచి పెంచి శ సౌఖ్యములఁ జూచు
తండ్రీ వగు నీవె ! మమ్ములఁ శ దలఁ పకుండ
దిక్కుమాలిన, పక్షుల శ తీరు విడచి
యేగి నను, నిక మాకు శ దిక్కెన్వరిచట

బాధ్యుండవగు నీవే మమ్మాదరింపని యెడల, యొరుల కేమిపట్టినది తండ్రీ ! మేము నీకంత భారమైతిమా ! హా ! యింకేమున్నది.

(తిరిగి మూర్చిలుచున్నది)

పెద్దమా—(దుఃఖోద్రేకమున) హా! నాధా! హా! పరగజసింహా! మీ కింతలోనె,
నూతేండ్లు నిండెనా! సాలంకృత కన్యాదాన, ఫలంమ్మన కువ్వీశులూరి
తిరే! మీకర్తవ్యమును మఱచితిరా! స్వామీ! మీ కుమారుని యున్న
తులనేమి చూచితిరి. యేమి చెప్పితిరి.

సీ॥ కొడుకుఁ గోడలు భక్తి శ నిడు సపర్యల నంది
యానందమున నోల శ లాడ లేదు
సారె చీరెలు వెట్టి శ సఖులతోడుతఁ గూతు
నత్త వారింటికి శ ననుప లేదు
ఉభయ ముల క శ భృదయ కారణులైన
మనుమల గని యెత్తు శ కొనగ లేదు
అనయమ్ము మీదర్శ శ నాపేక్షచే నిరీ
క్షించు తెమ్ముల కోర్కె శ నించలేదు

గీ॥ విజిత సర్వావసీ నాథ శ విమల మకుట
మణి విరాజిత చరణ నీ శ యనుగు కొమగు
సుకృత సాంభ్రాజ్య పాలనఁ శ జూడలేదు
నా మనోనాథ! సుగుణ స శ నాథ! నాథ!

ఇంతలో నింత యన్యాయమా! హా! (మూర్ఛిల్లును.)

కాటమ—(స్మృతి నభినయించి యటు నిటు చూచి) యేమీ! ఈ దురంతము...
నాకు మతిపోయినదా! యేమి! తుత్రియునకు మరణము, గణంబున గాక
మఱియు. విరోధి యొనర్చిన యీపాప కార్యమునకుం బ్రతిక్రియ నూహించి
పక యనవలె నేడ్చు చుంటినా!.....ఓ దుఃఖమా! నన్ను విడువుము
(ఒరనుంకి కత్తిడిసి వాలకేతు నుద్దేశించి) ఓరోరి! దుర్మదాంధా! వాలకేతు!

మ॥ రణ ధర్మంబుల వీడి, వెన్వెనుకగా శ ప్రచ్ఛన్నతఁ గొట్టిరు
జనదకుఁ జంపితివే! దూరాత్మ; నిను నీ శ సైన్య ప్రయుక్తంబుగా
వనధిఁ జొచ్చిన, వన్య నైలగుహలఁ శ వర్తిచినఁ వజ్ర వ
జ్రనిభంబైన మదీయ ఖడ్గ విహారిఁ శ శాసిత నాలంబునఁ

ఇందులకుఁ దప్పిత జేసి పితృపితామహుల పాదమ్ములకుం దప్పిననాడనగుదును,
ఇదుగో యిప్పుడే వచ్చుచున్నాను కాచుకొనుము..... [వెళ్ళబోవుచున్నాడు]

చావును] గంగాధర వత్సంబగునీ పరశువు, నాచే నున్నంతవరకు, నీ కుమారుడ కాహవజయము నిస్సంశయము, నా యాధీనమున నున్న యెరికికొమ్మ బొల్లియావు మాహాత్మ్యమును మఱచితివా! తల్లీ! యేలనన్న నిరుత్సాహ పరచి నిరోధించెదవు తప్పక సరుగుబున, కేకవలయు, శాత్రవులం బఱిమాన్పవలయు ... అంతవరకును తల్లీ! నీ పాదములగాన, నే నిద్రా హారముల విసర్జించున్నాను. విడువుము అజ్ఞదయ సేయుము. వీరమాత వనిసించుకొనుము! ఆ చంద్రాక్షగుగు నీ కీర్తి నీ యవనిం బాదుకొలుపుము. లెమ్ము.

శైలము — (తనలో) ఇప్పుడు నే నేమి చేయుదును, కుమారుని పట్టువల యవారితము శ్రీకృష్ణాదులకలె, నీతడును పరులకజయుడని నీతని హాద్యుత కృత్యంబులె లెలుపుచున్నవి. దైవ బల సంపద నితడు పరులకు జయించు. నిస్సంశయము అధ్యంతర పెట్టిన, నికలాధిములేదు... నైన దైవమే యున్నాడు, ప్రకాశముగాధన్యురాలను, తండ్రి! ధన్యురాలను. నేనిప్పుడుకదా గంగా కుంతీత్యాది వీరమాతల యందు వలనెత్తుకొనఁ గలిగితిని, కుమారా! యుద్ధమున కులుకుము, శాత్రవులం బఱిమాన్పుము,.....[చేయినెత్తి]

|| యాదవాన్వయము పవిత్ర శ మైనదేని;
త్వజనకు ధీర్య ధర్మాబు శ దప్పజేని,
నే పవిత్రతనేని, స శ్రేష్ఠ్యగుండు,
కొనుక ! సెప్పట్ల జయము చే శ కూర్చుంఁగాక.

రమ్ము! తండ్రి! యుద్ధ కరణముల గరింపుము, [తాడుగఁ బోవుచున్నది.]

ఇది

శ్రీ సీతాసగ రాంజనేయ కరుణా కుంజ ప్రబంధ కవితా
శిల్ప ప్రణీత, పాగ్నాల వంశోద్భవ అన్నపూర్ణా
చితంబరాచార్య శ్రేష్ఠ తనూభవ
సు బ్బ గాయ నా మధేయ
ప్రణీతంబైన
“ కా కు మ గా జు ”

అను

వృశ్యకాన్యంబు నందు,
చ త్ర గాం క ము.

శ్రీ

పంచమాంకము.

1 వ రంగము — మార్గము.

[వృద్ధకంచుగి ప్రవేశము]

(పెద్దిమాడేవి నుద్దేశించి) తల్లీ! యెంత నిద్రయ్యె! ఇట్టి దెచ్చునైన నుండునా? కొంచెమాలోచింపవలదా!

చ॥ అనయ మనద్యపు నరము శలఁది, భయంకరమైన పోరులక బెరిగిన దుష్టశాత్రులఁ శ బేర్కొని, మార్కొన; ముక్కుపచ్చ లా అని, పసికూన ముగ్గులఁ గ శ రంచు కుమారుని బాపకొంగులో! మనయు నలర్చు పూసరము శ ముగ్గు నగ్గిని వైవ, జూతు శ!

తల్లీ! నిద్రలు విడ్డలని, నిగ్రాహములు మాని లెక్కలేని పెక్కు నోములునోచి, యిల్లునాకిగు విడచి, కాని దేశముల కలుదెంచి యెట్టులో పగమేర్వరు కరుణావిశేషములఁ గలిగిన కులాంశూరమును నిహపకసౌస్య సాధకుని నేకపుత్రు నుద్రేకమున సంతపరిచేసితిని. నీ పుత్రప్రేమయంతయు నేమైనది. తల్లీ!

గీ॥ శత్రుమర్దను, ముసలి. స్వ శ చ్ఛద మగణు
గిదనమునఁ గాంచి యడలు గం శ గా భవాని,
సౌఖ్య సర్వస్వ సాధానుఁ శ జూటబిడ్డఁ
జన్మకంపెను నినుగన్న శ సిగు పడదె!

సలక్షణమైన రాజలక్షణాలి, నా సౌందర్య శుభవిగ్రహుని, నొడిగోఁ
గూరుచుండఁబెట్టుకొని, చూచుకొనుచుండినను, గడుపుచుండునే ! సారంగ
శాబకమ్మును, శార్దూలసమ్మఖమ్మున కంపునట్లు లభము శుభంబు నెఱుంగని,
పసిపాపను సచుకమ్మున కంపుటయా ! అందు రణశర్మకహితులగు దుర్మార్గు
లంగాక్కోకుటకా ! పంపుట ! హా ! తల్లీ ? యెంతలో నీ పుత్రవాత్సల్య
బంధంబును ద్రెంపివైచితివి; వీరమాతలకిది సులభంబు కాబోలు... అమ్మా !
శైధవాంబా మహాదేవి ? నీ చగ్యలతిపాహసంబులు సుమీ.

సీ॥ వెరునెంటుఁ నని, పుత్రు శ నవికాపఁ జగడంపు
శ్రావ్యులఁ చేస్తేతఁ శ దొడిగి నాపు,
నై కంత వియ్యుత శ నారాచగములను,
నెచ్చి కొమరునికి నం శ దించినాపు,
నసుభరక్షయు, శాత్ర శ వధ్వాసమును, సేయ
నేగు బిడ్డని, ప్రోత్స శ హించినాపు,
ధర్మ తత్పరత, స్వా శ ర్థత్యాగమును క్షేయ
నలుగు పాపని సార శ నాపినాపు.

గీ॥ మేను! గూఢైర్వచూ వ్యాగ శ మేను ! శల్లి !
శీగమాతప్ర మీయ్యా శ వీసపుల
కసుపవిప్రంపు జన్మిం శ గానై తులవ
● జగతి ధన్యతఁ గాంచె న శ శ్చమముఁగా !

సక్షుప్రముల సుందరుంధతివోదా, పీఠమాశలయందుమిన్నుఁ గూచుండ్రా
గ్గము. నీ ముశంబును వర్ధిల్లఁజేయును శల్లి !...నీ కొనుగుండును, పరుస్సున
నిన్న ముయును బుద్ధిబలంబునఁ బెద్దచే ! కామన్న వేదగిత-పద్రకమ్మలు
లను, ముగడించిన తండ్రి, ప్రాణప్రతిష్ఠా కార్యంబునకుక బూనుకొనునా ?
ఇట్టి యనవద్యులగు కార్యంబులకున్నత విశ్వాసాశయములే ప్రాధాన్యం
బులు నుట్టి యుక్తులను వైరము సజీవంబులట్లు మహత్కార్యములను జేయించు
వేదక్రియలును, తప్పనిప్రసంగంబులకొక్క మృక శేబకంబును పుచ్చీవితం

బొనర్పలేకుండునా ? తప్పక యొనర్పంజాలును !... యొకవేళ నిరర్థకంబైన నయ్యది తత్కర్తవిశ్వాసహీనతయేయగును. మఱొందుకాదు... మహామహులకే ఋప్తియూహలు వారు తప్పకందు జయంబుఁగాంతురు. మహాత్ములకు మనస్సె ప్రామాణ్యము, ... కుమాగా ? నీ కార్యంబులందు విశ్వాసముంచి ననుపుము... తప్పక జయింతువు ! (భగవంతు మద్దేశించి) ఓ భగవానుడా ! భర్మచంద్రశార్థమై కుమాగుని, కృశకృష్యునిఁజేయుము మా యదృష్టము లకు ఫలింపనిమ్ము... ఇదేమి యెంతనడచినను గమ్యస్థానము దూరమగుచున్నది. అవును, ముసలివాడనగు నన్ను కాలము “తాత” వరుసను నాడించుచున్నది. సత్వరమే యేగి, పునర్జీవికుండగు పెద్దిరాజభూపాలుని నవలొకింతుగాక — “నా విఘ్నేఃపృథివీపతిః” అని పెద్దలు చెప్పుదురు. త్వగలో నడచెదగాక...

[త్వగలో నడచుచు నిష్క్రమించును]

[అ న ని క డి ర ప బ సు ను.]

2 వ శంకము — యుద్ధభూమి.

[కాటమరాజు యోధవేషంబున, పూజింపు చుండగా, బ్రాహ్మణులు వేదముగ్రంథము లుచ్చరింప పెద్దిరాజుభూషయన గతుండై యూసురు.]

పెద్ది— (యొక వైపునకుఁ బొగలి క్రోధముతో) ఓహో! నరపతువా?

ఉ॥ యేమరియున్న నా నెచుక ర నే! చనుదెంచి గదాభిఘాత మూర్ఘా మహితాత్ముఁ జేసి, జయ ర గావములక జనఁ జూచుచుంటివే! మాచుక శస్త్ర సంచాతిని ర మార్కొని మున్నెవరేని భీమ సగ్రాను తలంబునక బ్రతుకఁ ర గల్గిరటంచెట నేని వింటిరే!

మఱుము? మఱొక్కమాటు నానిస్తులక్షాత్రశేజంపు వక్షణహస్తభిద్రధారా మాధుశ్యమును చవిఁజూతువుకాక. నుఱుము, మఱుము. [ముందడుగిడి,]

ఉ॥ ఓరి! గురాత్మ! నిఱుము! ర ర నోర్చి జయంబిటు 'లింతలోనె చే కూరునె, గర్వమందకుము ర క్రూర! మదీయ మహాసిధారలక జేరగఁ బుత్తుఁగాల్పురికిఁ ర జెల్లెను బత్తెము నీకు భూమిపై కాలులు ప్రేలకిగక నినుఁ ర గాచుకొనం గమకింపు మిత్తలోక

(భిద్రమును విడఁబోవుచు, ముందున్న కుమారుని జూచి) యేమి! నేలిప్పుడెందుంటిని. (చుట్టుపారజూచి) ఇయ్యది గణభూమికాగా? (కుమారునిజూచి) తండ్రీ! ఇందేల వచ్చితివి? ఈ నేనమేమి!

గీ॥ యొక్కచో, నొక్కరూపుక, ర నొక్కక్రింద
గనుపడరు మచ్చమంగుల ర కాంధ్ర, కటికి
రక్కసులు, వీరినడుమ కీ ర వొక్కలుడవు
రాదగునె; కొంచెమాగిన ర రానె? నేను.

యెంత కొందఱపడితివి! తండ్రీ! (దగ్గరకుఁ శోవీయుచు గంగుగాజును జూచి) మిత్రమా! యేమది! వీనవడనుండవై యుంటివి! దుగ్గూరులు గాయపరుపరుగగా! (ముందుజూచి) యేది! చనవమాధిని ఏమి! యీ వింత? (చేయత్తి)

చ॥ నిలుడు! నిలుండు! యూదవుల నీ నిక భయముదకు డీగు మద్యజా
బల పరిరక్షితుల్ వెలువ నీ వచ్చునె! మృత్యువుడాగినంత్ర బో
గలుగునె, రాళ్లంగాగు మన నీ గలుగునె! కలకాలమెల్ల మీ
చలము బలమ్ము జూపియు ది నీ శావలయమ్ముగి గీర్తినిగపడే!

(రెండు అడుగులు వైచి తలకువట్టుకొని) యేమి! నాకోపార్జ్యమింత
నొచ్చుచున్నది? (కట్టును తడుసుచు) ఈ కట్టును గట్టినవారెవరు?
నా తల యిట్లు పగిలియుండుటకు గతంబేమి! (ఆలోచన సభినయింపుచు)
ఇది రణరంగమేనా! [పాఠజూచి] పరస్పరజయకాండోయత్త చిత్తంబులం
బోరాడు వాహినులేవి!... ఇదేమి! నాకన్నలు పచ్చినగుచున్నవి!
అంధకారము-మహాంధకారము- అం-ధ-ప్రైకముగ్రమ్మిపడిపోవుచున్నాడు]

(బాహ్మణులు మంత్రములను చదువుచున్నారు, గంగురాజు
కాటమరాజు సహర్యలు చేయుచున్నారు.)

పెద్ది— [తొగి స్ఫుటికభినయింది నెత్తురిగాలేచి అటునిటుచుచున్నాడు]

గంగు—(పెద్దిరాజునుజూచి) స్వామి! బాధయొట్లున్నది. కొంచెము దాహమిట్లునా!
[నీగముల నివ్వబోవు చున్నాడు]

పెద్ది—(చేతితో వద్దని చెప్పుచున్నాడు)

గంగు—(విచారము సభినయింపుచు) మిత్రసంగక్షణార్థమై చనుదెంచిన, వికీర్తి
యిక్కట్టులు చుట్టుకొనియె! దైవహతులమగు మాబోటి మందభాగ్యులకు
సహాయముసేయుట దైవాశ్రయమ్ము కాదుకాబోలు! పోనీ...

మ॥ ఎదియొట్లున్నను, మిమ్ముజూచుకొన న నీ య్యోగ మాకు, ప్రాణప్రతి.
ష్ఠదగ్గ జేసిన. నీ కుమారకునికీ వి నీ శ్వాసాబునక సర్దుణా
స్పద సాగ్వేసుణి, పెద్దమాంబ గత శుం నీ భ చూపుత్ర సుపత్తి మా
కదియేచాలును, నిగతధన్యులమా సుహృద్! పెద్దిరాజుగ్రణ్ణే!

పెద్ది— (ఆశ్చర్యముతోలేచి) మిత్రమా! యేమంటివి. నేనొకపటిచచ్చితినా!
పునఃప్రాణప్రతిష్ఠయా!...అదియెట్లు! కుమారుని అపహారు కార్య విశ్వా
సమ్ముననా! ధన్యుడను...ధన్యుడను...(కుమారునిదరిశేర్చుకొని) కుమాగా!
ధన్యుడను. నీ పితృభక్తికిచాల నాదెందమానంద మందుచున్నది...తండ్రీ!
నీ కార్యమ్మమోసుము- కానీ నామెడమాత్రము నింద్యము యేలయందువా!

మ॥ రణరంగంబున, ట్రాత్రతేజము, కరా శ్రీ సప్రప్రన్యతుల్ వైరి వీ
క్షణపంక్తి మిటుమిట్లుఁగొల్ప విహారి శ్రీ చక్ జాలు సుక్షత్రియుల్
రణమూజోచ్చి విరోధి ప్రచ్ఛుటయ్యె! వీర స్వర్గ సౌభాగ్యమూ
గనుటో! కావలె నంతెకాని యను భి శ్రీ కుంబెత్తగాఁ జెల్లునే.

అట్టి నాపీతస్వర్గసౌభాగ్యస్వీకృతి కంతరాయం బొనగూర్చిన, నిప్పు
గడుంగడు నింద్యము...తండ్రీ?

క॥ యదువంశ క్షత్రియులై
కదనంబున, వెనుక కడుగు శ్రీ గదిపిరె పెద్దల్
ఎది! యెచట నట్లువిచుటయె,
యొడవిన, నచియింపు లెక్క శ్రీ కొక్కని నేనిక
అదియును కాక, కుమారా!

నీ॥ ట్రాత్ర ధర్మమ్మున, నిరంకు శ్రీ శ్రావణ
భావపూరిత వంశ ప్ర శ్రీ వర్ధమాన,
బుద్ధి కుశలుల కడుపున శ్రీ బుట్టి పెంతుకు
నీకు నీ యూహ లెట్లు శ్రీ గోకనయ్య!

పునఃప్రాణప్రతిష్ఠ నీ పితృసమ్మతమనుకొంటివి కాబోలు! పోనీ!...
యీ కార్యమ్మున, నీ తండ్రీని, చిరస్థాయిగాఁ జేయఁగలవా!...అయ్యది
ప్రకృతి స్వభావమా! భగవదుద్దేశమా! ...ఏదియుకాదే! తండ్రీ!
మఱిందుల కింత ప్రమాదము ... బాలితేని

నీ॥ నిజభుజ పరాక్రమంబున శ్రీ నిఖిల శాస్త్ర
వానశి నడచి, పరశురా శ్రీ మామలట్లు
త్రుగ్ధర ధాగలను పితృ శ్రీ తర్కణమ్ము
సంపుమా! మా మానాబులు శ్రీ సగళసిగడ

నే చెప్పిన యీ కార్యముచేత, మనవంశంబున నేడేమి పక్షాన్ని తగం
బులవాగును? ననిసియుండును అయ్యది ధర్మంబు ... నాయనా! బాబుండ
వగుట ట్రాత్రధర్మంబు లెఱుంగవు, నిజముగా నిందు బాగబడితివి...

కం॥ పోస్వ్య సుఖంబులఁ

జూని నెవడేని బ్రతుకఁ శ్రీ జూచునె! మరలఁ

ధానులే గ్రక్కిన కూకిఁ

గీరని పేరాస వడెను శ్రీ దేవులు గల శ్రీ!

ఈ లోకంబునం దనుభవంపంగల భాగ్యభోగ్యంబులం దనిసి, నిర్విక్ర
పరాక్రమాపేతుండగు నీయట్టి కుమారుంగని... వయోవృద్ధుండనగు నేను
నీబుద్ధుధప్రాయంబును హైన్యంబును, నగు నీ కాయంబును నమ్మి పునః
ప్రాణప్రాప్తి నెట్లుకోరుదును. అదియునుగాక!

గీ॥ పగలకును వెన్నుఁ జూపినఁ శ్రీ బ్రాణభీతి,
శాత్రవులఁ జేరి యప్రతి శ్రీ వలకు లొంగి,
బ్రతుకు వాని జీవ చ్ఛ శ్రీ పంబు లనక!
వారి కగటెను, చచ్చిన శ్రీ వారె! ఘనులు.

యుద్ధరంగమ్మనఁ గూలినవారు, వ్యామోహరహితులై శాగ్యగుణ
కాంతంబున, సత్విగుణముఖ్యులై, నిత్యానంద కైవల్యపదవిం గూఱుకొని
చిరస్థాయీయగు, కీర్తిచే బ్రకాశించు చుండును. అట్లుగుట నాపట్లంగల
మోహంబును విడచి, సంగ్రామరంగంబున శాత్రవులకొ బ్రతిమార్చి లోక
మ్మును, నిష్కండుక మొనరింపుము. ధర్మంబును గాపాడుము... అదియ,
క్షుత్రయకులంపు బిడ్డలకు స్వతస్సిద్ధ ధర్మంబు—తండ్రీ! “ధర్మోజయతి”
యను నాగ్యవచనమ్ములు నిన్నోము గాత, [చేయుచుత్తి]

గీ॥ అరులను జూచించి, సర్వ రా శ్రీ ప్రాణపత్య
మూని, నిరతంబు శాస్త్ర వి శ్రీ ద్యుక్త ధర్మ
మాగ్గముల, స్వీయ ప్రజలఁ గు శ్రీ మాగులట్టి.
నేను కొను మయ్య! తండ్రీ! నూ శ్రీ శ్రేష్ఠదాక.

రాజ్యపరిపాలనంబున గడుంగడు కష్టంబు, సర్వప్రజామోదంబుగా బరి
పాలింపవలెనన్న, నీ ధర్మమాత్మంబులె గూఢాకంబులు కుమారా వినుము!

నీ॥ రాజకీ యోద్యోగ శ్రీ ప్రజల నొప్పింపకఁ

దగు వేతనముల చేర శ్రీ దనుప వలయు

పేద సాదలఁ జూచి శ్రీ పేర్కొనఁ బరులిచ్చి

యన్నంబు గలిగింప శ్రీ నగయ వలయు,

తగు యోగ్యతా యోగ్య శ తల నెంచి యూశిత
ప్రకరంబులకుఁ బచుల్ శ పంచ వలయు
అనపరాధులఁ గాచి శ య పరాధులను నెంచి
యోగ్య దండనలలో శ నుంచ వలయు

గీ॥ అందు నెందేని, నెక్కింత శ వ్యత్య యంబుఁ
జరిగె నేనియుఁ, దద్య శ శ చ్చూడి కలకు
నింద యను కాటు మొగిలులు శ నెఱసి కొనును
పొంద రానట్టి దుర్గతిఁ శ బొందు విభుడు.

రాజ్యపాలనమ్మునకు, శాంతమ్మునకు, సమంజసా సమంజస విమర్శనం
బును, కార్యమంబును ప్రధానంబులు. క్రోధుండును, నవిమర్శకుండును,
నిష్కరుణుండును, రాజార్హులుకారు. మఱియు “రాజ”న్నవాడు,

కం॥ తన వాడు వీడు, వీడొంటు
డను, భేదము దలఁపఁ జెల్లి శ దహరాధి యశక్
జను విన్వఁ జనను కొల్వున
బని జేసెడి నెట్టిహితుని శ పట్టున నేనిక.

ఇట్టి రహస్యముల నెఱింగి ప్రవర్తింపుము... కుమాగా! నీ విప్రుకున్న
తెఱంగుఁజూడ, యుద్ధమునందే! కృత నిశ్చయుడవై యున్నట్లు తోచు
చున్నది. వీరుండగు వాడు, గమనింప వలసిన, నీయొక్క ముక్కను జ్ఞప్తి
యందుంచుకొనుము, ఏనంటి వేని.

కం॥ శరణన్న వానిఁ జాలక;
బగుగిడు వానిని, మఱుగు శ బడిన భయస్తుక
దఱిమి, వసంపగఁ జెల్లమ!
తఱుగును, దానఁ దన తాత శ తండ్రుల కీర్తుల్
తండ్రీ! అట్టితరుగులు మాత్రము పెట్టకుము. [గంగురాజునుజూచి]
మిత్రవత్సలా! గంగుక్షమాపాలా!

సీ॥ సంతాన విరహిత శ చింతా కులుల మమ్ము
వెసఁ బిల్చి వసతుల శ నెసగి నాపు
వచ్చిన దాదిగా, శ వలదిన కోర్కులఁ
“గల్పక” మన నింప శగలిగి నాపు

యాద వాన్వయము నం శ దగ్గ గణ్యత నిచ్చి
పేరు ప్రతిష్టలఁ శ బెంచి నావు

సర్వ సేనానిగా శ సలిపి నాజన్మ క
ర్తవ్యతా పథము నే శ ర్పరచి నాడ

గీ॥ విందు కళ్యాణ పుర పర శ మేళు కరుణ
బడయుటకు సాధ నంబనై శ పరగి నావు
మాకు నిలఁ జేసి నట్టి యు శ మృత్యుహాయ
సగణి స్మరణీయ మాజన్మ శ జన్మములను

అందులకు నే నెంతయు గృతజ్ఞుండను...సఖా! భగవదాదేశంబునం
జేసి నాయీ జీవనరంగంబుననుండి, నిష్క్రమించుచున్న నీ యీ పేదసకుని
తుదిమనవి మాత్రమొకండు చెల్లింపుము, ఆదియేమన!

గీ॥ పసి తనము, పాప మతులతోఁ గేబవర మగుట
గాచు కొను భారమెల్ల నీ శ కరము లందు
నిడియుఁ నిశ్చీతి, దివికి నే శ నేగు చుంటి
జూచు కొనుమయ్య! వీని, నీ శ సుతుని మాడ్కి

(కాటమరాజును, గంగురాజున కొప్పగించుచున్నాడు)

గంగు—[దుఃఖము సూచించుచు] మిత్రమా! జరిగిన విపర్యయములకే దుఃఖించుచున్న
మమ్మా యశుధప్రసంగమున సుతీంతదుఃఖపెట్టుట మీకు న్యాయమే మీరన్నట్లు,

గీ॥ సమరమున నుండి, పాటుట శ చనమ గాని
పగులఁ జూపియుఁ జచ్చిన శ వారు బ్రతుక
నింద్యమే! “మృత సజీవ శ సీ”వనీషఁ
దిజిగి బ్రతుక తెందఱు! సురా శ సురలు మున్ను

కావున! స్వామీ! మీ యీ స్వర్గప్రసక్తులమును, విగమించి
కొంతకాల మీ ధిత్తుల సంతోషపెట్టుటకుం దలంపుడు, మమ్ముచున్నప్పుడు

వెద్ది— మిత్రమా! యేదియో చిన్నయవకాశమునుజూచుకొని, యుత్కృష్ట ధర్మ
ములకు హానిజేయుట నామతముకాదు. సర్వము నెఱింగిన మీకు నేవేలుగా

జెప్పవలయునా !... అప్రయత్నలభ్యంబగు నీ స్వర్గమనమ్మకమాని, విశిష్టరంబులగు నీయిహసుఖంబుల కాశించుట “నావవీడియంబుధినులుకుట”కాదే ! ఎందులకు మఱి నన్నీయలజడిబడ నేసెదరు. ఇంతటితో నాకు సెలవొసంగుడు. నా యీ బాధ ధరింపజాల...ధరింపజాల ! (బాధనభినయింపుచు) మిత్రులారా !

గీ॥ చిర వియోగంబు నను నిరీ శ్రీ క్షీంచెడు పితృ
జీవతలు, స్వాగతంబుల శ్రీ దెలుపు చుండి,
రదె! విమానంబు; భటంబుల పి శ్రీ ల్పదె! వియోగ,
అనుపదే ! నన్ను నిష్ఠిత శ్రీ నవధరించి,

[ప్రాణములను విడచుచున్నాడు.....గంగురాజును, కాటచురాజును
పెద్దిరాజునకు ప్రదక్షిణము జేసి మోకరించి]
కాటచు — (చేతులను నోడించి)

గీ॥ పుణ్యఖని సద్గుణముల శ్రీ ప్రోచు, భర్త
శాస్త్ర సాహిత్యవిజ్ఞు, మ శ్రీ జనకు నెలమి
శాశ్వతానంత శాంత సు శ్రీ స్వాంతుఁ జేసి
స్వామి ! రక్షింపునా ! పరం శ్రీ ధాను ! రాను !

[సాష్టాంగపడుచున్నాడు]

గంగు — (చేతులను నోడించి మోకరించి)

గీ॥ మాయ్య, సదయుని, స్వకులాభి శ్రీ మానహృదయు
మిత్రకార్యాధ్యమై నిజ శ్రీ తాత్రాధర్మ
సరిణి జనుడొచ్చు, నా మిత్రు శ్రీ శాంత చిత్తు
జేసి, నీ పార్శ్వమునను, ర శ్రీ క్షీంపు మీశ !

[భక్తితో సాష్టాంగ పడుచున్నాడు]

(బ్రాహ్మణులు పనిపద్యాక్యముల నాశీర్వదించుచున్నారు)
కాటచు — (గంగురాజున కభిముఖంబుగా మోకరించి నమస్కరించి) స్వామి !
గంగురాజాగ్రణీ !

చ॥ ఎవఁడు నృధాప్రసంగముల శ్రీ నీయమవంశజులకు, గలంచెనో
యెవఁడు పవిత్ర మజ్జనకు శ్రీ నీర్వ్యనధర్మతఁ గొట్టించెనో !

యెవడు గురాత్తుడై జగము శ నేచెడు నట్టిడు, వాలకేతువు
దవిలి వధించివత్తు గరు శ నామతి, నాజ్ఞనెసంగి యంపరే!

గీ॥ పోయి సూర్యాస్తమయము లో శ పుగను జేపు
వానిజంపుడు నెవరట్లు శ పడినఁగాని,
జాగరూకతఁ గనుడు మ శ జనకు శనము,
దిజిగి చనుదొచి నా విధుల్ శ తీర్చుకొంచు.

[కత్తిని ద్రిప్పుకొనుచు పరుగిడుచున్నాడు.]

గంగు— (ఆశ్చర్యము నభినయింపుచు) ఆ యేమి! ఈ యుద్రేకము కుమారా!
ఆగుము, నేనుకూడా వచ్చుచున్నాను. (రెండడుగులువైచి ముందుఁజూచి)
అవురా! యేమి? యీచిత్రము ఆ సౌమ్యకూర్తినియును, నాగభీరా
కారుండునునగు స్త్రీ పురుషులెవ్వరు! పోవుచున్న కుమారుడడ్డగించుచుండిరి.

[తె ర లో]

ఒకీ! బాలకా! యెవ్వడవు! ఈ యర్థగాత్రంబున, నెచ్చటికేగు
మంటివి! ఆగుమాగుము.

గంగు— అవురా! ఆ స్త్రీ కంఠస్వరమెంత భయంకరము

బ్రాహ్మ—స్వామీ! నిశాసమయంబున, సమరభూములలో పికాశములుండునని పెద్ద
లందురు, అవి కావుకదా! కొంపతీసి! [భయమున నటించుచున్నాడు]

గంగు— (చేతితో వారింపుచు) కాదు. భయపడకుము. (నినుట నభినయించుచు)
ఉండుడు కుమారుడేదియో యనుచున్నాడు - విందము.

[తె ర లో]

ఉ॥ పావనుడైన, పెద్ది నర శ పాలుకెక్కి, సతి పెద్దమాంబికా
దేవికిఁ గూర్చి పుత్రుడ వ శ ధింపఁగ నేగెద వాలకేతువు
డైన విరోధి, హితైవగో! శ తల్లివచింపరే! లొంతరాత్రి యం
దీవిధి సీరణాననిని శ నెందులకు జరియించుచుండిరో!

గంగు— (తలనూచుచు) కుమారా! మంచిప్రశ్నవైదితివి. యీ ప్రశ్నత్తరముచే
మా సంశయములును, దీరగలవు (వినుటనభినయింపుచు) అదిగో! ఆమె
యేమియో యనబోవుచున్నది.

[వైరణో.]

కుమారా! ధన్యుడవు. నీ జన్మయేధన్యము. “మిత్రవర”ని కగాయడిగితివి, వినుము.

* ఉ॥ గంగను నేను, నీతడు స శ గగ్భ్యుడు, నామము పోతురాజు నీ
రంగము నందు, భక్తులు ప శ రంబును జేరిరి, పోరి, తత్స వి
త్రాంగములక మృగంబులు వి శ హంగము లంటగ నీకఁ జూచుచుం
డంగల వార మీనిశి, నొ శ నర్పగ చుట్టము లగ్ని కార్యముల్.

కుమారా! నీప్రయత్నము దైవహితమగుట, మేమును ప్రచ్ఛన్నులమై
సహాయులుగా నుండెదము రమ్మ! జగదుపద్రవకరులగు నీదుష్టులంజెండి
సజ్జనుల బాధల నుత్తరింపుము...

గంగు — (జేతులుజోడించి) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి భక్తులగు నీయాదవులపట్ల నీకలత
ప్రేమతల్లి! ధన్యులము. ధన్యులము.

గీ॥ తల్లి! బ్రహ్మాది సురలకే శ త్వత్స్వరూప
దర్శనం బంద నట్టిచో, శ దనకుఁ దాన,
నప్ర యత్నంబుగా నేడు శ నబ్బెమాకు
నోములు ఫలించె నింక ధ శ న్ములము మేము!

(సాష్టాంగ పడుచున్నాడు)

అవనికదింపబడును

ఓవ రంగము.—యద్ధరంగము.

[ఆశ్చర్యమభినయింపుచు వెనుకకు వెనుకకు జరుగుచు]

నా ల కే తు ను ప్ర వేశ ము.

అబ్బా! యేమి! వీని లక్ష్యశుద్ధి!

ఉ॥ వ్రేలెడు లేడు బాలుడు, ప ర విప్రతి మానములై తనర్చిన
గాలుని బాధవెట్ట సమ ర కట్టె శగావళి యేమిసేతు, నే
దాళగఁ జాల నియ్యది వి ర ధాత విధానమొ, లేక పూర్వ జ
న్మాలనుఁ జేసినట్టి వృజి ర నమ్ములు నీగతిఁ బాడు వాతెనో!

(శరమును తప్పించుకొనుట నభినయింపుచు) యేమి! ఆ శర వేగము...వీని
బలపరాక్రమము లద్వితీయములు ...ఆ శూరత్వ మత్యద్భుతము, అభిముఖంబులగు
ఖడ్గఘాతంబులకుఁ దలకుడు తీక్ష్ణ శరంబులకుఁ వెలువడు భయంకరులగుమచ్చేనా
నాయకులకు వెనుదీయడు బుసగొట్టుచు త్రాచుబాముపగిది, సేనాసముదయ మధ్యం
బున, సంచరించుచున్నాడు, అబ్బా! యేమి! వీనిసాహసము ...ఔరా! యేమి!
కాలమహిమ! ఔను ఇయ్యదికాలమహిమకాక మఱేమి!

కం॥ అసురులు ప్ర్యతక్షంబుగ,

నసమాన, రణాంగణముల ర యుగూన గడి దే

తెసగిన, వారల నిట నా

పసిబాలుం డడచు చుండె ర పాప మదేమో!

(తెరలో చూచుచు) ఇటేవచ్చుచున్నాడు! రానిమ్ము నీ గదాహతిచే
నొక్కమారుగా తుదిముట్టించెదఁగాక రానిమ్ము [గదను సవరించు చున్నాడు]

[తె ర లో]

ఓహోరీ! దానవచమూపతులారా! యేల మీఱట్లు పలుగిడెదను నిల్వడు
నిల్వడు పాటిపోకుడు ...

ఉ॥ చచ్చె నటంచు నెంచి, యని ర శాంతిలి యేమటియున్న మగ్గురూ
మచ్చర మంది వెన్నెనుక ర కైచని, కొట్టియు, జంపె నెవ్వడ
ముచ్చును, నాలకేతుఁ బొట్టి ర బుచ్చగ వచ్చుచు నుంటి నెచ్చట
జొచ్చెనో, చూపుడింత, సుఖ ర సుప్తినిదోగెడు గాక లోకముల్

వాలకే— కన్నలు తెలువని, పసికూన, యేమి! వీని పోటుమాటలు.

[పటాక్షేపముగా పై పద్యమును జదువుచు కాటమరాజు ప్రవేశించుచు]

ఓరోరీ ! దానవ.....

ఓరీ ! సరాధమా ! ఇంక నెచ్చటికేగదవు నిల్వము—పారిపోకుము.

శా॥ ఓరీ! దుర్మతి; యేల డాగితివి. నీ న యుద్రేక మేనుయ్యెరా!
బీరంబుల్ కడనుంచి రమ్మిలు, రణో న ర్విక్ మన్ని శాతాస్త్రశ
స్త్రా) రంభంబుల నీవ చచ్చెదవు! లే న దా వంతయో సూశయగ.
బో! రాత్రించర! దక్కి తే! పవి సమ న యోర్వీ ధరంబో యన్

సం॥ ఓరీ! చుప్పుడ! భువిలో

దూరిన, జడలకు నెగిరిన, న ధూర్జటి నోడై
పోరుల నిను దప్పించిన,
వారక నధియింతు నిలుము! న నడిగల దేని

వాలకే—(తనలో) ఇక నిట్లూరకున్న లాభములేదు యెదుటఁ బడెడఁగాక (సుంగుకువచ్చి)
ఓరీ ! బాలకా ! యేమి ! నీ పిచ్చి కేకలు.

గీ॥ పాప పూర్వంబు లెఱుగని, న పాణుద్రావు
బాలుడవు నీవు మాతోడ, న బవర మునకుఁ
గాలు ద్రవ్వెద, వెటనేని గలదె! యెఱుగ
నేచ్చునే! పిల్లకాకి, యుం న డేలు నెబ్బ

కాటమ—(క్రోధముతో) ఓరీ ! యేమి ! నీ దాంభికములు, బాలుండననియగా యధి
క్షేపించు చుంటివి ! మహామహీధరంబుల జిడుపునట్టి వజ్రమెంత- చిన్న కీవము
గాడాంధకారమ్మును, జిమ్మివైచుటఁజూడవే ! రణంబున, మత్తమ చంద్రవంశ
క్షత్రియులకుఁ బ్రాయము నిమిత్త మాత్రము, దానికేమి దుర్మగాంధా !

కం॥ బాలుండనో, నీచాలిటి

కాలుండనె, శెలిసికొందు న కాక, వృధాగాఁ
దూలగ నాడుట జెల్లునె
మేలంబులె. సమరమున, న న మిత్రులయెదుట.

వాలకే—వాలకా! నామాట వినుము, యెందులకు జెడెదవు...

చ॥ అనలమునందు జొచ్చి తెగ ర టాతెడు నా శలభంబు భంగినన్
జెనకెదవేల! నీవు కడు ర చిన్నవు “పాపము” జాలియయ్యెడున్
నిను గనినంతఁ! నెవ్వరిటు, ర నేర్పిరి, నీదకు రాజ్యమెద్ది నీ
జనకుడెవండు, నీకులము ర సంజల వ్రేలివి, చెప్పడింభకా!

కాటమ—ఓహోకి! అధమాధమా! యుద్ధరంగమ్మునం దభిముఖమ్ము నిలిచిన, శాత్రుల కుల గోత్రనామంబు లడుగుట కుచ్చితబుద్ధి యని శెద్దలందులు, దుష్టబుద్ధివై యడిగితివి... యైనను చెప్పెదను వినుము.

చ॥ ఘనభుజ విక్రమాఘ్నము, న ర ఖర్వయశస్థని, పెద్దిరాజు నా
జనకుడు, కన్నతల్లి గుణ ర సద్మ, పతివ్రత పెద్దమాంబ పా
వనమగు, యాదవాన్వయ ప్ర ర వర్ధనుడన్ జరియింతు నిన్నుబోల్
దనుజులఁ గీటడంప వసు ర ధాస్థలిఁ గాటమగాజు పేరునన్

వాలకే—(సాక్షేపముగా) ఓహో! ఇదియా! కారణము. “తండ్రి జంపితిర”ను క్రోధోద్రేకంబుననా నింతఁ దెగించివి! భేష్ నీ మూర్ఖంబునకుఁ గోపమువచ్చుచున్నను నీ ప్రాయోద్రేకమ్ములకుఁ జాలియు, నవ్వును వచ్చుచున్నది. చాలు చాలు, ఇంత బుద్ధిగలిగి, నా యండనుండుము కూడుగుడ్డనిడి యెద్దియేనిక బని గల్పించెదను. యెందులకన్యాయంబుగాఁ జచ్చెదవు బాలుండవకు నిన్నుం జంపుటకు నాచేతులును రాకున్నవి.

కాటమ—

మత్త॥ మాటిమాటికి బాలుడంచును ర మమ్ముమేలములాడెదే
కూటిక్కి మఱి గుడ్డకిచ్చియు, ర గూడఁ పోషణఁ జేసెదే
నోటికందిన, రీతిఁ గూసెను, నోరుమూయుము నింతటన్
బోటుమేలివె యైన, రమ్మిటు ర పోరు సంబుము దుర్మతి!

(శరములు గుప్పించు చున్నాడు.)

వాలకే—[క్రోపముతో] యేమి! తొండముగిరి యూసరవిల్లి యైనదే!

తరల॥ పసితనంబు యూరకుండిన, ర పుక్కి బైకిని వచ్చెదే,
విసముగా వెగటయ్యెనే, నే ర వినుచు మంచి దురాత్మకా

కసిమసంగెద, నిల్వవీయిట శ కదనమే మని యొచితో
పసుల గాచుట కాదు ప్రాణము శ ఫణముగా నిడవలయురా

ఇదిగో! చచ్చితివి! కాచుకొనుము— (శరమును విడచును)

కాటచు—[తప్పించు కొని] ఓరీ! కూరా! నీ శరమేమైనది. ఇదిగో! నా యీ
బాణమును గాచుకొనుము, (విడచును)

వాలకే—(తాకుడువడి, తనలో) అబ్బా! యేమి! పీని శరలాఘవము పరమేశ్వరున
కైన నిట్టి లక్ష్యమమరుట, దుర్ఘటము..... ఇంక పీని ప్రత్యక్షమైన, నాలు
చు టసంభవంబు. మాయా యుద్ధమే కర్తవ్యము.

[తెర లోని కలుగు చున్నాడు]

కాటచు—[ముందుచాచి]యేమి; వీడెందు మాయమయ్యెను; వీడు మా గూఢమంత్ర వే
త్తనుని కూడా విన్నాను (తలపాకించుచు) కానీ! చూచెదను కాక!
పీనిమాయలు...

(వెనుక పెద్ద చప్పుడగును విని ఉలికిపడి తిరిగి చాచి కో)ధముతో, ఓరీ! దుష్టా!

కీ॥ నూనూ బలాబుచే న

న్యాయంబు జేసి, చగప శ నాత్మ దలంజే!

సియుద్యమం బడెట్టుల

బాయుగ గల నవ్వర, మరుజ హసరమ నగుటకా

వాలకే—[వెనుకగాఁ ప్రవేశించి] ఓరీ! బాలకా! చచ్చితివి. [గదచే గొట్టబోవు
చున్నాడు.]

కాటచు—ఓరీ! దుష్టాతీ! తాటాకు చప్పుళ్లను మంజేస్తు చెదరునా! ఇంత తమా
యింపుము. చివరకిట్టి నీచ కార్యములకు గూడఁ గడంగితివా!

కీ॥ యుద్ధ విరుద్ధ ధర్మముల శ నోర్చి జయంబు గణింపఁ జూతువే

బుద్ధి విశుద్ధ బద్ధముల శ బోవలదే! యమబాధఁ ద్రోయు పా

సోద్ధతి కేనియు భయము శ నొందగఁ బోలెనె! యిట్టి నాప్త్యపుం

బద్ధతి కెల్లు పాల్పడితె! శ పాపి! భరంబయి లేమి భూమికికా

ఇదుగో! యింక నీవు లేవు- [కత్తిని ద్రిప్పు చున్నాడు]

వాలకే— ఓరీ! డింభకా! నీవు చచ్చితివి, (కత్తిని విసరు చున్నాడు,....నాలకేసుడు
పారిపోవు చుండ వెంబడించుచు, తిరిగి ప్రవేశించుచు పోరుచు, వాలకేసుని
క్రింద పడవైచి కాటచురాజు వాని, వక్షస్థలము నెక్కి (గుడ్డుచు,)

కాటమ—ఓహీ ! దుగ్మదాంధా ! (పరశువుచే మోదుచు-)

సీ॥ భక్తుల సజ్జన శ్రీ ప్రకరంబులను, బాధ
పరచిన, దుర్దాంత శ్రీ పాప ఫలము
పరమ సాధ్య మణుల్ శ్రీ పర కాంతలను ముట్టి
వెసరమొచిన దుష్ట శ్రీ వృజిన చయము,
దేవతా బ్రాహ్మణ శ్రీ క్షిప్ర విత్తంబుల
నపహరించిన యట్టి శ్రీ యథు వితాన,
మాహవ ధర్మ శూ శ్రీ నృత విరోధులఁ బట్టి
కలచిన కడుఘోర శ్రీ కలుష వితతి.

గీ॥ కూడి యొండొలు తోడము శ్రీ కుమప కున్నె
కాచుకొను మింక ముత్తీక్షు శ్రీ ఖిష్ట ధార
కెరయగుము. నీవధంబున శ్రీ నింత నుండి
యఖిల లోకమ్ములును సౌఖ్యమొమ గాన.

ఖిష్టముతో [మోదుచున్నాడు]

[శే ర లో]

కాటమరాజచంద్రునికు జేయ యాదవయోధులకు జేయ (దేవమంగుళులు మోయును.

(ప్రవృత్తి కురియును.)

అవనిక దింప బడును.

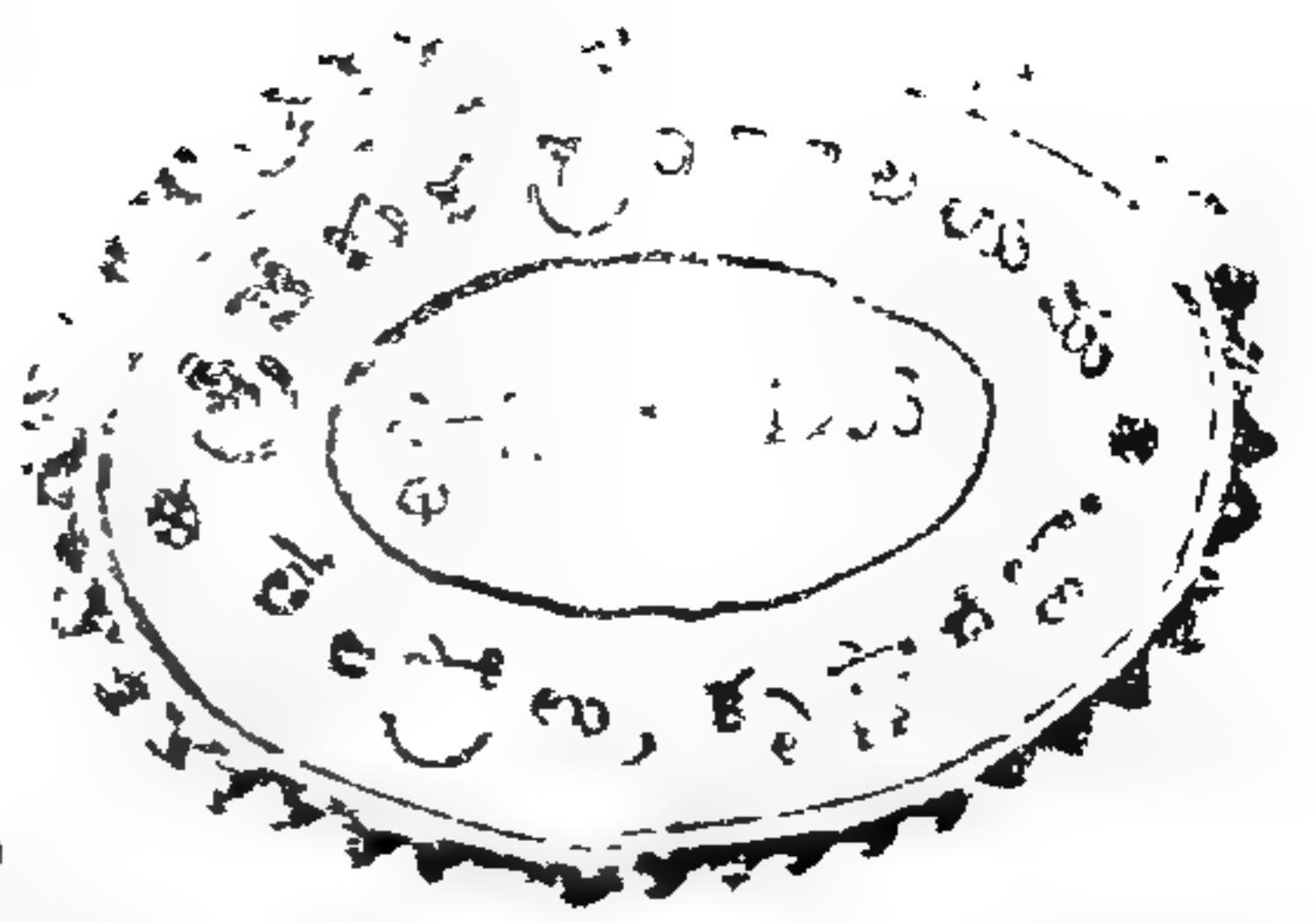
ఇది

శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణా కటాక్ష ప్రబంధ కవితా
శిల్ప ప్రవీణ, పట్నాల వంశోద్భవ అన్నపూర్ణా
చితంబరాచార్య శ్రేష్ఠ తనూభవ
సు బ్ధ రాయ నామ ధేయ
ప్రణీతంబైన

“ కాటమరాజు ”

అను

దృశ్యకావ్యంబు నందు,
పంచమాంకము.

[పెద్దిరాజుశవమును సమీపించి పెద్దమాడేవి విడ్డూరమెడిలో
కూర్చుకొని, కూసుచుండియుండును, గంగురాజు భాగ్యా
సహితముగా నిలచియుండును.]

గంగు — [చేసుబగు నోడించి భయభక్తులతో] తల్లీ! సాక్ష్యమిల్లీ!

మ॥ భువన ద్రోహిని, వాలకేతు ననిగో, ర బోకార్చ సీనాధునిన్
బవరం బందన జొన్పి, జంపియు మహా ర నైధవ్య ముఖమ్ముచే
నవశక్ జేసిన, నీవృశంసుని, దురం ర తానంత శార్భాంగునిన్
భవదీ యంబగు శాప సంహతిని, జా ర వగడ్డిబుమా! తల్లీగో!

క॥ మిత్రఘ్నుఁ బాప భరితుని
తాత్ర విహీనంపు నీచ ర జమ్మని ప్రేమా
ప్రాత్రుఁ భవ చ్ఛాపంబున
ధాత్రీభర ముడుపు మమ్మ ర తల్లీ! యెలమిన్

కెద్ద — (సకరుణాభేదములతో) నాయనా! మా ప్రారబ్ధమునకు నీజేమి చేయుగువు.
నీవుమాకొనరించిన, మేలుల నేకంబులు, అట్టి సుగుణపుంజమవగు నిన్ను నేల
కోపింపవలయును, మందభాగ్యులకు సుఖంబులు, వాఁగించిన వచ్చునా!
కావున, దానికై చింతింపవలదు, ఈ దేహంబు లస్థిరంబు లగుట నెల్ల తెలిసి
గిన విషయమే, అన్నెము పున్నె మెలుంగని, పసికూనలు ... నాయాముగు

బిడ్డలను, [దుఃఖోద్రేకంబున బిడ్డలను జేరదీసి] తల్లిదండ్రులులేని యీ
దిక్కుమాలిన పిట్టలను, వీరిని (బిడ్డలను గంగురాజున కొప్పజెప్పచు,)
మమ్మెల్ల నీ దయాదృష్టులం బటికించితివో! యల్ల తల్లివై, తండ్రివై
యాపుండవై జూచి, యనాధరక్షణ సత్కీర్తిని, గాంచుము తండ్రి...
వంశానుగతంబగు మ గాచాగ్రక్రమంబునను,

* కం॥ హతిహోడ ననుగమించుట

సతికి, హరమధర్మ ముగ్ధుడు శ సజ్జలు తగన్

శృతి చోదితా చరణములు,

మఱి దలచిని, నుభయ లోక శ మహాతము లెండున్

కావున, నాపులరగు మీ శిల్లలును, బ్రహ్మాదంబున నా సహగమ
నోద్యమంబునకు ననుజ్ఞనిండు.....

గంగు— (చెవులు మూసికొని) హతోస్మి! హతోస్మి! హ! యెంతమాట, అమ్మా!
పితృవియోగంబున నడలు నీ పసిబిడ్డలు నీహృదయశేదనములగు మీమాటలు
విన్న బెనటిపోరె! తల్లీ! ఇంత నిష్కరుణయా! విధినిష్ణయము చొప్పున
స్వర్గసుగంధగు భతననుగమించుట, భగవంతుని గూళయంబునకును ప్రకృతి
కిని, విరుద్ధములు... అందుచే నయ్యుద్యమంబు విరమించి, భర్తలమగు మే
మిచ్చు సేవలంది, నీ బిడ్డల యున్నతికిం బ్రయత్నింపుము... చచ్చినవారితో
బడి చచ్చెదరా! యెచ్చటిమాట! తల్లీ!

పెద్ద— నాయనా! గంగురాజా! సర్వమానెటింగిన మీ జీట్లనిన, నే నే చుందును

† కం॥ పతి దైవము సతులకుఁదా

పనియ సుమీనునా హరార్థ శ ఫల సగహత్తుల్

బతి శ్రీశూషా పరయగు

నతిన సుమీ! హరమ పుణ్య శ యక్షిల్ జగమునన్

కమలాపుని బాయు కనులిని యట్లు పతిలేని సతిబ్రతుకు వ్యర్థముడై
అట్లగుట నా పతిచనిన వెనుక “నశుభనూచకమగు నీ మొగంబునె త్తికొని”
“విధవ” యను ననర్థకాహ్వయంబును మోసి నే నెట్లు బ్రతుకఁ గలను.
తండ్రి! అదియును గాక,

* పూర్వకవి రచితము.

† భారతము.

ఉ॥ జన్మము లెన్ని చేసినను, శ సత్య శమక్షమమూది సన్మణ
ప్రోన్నతి భీషణాటవుల శ నుగ్ర తపంబులచే వరంబుల
గన్నను, పుణ్యాతీర్థ గమ శ నంబుల నైనను నందలేరు భ
క్తిన్నిజనానుకో జను స శ తీ మణులదెస పుణ్య లోకముల్

అట్లగుట, క్షణికంబులగు నీ యైహికంబు నాసించి శాశ్వతంబులగు
నాముష్మిక సుఖంబులం బాడుజేసికొనుమందురా! ... సదయులై
మీ పట్టుదలను విడచి, నా కోర్కులనింపుము, కూర్మిపెంపున, నీ చంటి
వారింబెంచి, పున్నెంబునకొ బొమ్ము... తండ్రీ! దీనసంరక్షణ ఫలంబున
నుభయలోక సుఖంబుల నందుదువు గాక! ... [కాటమరాజును దరిజేర్చు
కొని] తండ్రీ! నా నోములపంట!

చ॥ అతి బలు, నాలకేతుఁ దును శ మాడి, రణావని, త్రాడిపేరు, ని
ల్పితి వదెచాము! వచ్చితిని శ లెక్కకు నేనును వీరమాతగా!
సుత! కొఱ నోము నోచితిని శ జూడగఁ బ్రాప్తము లేకపోయె, నీ
యతులిత, భోగ భాగ్య విభ శ వాతి శయంబులదృష్ట హీనత

అయినను, నీ యట్టి ఔత్రతేజుండగు సుపుత్రుంబడసిన, నే నెంతయు
సదృష్టవంతురాలను, ధన్యురాలను, కుమార్తా! ప్రజామోదముకొ బడసి
స్వకులవర్ధనుండవయి గో సంరక్షణంబు నే మఱక, ధర్మమాగ్ధంబునఁ జరిం
పుము. తండ్రీ! పసివాడవగుట నే నొక్కరహస్యంబు దెల్పెద, వినుము.

నీ॥ గోప్రదక్షణ మాత్ర శ భూప్రదక్షణ పుణ్య
ఫలమును గను, నెట్టి శ పతితుడైన,
పశువులఁ బూజింపఁ శ బశుపతి కైంకర్య
ఫలితార్థ సంతృప్తి శ బడయ గలుగు
ఆవుల మేషిన, శ నఖిలబ్రాహ్మణ్య సం
తర్పణానంత భ శ ద్రంబు కలుగు
సురభులఁ బాలింప . శ సురరాజ్య పాలనా
నూన నైభవముల శ నూన గలుగు

గీ॥ గోవయో మయ మూత్రముల్ శ కోటిపుణ్య
ఫలదములు, శుద్ధములు, గృహ శ పతికి, నింట
శోభ నమ్ములు నట్టి ప శ శుప్రపాల,
నమ్ము విడువకుమయ్య! జ శ న్మమున నెపుడు

గీ॥ ఇహపరాధములకు జీవ శ నైకధనము,
గోధనము సుమ్ము యాదవ శ కులము నకును.
గానఁ దద్రక్షణమునకై శ గడఁగవలయు
యాదవుండై జనించిన శ యతడు పుడమి

గీ॥ అఖిల ధర్మంబులుచు దాన శ నడగియుండు
జెలఁగి, గోక్షేత్ర పట్టాభి శ షేకముని,
తొగ్గడి! చాలిపుమా! జశో శ తృనము గాగ
నుభయ వంశమ్ములును కీర్తి శ నొప్పుచుండ,

కాటమ—తల్లీ! నీ యాజ్ఞ లనుల్లభ్యంబులు (భయవినయంబుతో మ్రొక్కుచున్నాడు)

తెద— (కుమార్తెను దగ్గరకు జేర్చుకొని) తల్లీ!

కం॥ ముద్దులు ముచ్చటలేమియు
నెద్దికమై తీర్చకుండ శ నొగి చనిరంచున్
పెద్దగఁ చింతిలకమ్మా
తద్దశ పాపులగు మాకుఁ శ దక్కక పోయెన్

అన్నయ్య నీకన్న ముచ్చటలు తీర్చగలండు యోగోపమునుండదు...

తల్లీ! పాపమ్మా!

సీ॥ ఒకవేళఁ గారణం శ బుడి కోపించిన
నన్న మాటల కెదు శ రాడకమ్మ
ముద్దుముచ్చటలలో శ నెద్దియేన్ లోపంబు
వచ్చిన, మమునెంచి శ వగవకమ్మ

అత్తమామలు చెప్పి శ నట్ల చేయుచు భక్తిఁ
దలలోని నాల్కగా శ మెలగుమమ్మ
ఆడు బిడ్డల, గూడి, శ యాడుపట్టుల మేల
మాడిన గినిసి పో. శ ట్లాడకమ్మ

గీ॥ యెట్టి సతులకు నేనియు శ బుట్టినింట
గమతడవు నుంటఁ జనదను శ నుడులు మాలువ
కమ్మ! పతియెట్టివాడైన, శ నతివ కతడె
పరమదైవంబు, ప్రాకృప్య శ ఫలమతండె

మఱియును, తల్లీ!

క॥ పతియాజ్ఞ లేని పనులను
సతిచేయగఁ జనదవెట్టి శ సద్ధర్మములే
సతికిఁ బతిసేన మే స
దత్తులకు మూలము, దాన శ గణ్యత గ నెనుక

కావున, గుణవతివై జగంబున బుట్టినింటికిని, మెట్టినింటికిని, వన్నె దెచ్చి
చిరంజీవివై సుమంగళివై యుండుము తల్లీ! [లేచి గం గాంబ శతులబట్టి]
అమ్మా! గంగమాంబా!

చ॥ కలసిన వేళ యెట్టిదియొ శ కాని, నిగతర మొక్క తల్లి బి
డ్డల మనగా మెలంగితిమి శ డాచితి వెతయు మాయవజ్జలక
దలపున నుంచి, ప్రేముడిఁ గృ శ తజ్ఞను, నీయెడ తల్లి! మోత ని
ష్కలుషములైన భావములు, శ సాధ్వీరొ! పూజ్యవు భూతలంబునక

సదయాంతఃకరణవగు నీకు ప్రత్యేకముగా చెప్పనక్కరలేదు...అయినను
నాకడుపు కక్కుఁగీతి, నింతవట్టు తొందరించెడు. మన్నింపుము.

ఆ॥ వె॥ కన్నతల్లి ప్రేమ శ కంటె, పెంచిన తల్లి
ప్రేమ, మిన్నయనుట శ విందు మోదూ
నితనూడి, రెండు శ నీవవై దయజూడు
మప్ప ! కనులకు కను శ రెప్పలట్ల

విధిచోదితములకు దుష్కర్మల వలనను.

గీ॥ మగడు వోయిన పిదపను శ మగున లిలను
మచుట సాధ్యజనంబుల, శ మతము కాను
కలుషములు సుమ్ము నెందును, శ కాంతు విశచి
వెలదులుండుట, కాన నే శ వెడలి వత్తు

గంగ—[భక్తితో] తల్లీ ! ధన్యులము- ధన్యులము. మా స్త్రీజాతి నేడు గదా. ధన్య
త్వము గాంచినది. నీ జన్మమూలమున, సావిత్రి మొదలగు సతీమణుల
చారిత్రములు స్థిరపడినవి. ఇప్పుడు నే నెంతయు గర్వించుచున్నాను తల్లీ !
భవదీయ పవిత్రాంశయంబులే లోకమునకు మాన్గినర్చకములగు గాక.

[సాష్టాంగపడుచున్నది.]

పెద్ద— నాయనా ! గంగభూపాల ! నాయందు పుత్రికావాత్సల్యముంచి నా
యిచ్చ నాదరింపుడు, నా సహగమనోద్యమంబునకుం, దగు ప్రయత్నం
బులం జూడుడు,

గీ॥ ఇదివరకె యెంత దూరమ్మో శ యేగియుండు
నామనోహరు గలసి కొ శ నంగ నాత్ర
నడెడు, నా ప్రార్థనము వి శ ని వరదయార్చ
చిత్తమున, దత్ప్రయత్నంబు శ జేయుమయ్య

గంగ—తల్లీ ! చిత్తము మీ యభిమతమేకానిండు. [నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

పెద్ద—[గంగమాంబను జూచి] తల్లీ ! గంగమాంబా ! నేనును దదనుగుణ ప్రియ
త్నంబుల నుందుగాక.....

అవనిక దింప బడును.

బ్రాహ్మణమునైదువలు, మూసివాయినములతో
ప్రవేశించు చున్నారు.

సుబ్బలక్ష్మమ్మ—అపే! రామలక్ష్మమ్మ! యేమమ్మా! ఆమె మనోద్రధిమ! మం
దుతూ ఉన్న అగ్నిగుండములో నిలుచుండియే, మూసివాయినాలన్ని
యిచ్చింది, బంగారపు స్రతిమ; కానాలకు కరువులేదుకదా! [తెరగొచ్చాచి]
ఇంకా యెంతమందివస్తున్నాలో! అదుగోచూచావా! ఆహా! కన్నుల
పండుగ. ఈ గోజుచూడనినాళ్ళ కల్లెందుకు!...అంత అగ్నిగోనుండియు,
చెక్కుచెదిరిందటే తల్లి! సాక్షిమతల్లి. చేతునాత్తి మ్రొక్కాలి,

[మ్రొక్కుచున్నది]

రామలక్ష్మమ్మ—ఔసమ్మా! అవును? ఆడవల్లకు. అగ్నిదేవుడు శండ్రిలాంటి
వాడంటారు; ఇట్టి తల్లులపట్ల నింకాచెప్పారీ! (ఆశ్చర్యముతో) యెక్కడి
డబ్బు... ఒక్కొక్క వాయినానికి కాసుకుశక్కునలేదుకదా! యెవ
తెనటి నుద్బుష్టముకొంది, నగహాలు, మొనరీలు, నవనసులు అగ్ని బంగా
రపు నాణాలే! వచ్చాయి...యేమి! యీశల్లి ధర్మనిశేషము (కోలా
హలము వినుటనభినయంపుచు) అదుగో ఆకోలాహలమేమిటి!

సుబ్బ— మనవాళ్లు బ్రతుకనిస్తారు! ఒకశ్లమీద నొకశ్లపడి నెట్టకొని, పుట్టున్నాడు
(వాళ్లనుద్దేశించి) చావండి? అదుగో! ఆనాగమ్మ సుజీనే! అక్కొక్కే
కాదు వాళ్లముతాముతా అట్లాటిదే! ఊళ్లోమంచికి చెడ్డకు ముందుగా క్షిప్త
తయారవుతారు...నాకు దొరకనిచ్చారా! చంపారుకామా! ఆఖరకు
పేరు దక్కనిస్తారా! మన బాపనమ్మాను...సామాన్యంగా!...

రామ— అందులో నాగమ్మకంటే పుల్లయ్యకాస్తురుగారి పెండ్లాము, వెంకటలక్ష్మ
మ్మగారున్నదే! ఆ బిడమటీ! యెక్కడచూచిన, అవిడే...కీడుగాయి
లాగు, అరుస్తూ పెత్తనమంతా, తనమీదనే నడవాలంటుంది. యేమి
చెప్పను! ఇందాక, ఆమెపడ్డపాట్లు, అంతాశెందుకో! కట్టుకుపోతింది
కావాల్సి (అటుచూచుచు) యేమిటీ, ఆయల్లటిమటీ!...యేమీతోచదు.
(ఆశ్చర్యముతో) యేమిటమ్మా అది? అగ్నిజ్వాల లెట్టులాకాశము నంటు
చున్నవో! యేది! ఆపెద్దమాంబాదేవి! ఆమహాత్మేమిటో చూచివత్తాము
రావమ్మా [చేయిపట్టుకొని లాగుచు, నీప్రక్కమించుచున్నారు]

[దివ్యశరీరములతో విమానా యాధులై పెద్దిరాజు పెద్దమాంబయు నభో
మార్గమున జనుచుందురు. గంగురాజు, గంగమాంబ, కాటమ
రాజు, పాపమాంబ, ముత్తైదువలు, మానముద్రితులై
భక్తితో చేతులు జోడించి వైకిజూచుచుందురు.]

పెద్దమాంబ—

ఉ॥ వేదహితైశ చర్యలఁ బ ర విత్తులరై తగునట్టి నగళ ను
ర్యాదలతోడ వచ్చినను ర నాత్మ దలంచెను భక్తకోటికి
సాదర బుద్ధిమై సిలుగు ర లన్నియు దీరిచి ప్రోచుచుందునో
యాదవులార! యోమఱకు ర డయ్య! నిజాన్వయ ధర్మకర్మముల్

(రామలక్ష్మమ్మ - సుబ్బలక్ష్మమ్మ - మాసివాయిసముల చేతులను క్రిందఁబెట్టి
చేతులుజోడించి)

- తల్లీ! సావ్వీమతల్లీ! పెద్దమాంబికామహారాణి, నీపవిత్రమైన యాజ్ఞలను,
నీగోకము శిరసావహించునుగాక, తప్పకవహించునుగాక. నిశ్చయము ముమ్మా
టికి నిశ్చయము. [మొక్కుచున్నాడు]

అననిక దిగప బనుచు

ఇది

శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణా కటాక్ష ప్రబంధ కవితా
శిల్ప ప్రవీణ, పట్నాలవంశోద్భవ అన్నపూర్ణా
చితంబరాచార్య శ్రేష్ఠ తనూభవ
సుబ్బరాయ నామ ధేయ
ప్రణీతంబైన

“ కాటమరాజు ”

అను

దృశ్యకావ్యంబు నగును,
వస్త్రాంకము.

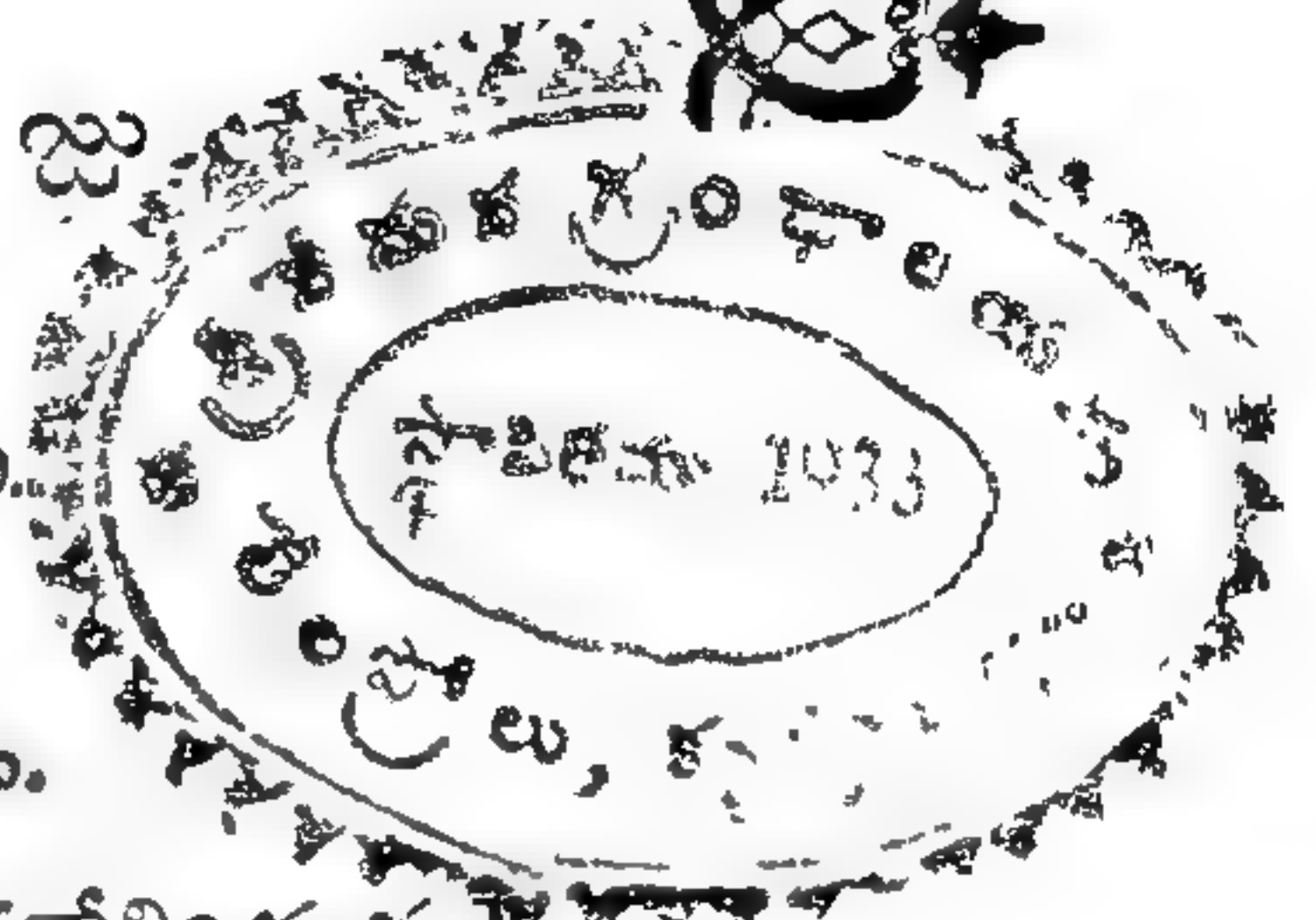
కాటమరాజు

—❖❖❖—

సప్తమాంకము

—:0:—

1 వ రంగము—ఉపవనము.

[పాపమాంబ విచారగ్రస్తయై ప్రవేశించుచు]

మ॥ సిరి సంపత్తులఁ బాడిపంటలఁ బ్రశంసఁగి గాంచి పూర్వార్జిత
స్థిర, సాంబ్రాజ్యత నొప్పి, శాశ్వత యశః శ్రీరాజితంబైన మా
కరియాలాన్వయ మిట్లు దిక్కుజెడి యీ శ కాలంబునం దక్కటా
పరులక జేరియు, నన్నపానములకై శ ప్రార్థింపగాఁ జాలెనే

హా! తల్లీ? హా! తండ్రీ? మహామహులగు మీకడుపున బుట్టిన, మాకా
యిట్టి పాదతంత్ర్య జీవనము, ...తండ్రీ!

ఉ॥ రాజితకీర్తి, తాత వల శ రాజునకుఁ జనియించి, మించి, ఘో
రాజుల దుర్నిరీక్షణ భ శ యప్రద వర్తనులైన తమ్ములు
శ్రేజితులై కలంకులను శ దీరిచియుండగ, రాజ్యమెల్ల వి
భ్రాజితలీల నేలవె! శు శ భంబుగ నీగు కుటుంబవృద్ధికిఁ

అట్టియున్నత సమస్తి కుటుంబము నెందులకిట్లు విడచితివి;

గీ॥ గొంకని యదృష్టమునఁ జేసి శ యున్నవారి

కందరికి, సౌఖ్య సంపద శ లలరుచుండు

మొగలి పూకకు కల్లు పె శ ట్టెగల బట్ట

లన్నిటికిఁ దత్సవాసన శ యలరునట్లు,

అందెవ్వరి యదృష్టమో! ...పోనీ! మిమ్మట్లు ప్రోత్సహించిన, యప్పర
మేశ్వరుండు, సద్యస్కాలఫల ప్రాప్తులంజేసియు, నీగడువేల నియమింపవల
యును...అవును! మీరేమిచేయగలరు! ఇయ్యది దైవసంకల్పము...వానిముందు
పురుష ప్రయత్నములు, గాలికెగురు, గడ్డిపోచలు,ఇదియొకటే కాదు!

సీ॥ ఆలిగోల్పోయి, యశలో! లక్షణాయంచు
 శ్రీరాముఁ డానాడు శచేటుగనడె,
 సత్యసంధుఁడు, హరి శశ్చంద్రభూపాలుండు
 కాపుడడే! వల్ల శకాడులంగు,
 నలచక్రవర్తి యా శకలి దప్పులఁ దపించి
 యల్లాడి, పోడె! కా శఅడవులందు,
 తమ్ములతోఁగూడ శధర్మరాజజ్ఞాత
 వాస కార్యములలో శబడగ లేదె!

గీ॥ పాపనులు, నున్నత కుటుంబ శభవులు మున్ను
 నెందఱెందఱో, యిడుముల శనందిటకట
 కాలవిపరీతమో! కర్మ శగతియో! లేక
 ప్రకృతి సహజంబో! పతన పశశ వర్ధనములు,

[బత్తిరన్న కాషాయవస్త్రధారియై కాశీకావడిలో
 ప్రవేశించి, పాపమాంబనుజూచి]

అహో! యాయమ్మాయియెవ్వరైయుండును! ఈమె పోలికనుబట్టి మాపెదతల్లి
 జెద్దమాదేవి. స్ఫురణకు వచ్చెడి, అహో! యేమి! ఆసాత్విక సౌకుమార్యస్వ
 రూపము!.....యాదవ బాలికయగుట మాత్రము నిశ్చయము...ఈమె దీనా
 ననమునుండి, వెలువడు వాక్యములబట్టి, తమవంశీయులు, మున్నున్నత, దశ, నరు
 భవించినట్లును, నిప్పుడు, క్షీణదశ ననుభవించుచున్నట్లును, స్పష్టపడుచున్నది,...
 అడిగి కనుగొందుగాక. [సమీపించి]

ఉ॥ యెవ్వరి చిన్నదానవు, సశమిద్ధగుణాశ్శ్యవు నీవు తల్లి? ని
 న్నేవ్వరు కాంచి, పెంచి, తఱి శయించిరి? సీయభిధానమేమి! నీ
 విస్వని. బూర్వనైభవము శలెంచి, విచారమునొదల భామా!
 యవ్విధి నిర్ణయము దర శమా, తఱియింపగ నేటికేనియు

పాప—అయ్యో; మందభాగ్యునగు నాప్రళంస మీకేల? తల్లి దండ్రులలేని, నిక్కుమాలిన
 యాయాదవబాలిక నెందుకు తిరిగి, దుఃఖపెట్టెదరు!

[విచారము నభినయించుచు]

బత్తి — [తనలో] సేనకుకొనినట్టిమే, యావదబాలికయే, ... లక్షణములనుబట్టి, యున్నత వంశసంజాత యట్లే యగుపించెను... నాచునంటేలనో సంక్షోభ పడుచున్నది. [ప్రకాశముగా] అమ్మా! యూరడియము! అనాథ నాగుండగు, నాభగవంతుడెల్లఱకు దిక్కెయిండ, తల్లీ! విచారించెదవేమి! ఊరడియము. ఈప్రకృతికి, వెన్నెల కొన్ని నాల్గును, చీకటి కొన్ని నాల్గును సహజములు కదా; నీయట్టి సుశీల లగు బాలికలిటు విచారముల నెమ్మది నుపరాదు; నాహృదయ శల్యమైబాధించు నాసంశయమును దీర్పుము తల్లీ!

పాప — పుణ్య పురుషుగాఁ గన్పట్టు మీకు ప్రత్యుత్తర మీకుంట యుక్తంబుకాదు... నీ యభాగ్యుల మన్నింపుడు;

గీ॥ తండ్రి, పెద్దిరాజు, పశున ర తామ తల్లి
క యగు, పెద్దమార్బిక, మమ్ము ర గన్నతల్లి,
వాలకేతు ప్రాణానిల ర వ్యాభ మనఘు
డన్న, కాటమరాజు, పే ర ర్గన్నవాడు,

యెలమంచిలి ప్రభువులై మహా వైభవమునఁ బరిపాలనఁజేసి, సంతానా
పేక్షచేఁ గళ్యాణమున కలుదెంచి, పరమేశ్వరు కరుణచే మమ్ముంగాంచి!
పరలోక గతులైరి [దుఃఖము నభినయించును]

బత్తి — [కాశీ కావడి, దింపి, దుఃఖోద్రేకమున] హా! తండ్రి! హా! నిజ భుజవిజిత
సర్వశాత్రవా! హా! యెలమంచిలి, రాజ్యలక్ష్మీధవా! హా! జనకా!

ఉ॥ తమ్ములఁ దత్ప్రజానభులఁ ర దద్దయు ధర్మహివైక బుద్ధి సే
మమ్మున దన్పుచుకొనురభి ర మాడ్కి. నిరంతరముకొ యధేచ్ఛ సా
ఖ్యమ్ముగ, నుగిరిర రనుచు ర నారయ వచ్చుచునున్న నాయభౌ
గ్యమ్మున నిట్టివార్తవిన ర నాయెనె! నాయన! యేమి పాపమో!

కాశీతీర్థమ్మున, రామేశ్వరు నభిషేకించి చిరకాలంబునఁ జూచిన, గురు
జనుల దర్శింపఁ గుతూహలపడుచున్న నన్ను నీ మాతృ మధ్యంబున, నీగురంత
దుస్సహ దుఃఖసముద్రంబున ముంచివైచితివా? తండ్రి! యేమి యావిపరీతము
తాత చనిపోయిన తరువాత!

ఉ॥ దిక్కిరియున్న నీప్రజల ర దిక్కిరివోలె భరితు నీవటం
చక్కఱమిరవేడి, కను ర లన్నియు నీపరునుంచి చూచుచా

రక్కట నీ ప్రజావళులు, శ హా! యిపుడీ యశుభంబు పించు నిం
కెక్కరణిక్ దరింపగల శ రీ దరిలేని విచారవారధిక్

[పాపమాంబను సమీపించి] సోదరీ ! మీ తేదిక్కుమాలినవారుకారు!...
సత్పురుషులైన, వారులేకపోవుటచేత నీ లోకమే, దిక్కుమాలినదైనది తల్లీ !
నేను బత్తిరన్నను... సమాన దుఃఖభౌజనులమగు మనల నిన్వనూటడింతురు ...
ఊరడిల్లుము... సోదరీ ! ఊరడిల్లుము.

శీ॥ యదుకుల క్షత్రియులకిలఁ శ గదన భూమి
మృత్యుముఖమని, వర్ణాత్రు శ ప్రత్యహంబు
జనకు, డరిబలధ్వారత భా శ స్కరుడదెట్లు
లస్తమించె ? ప్రజామోద శ మస్తమింప

పాప—అన్నయ్యా ! ఆర్లవెంటపురాధీశ్వరుండగు వాలకేతురాజు కళ్యాణదుర్గమును
ముట్టడించె అందుపై, తన మిత్రసహాయ్యంబునకై సర్వసేనాధిపత్యమును, స్వీక
రించి, యుద్ధరంగమ్మునకుంజనియె, అచ్చట నాయనగారి యద్వితీయపరాక్రమ
మున కాగలేక, ప్రచ్ఛన్నుడై వాలకేతుండు, మన తండ్రినిమడియించె, అవ్వార్త
అన్న, కాటమరాజువిని, అమ్మయనుజ్ఞంబడసి, యాహతకుని హతమార్చెను.
తదనంతరమమ్మయుఁ బూర్వాచారము ననుసరించి, సహగచనంబొచరించినది.
అప్పటినుండియుఁ పితృసముండగు, నీ గంగురాజుసాలవంబునఁ బెంపబడు
చుంటిమి !

బత్తి—(చింత నభినయింపుచు) హా ! యెంతదైన్యము ?—యెంతదైన్యము ?

శీ॥ యెందఱికో, యాశ్రయంబిచ్చి శ యేలినట్టి
యస్మదస్వయ మీ కరి శ యాలవగళ
మకట ! యిట్లుల దుగ్గళ శ నంది పరుల
పెట్టుపోతలలో బడి శ యెట్టుగోర్చె

సోదరీ ! యాడుదానవగు, నీవేయిఁతవగచుచుండ, నిరంకుశస్వైరసంచా
రాభిలాషియగు నన్నయ్యెంత యడలుచున్నాడో కదా ? అమ్మాయీ !
యూరడిల్లుము= కాలవ్యత్యాసమ్మున కెవ్వఁజేమిచేయగలరు ? రమ్మ ! అన్న
య్యను నాకు సూపింపుము పిన్నవాడెట్లులున్నాడో !

పాప—చిత్తము. (ముందు చనుచుండ బత్తిరన్న, కాళికావడి నెత్తుకొని, వెంట
నేగుచు)

అ వ ని క ది య బ డు ను.

2వ రంగము—(పెద్దమాడేవి యాలయము)

(గంగురాజు, గంగమాంబ, కాటమరాజు, పాపమాంబ, బత్తిరన్న మణికొండరు, పేరంటాండ్రు నిల్వబడియుండురు.)

బత్తి—(చేతులను మోడ్చి ఆలయాభిముఖుండయి)

చ॥ ఆతులీతమై, యనంతమయి, శ యన్యయమై, కడు నన్భతంబునై
సతత పవిత్రమై, యెసఁగ, శ సాధ్వీ? భవచ్ఛరితంబువిన్న, మా
బ్రతుకులు ధన్యమయ్యె, యదు శ వంశము, నేటికి నీకతంబునన్
గతకలుషంబునై, పటిమ శ గాంచెను, పిఁచెను సద్యశంబునన్

కాట—(చేతులను జోడించి భక్తితో)

మ॥ కరియాలాస్వయమందు మెట్టి, బుధకైం శ కర్యాది సత్పూజలన్
బరిశుద్ధిగని, పాపహంకిలతతిః శ మాయించి మే లంచగా
బర వైవాబవునై ప్రవర్తిలితి వ శ మ్మా! మమ్ము నీ బిడ్డలన్
గరుణన్ నీదు కటాక్ష వీక్షణములన్ శ గాంచం గదే యిత్తరీన్

గంగు—(చేతులను మోడ్చి భక్తితో)

ఉ॥ తల్లి! పతివ్రతామణివి, శ ధన్యచరిత్రపు, వీరపత్నులం
దెల్లను, సగ్రగణ్యపు, న శ సీన కృపామతి భక్త కోటికిన్
గొల్లలుగాగ కోరికలఁ శ గూర్తువు, నేర్తువు దీనరక్ష, నీ
చల్లని, చూడు-లన్ బరపి, శ సాకలదమ్మ, శ్రితాళి మమ్ములన్

గంగ—(పండ్లు పసుపు పల్లెరములు, దేవికిమందుగానుంచి చేతులను మోడ్చి)

ఉ॥ నీదయ కల్పిచే మనగ శ నేర్చితి, మాణిగిలేక, గొడ్డలన్
గోదలఁ బిల్ల జెల్లలను, శ గూడి, సుఖింబుగ నింతదాక, నీ
యాదవ కోటి పాలిటికి, శ సంబపునై, యలువేల్పువై, విశే
షాదర మొప్పు బ్రాతువు మ శ హా మహిమాశ్శపు, తల్లి; నీవిలన్

పాప—(చేతులను జోడించి భక్తితో)

గీ॥ తల్లి! నీదర్శనమునకై శ తృప్తదాబ్జ
సేవకుల మైన, మేము కాం శ యీంచు చుంటి

మమ్మ? మమ్మల దయఁ జూచు శ్రీ మమ్మ? కల్ప
కమ్మ వమ్మ? యాశ్రితుల ప శ్రీ క్షమున నీవు

బత్తి—తల్లీ! పెద్దమాంబా మహాదేవి! అపరమహేశ్వరీ!

మ॥ అనసూయాది, పతివ్రతా మణులు ము శ్రీ న్నార్యావనిం బుట్టి, పా
వన మైనట్టి ప్రతిష్ఠ నాటి చనిరం శ్రీ బా; అంతియేకాని, మిం
చినప్రేమక గనుగొంచు, నాశ్రితులకు శ్రీ జేదోడు, వాదోడుగా
పనులక గొంచు, నభీప్సితంబు లిడుచుక శ్రీ భాసింపిరే! నీవలె

తల్లి దండ్రులగుమీచే నిష్కగుణముగా, విడచివెట్టుడిన మాకు.....
కర్తవ్యతా మూఢులమగు మాకు...తల్లీ! కర్తవ్య ముపదేశింపుము . భవద్వివ్య
స్వరూప సందర్శనంబున ధన్యులనుజేయుము...తల్లీ! [సాష్టాంగపడుచున్నాను,]

[పెద్దమాదేవి ప్రత్యక్షమగుచున్నది]

ఉ॥ వర్ధిలుడయ్య; యాదవ సు శ్రీ వృశ సముద్భవలార! సర్వకా
మ్యార్థ ఫలాప్తి నీదశది శ్రీ శావని, నేలుచు నూఱువత్సరాల్
సార్ధకజన్ములై యశము శ్రీ జాలగడించి పరంపరాభి సం
వర్ధితమైన, బంధుజన శ్రీ పాశి భజింపఁగ గారవాబునక

బిడ్డా? బత్తిరన్న? ధర్మపథానువర్తివగునీకు శుభంబగు గాక!

బత్తి—తల్లీ! ధన్యులము, ధన్యులము నీదర్శన, సౌభాగ్యంబుక, మాజన్మములు ధన్య
ములైనవి.

పెద్దమా—నాయనా? గురుజనంబులు లేరనుచింతను విడువుము, కలకాలము గురుజనంబు
లుందురా! కర్తవ్యముల నుపదేశింతురా! జీవుండేయేకాలంబున కట్టికీతులనను
సరింపనగునో, యట్లుసంచరించి, జ్ఞానవైరాగ్యంబులగడింపనగు. ఇంతనుండి మన
వశీయులగు పసిబిడ్డలకెల్లఱకు నుపధేష్టగానుండి కార్యములనునడుపుము!

బత్తిరన్న—హతోస్మి, హతోస్మి, (చేతులతో మోమునుగప్పి) సింహాద్రి మొద
లగు గురుజనుల యండనుండు నే నెట్లు లుపధేష్టగా నుండగలను, తల్లీ!

పెద్దమా—కుమారా! ఆదియా సంతానము! వినుము! వారు, వారివారి విధినిర్ణయము
చొప్పున, మీ పెద్దతండ్రినిబోలి, పరోపకారార్థమై కాయంబులవిడచి,
వీరస్వర్గంబులజూఱకొనిరి

బత్తి—[దుఃఖోద్రేకంబున] హా! తలఁకులారా!

[కాటమరాజుదులు దుఃఖము నభినయింపుచున్నాడు]

బత్తి—(దుఃఖముపశమించుకొనుచు)

సీ॥ పంచాగ్నులనఁ, బ్రవ శక్తించి, దేవద్రోహ
భీమాటవుల మంట శ వెట్టినారు,
పంచభూతములనఁ శ బఱిగి, రాష్ట్రప్రజా
క్షేమ సంపదల వీ శ క్షించినారు,
పంచ ప్రాణమ్ముల శ పగిది యొకొకొకలతో
మించిన మైత్రిని శ మెలగినారు,
పంచేంద్రియముల శ వడి పుత్రకాయంబు
మెలకునమై మెంపఁ శ గలిగినారు,
గీ॥ పుణ్యమతులు, యశోధనుల్ శ బుద్ధికుశలు
లక్ష్మి మిమునెట్లు లసమృత్యు శ నంటగలిగె,
నేమిగతిఁ జూపి, చనినార శ లీయనుంగు
విడ్డలకు, వీక్షిలో, నన్ను శ జెద్దఁ జేసి,

పుత్రవత్సలులగు, మీప్రేమబంధముల నెట్లుతెంపినైచితిరి? మీ యీచిన్న
విడ్డలను మీ రందఱొక్కమాటుగా మఱపింపం జూచిన నెట్లు, హా!
మందభాగ్యులము.

చ॥ ఒకక్షణమేని, నేమిటక, శ నెక్కఱుదింపిన, నెక్కఱెత్తిమ
చ్చికమెయి, బెంచి, బుద్ధులను, శ జెప్పియు, నింతటివారి జేసి, “నే
తికగును శీ కుమారు లికఁ శ దీతెను కష్టములం”ను ముచ్చటెం
చు కొనెను వేళ, దండ్రులకు, శ సుతయు సేవ నొనర్ప లేముగా!

పితృగ్రోహులమగు మాకిక నిష్కృతిశేమ...లేదు... యెంతమాత్రములేదు
[దుఃఖమునభినయించును]

పెద్ద—రామనా! యేమది! సర్వసంగ పరిత్యాగివగు నీవేయిట్లు దుఃఖించిన, నీయీ
పిన్నతమ్ముల నెట్లుఱడింతువు ... సుఖావగు నిన్నెట్లు లీక్షుజ్ఞానమంటగలిగినది
లెమ్ము ధైర్యమవలంభింపుము, ముందుకర్తవ్యమ్ములంజూడుము.....

బత్తి—ఇంకేటికర్తవ్యము...ఇంక నేమిబ్రతుకు...తల్లీ! ...అనాధవై యాతల్లులొప్పిల్లు,
గిక్కుమాలిన పిట్టలపై చెట్టుచేమంటిటిగో!

పెద్ద—కుమారా! భగవంతుని యనుగ్రహమున నట్లు జలుగలేదు. మీ పెద్దతండ్రులట్లు జనిన యనంతరము, తత్సతీమణులును, పూర్వాచారము ననుసరించి, సహగమ సంబాచరించిరి, మీ తల్లి సిరిదేవి మాత్రము. భగవంతుని బద్ధమై అయితమ ముమ్మరాజాది కుమారులతో భగవంతుని జేరి, పట్టభద్రమైయున్నది. నీనిప్పుడు నీతమ్ముండీ కాటమరాజును, సహోదరియగు, నీపాపమాంబను, గొనిపోయి, పట్టభద్రయగు, సిరిదేవి కప్పగించి, నామాటగా

గీ॥ కొమరుల, వినిరర్గళ, పరాశ్రమ, భుజాగ్ర
దుగ్గములయందు, శాత్రువశ్రమ దుర్నిరీక్ష్య
మాణతేజోవిరాజిత శ్రవణేనీయించు
కొనుమ, నీయాజ్ఞానిల, నిరంశ్రమ కుశముగాగ

నాగీర్వదించితిని వచింపుము. (కాటమరాజు నుద్దేశించి) నాయనా!
కాటమరాజా! నీవొక్కసారిటువమ్ము.

కాట—(చెంతకలుగుచు న్నాడు) తల్లీ! యేమియాజ్ఞ?

పెద్ద—తండ్రీ! మున్నవచించిన, గోసంరక్షణ పుణ్యఫలమును మనంబున మలువక (కిరీటుముచే, కాటమరాజునలంకరించుచు) నియ్యది, దీక్షాలక్ష్యంబుగానుంచుకొని;

గీ॥ సర్వధర్మాశ్రయమ్మగు, సశ్రయసూక్తి,
జెలగి, గోక్షేత్రపట్టాభిరక్షకమూని,
యస్థితమైన, బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు
నడుపుమా జన్మ, జన్మధర్మనాబు నొంద.

ఇయ్యది భగవత్సంకల్పము...

కాట—(విస్మయించి) తల్లీ! ధన్యుడను...ధన్యుడను... భగవదాజ్ఞాని బద్ధుడను...
[సాష్టాంగ నమస్కృతులొనరించుచు న్నాడు]

బత్తిరన్న—[విచారముతో స్వగతము] తల్లీ! కన్నకుమారుని, నాజన్మబ్రహ్మచర్యంబున, శాసించితివా? యేమి! యీ విపరీతము. [సమర్థించుకొని] దీననే లోకోపకారము ఘట్టించు! “దైవమేమిచేసిన తన మంచికే” యందురు.

పెద్దమా—[బత్తిరన్న నుద్దేశించి] నాయనా! బత్తిరన్నా! నీవు రామేశ్వరాభిషేకానంతరము తిరిగి వారణాశి కటిగి. యవధూతాశ్రమస్మృతినంది, జంగమ శిష్యులంగూడి వచ్చి శ్రీచైలమున వసింపుము

బత్తిరన్న—[విస్మయించి] భగవదాజ్ఞలనుల్లంఘ్యములు...తల్లీ! ధన్యుడను, ధన్యుడను.
(సాష్టాంగ నమస్కృతులొనరించుచు న్నాడు.)

శైలమ—(గంగురాజు గంగమాంబలను దేహించి) ఓకళ్యాణపురీ రాజు దంపతులారా!

గీ॥ కులప్రసన్నులైన, వ శ త్సలను గాంచి
యూదవులు, మీరును, పరంప శ రానుగత, ప
రస్పరానురాగమున, గ శరమ్ము మెలగి,
సదమల యశోప్తి దేజ రి శ ల్లెదరు గాక.

గంగురాజు }
గంగమాంబ } [వినములై] తల్లీ! కృతార్థులము. [సాష్టాంగ నమస్కృతు లాచరింతురు]

గంగు—[చేతులుజోడించి] తల్లీ? నీదయా విశేషమున మఱియు నిట్లుగుగాత!

గీ॥ వినయ విద్యా వివేకముల్ ధ శ న కనక సు
వస్తు వాహనైక సమృద్ధి పా శ డి పంట
లలవడగ, నిత్య కళ్యాణ శ ముల జెలంగి
య దు పు లు పురోభి వృద్ధి నగ శ డెదరు గాత.

దేవి—తథాస్తు.

పుష్ప వృష్టి కు రి గు ను.

మంగళము

ఇది

శ్రీ సీతానగరాంజనేయ కరుణా కటాక్ష ప్రబంధకవితా
లిప్యప్రపీణ, పట్నాలవంశోద్భవ తన్నపూర్ణా
చితంబరాచార్య క్షేమ తనూభవ
మంబు రాయ నామ ధేయ
ప్రణీతంబైన

“కాటమరాజు”

అను

వృక్షకావ్యంబు నందు,

సప్తమాంకము.

సర్వము—సంపూర్ణము

—:0:—

శ్రీ

శుద్ధ పత్రిక.

పే. పం.	త	ఓ	పే. పం.	త	ఓ		
4	27	ప్రాణేశ్వరీ	ప్రాణేశ్వరీ !	45	18	మన్మము	మన్మము
7	5	కకరణుడు	కరణుడు	49	12	విగక్తన	విగక్తన
9	9	కాశ్యతము	కాశ్యతము	50	9	యలుల	పరుల
11	26	అలోనచగా	అలోచనగా	54	8	భాత్మ	భాత్మ
12	1	సమిష్టి	సమిష్టి	58	9	ముష్కరు	ముష్కరు
12	14	కవిలావుల	కవులావుల	"	14	వారివీరికి	వారికి వీరికి
12	7	వెట్టి	వెట్టి	66	24	జ్వలకుళ	జ్వలకుళ
"	12	నదేశించి	నదేశించి	67	8	ఆశీర్వాద్య	ఆశీర్వాద
"	13	యిలవేల్పు	యిలవేల్పు	"	17	అథః	అథః
"	16	సమిష్టి	సమిష్టి	70	15	జవ్య	జవ్య
"	"	విచ్చిన్న	విచ్చిన్న	78	9	వింటిరే	వింటిరే
16	8	గౌరముగా	గౌరవముగా	76	14	నిత్యానంద	నిత్యానంద
"	8	కరుణాలు	కరణు	89	5	కాశ్యతము	కాశ్యతము
"	9	మహిషాక్షి	మనస్సాక్షి	92	18	పవిత్రాంశ	పవిత్రాశము
20	11	మతి వింపు	మతి వింపు	95	17	యలరు	యలము
21	8	పాశ్చవ	ప్రాశ్చవ	96	1	లక్షణా	లక్షణా
21	19	సర్వ	సర్వ	101	27	అనాధవై	అనాధరై
21	28	తురుష్క	తురుష్క	"	28	చేమం	చేమలం
28	25	స్నువాది	స్నువరాది	102	9	వై, నీయుం	వై, నయుం
29	8	మీరు	నీవు				

విస్తర భీతిచే విడచిపెట్టిబడిన ధ, ధ, అ, ర, ల, విపర్యయములను చదువరుల మన్నింతురుగాక

గ్రంథకర్త.

వలయువారు:—

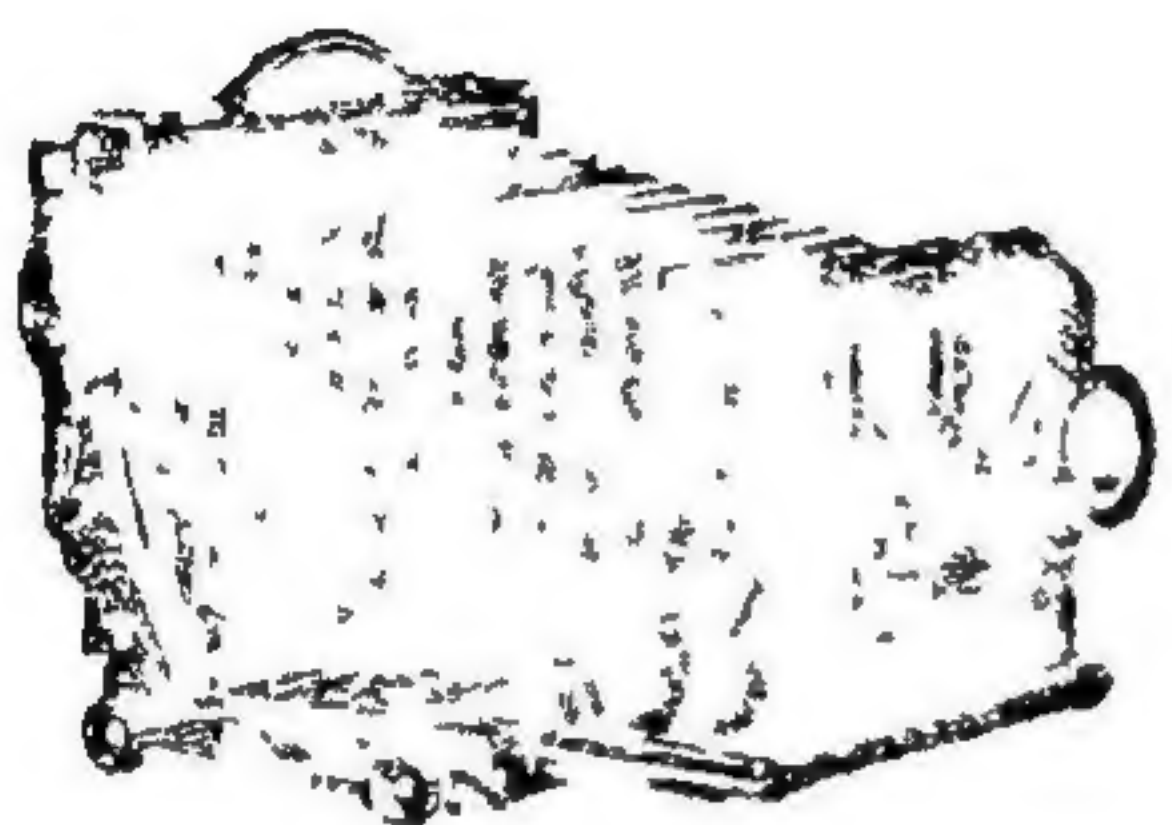
మైల లింగయ్య గారు

స్కూలు మాష్టరు, పినపాడు.

తెనాలి తాతాకా మార్కెట్ పేట పోస్టు,

Singaram & Co.

PHOTO ARTISTS.

లింగం & కో.,

కొడక్, ఇన్‌ఫర్మ్ అండ్ ఆర్ట్
ఫోటోగ్రాఫర్స్ డీలర్స్,
(గాడిచాక్) తెనాలి.

హాహాహా

అయ్యా ! ఫోటోగ్రాఫర్లు అంగముగతీసి, అన. వస్తు

గోజుకు చొక్కగాయిచ్చే వోటు మా లింగం అండ్ కో., మా
మాత్రము మఱచిపోకండి! ఫోటోగ్రాఫర్లంటే మెన్నివిధాల లాభి
మో— ఎంత వప్పుక మో— మారాలో చించి చూడవలయును.
వ్యాజ్యం— సాజ్యం— తీసుకుచూయు. నా పుల్కిగన,
స్రయివేట్లనుగాని, మోసంచేస్తారని ఇక దేవములమమ ఫోటో
గ్రాఫర్లు తీసుకుంటారు. కాబట్టి ఫోటోలు మంచి సాక్షులుగా ఉప
యోగించుచుండును. శరీరము గలిచినను చిరసాయుగనిల్చి పాపక
చిహ్నముగనంపనది ఫోటోగ్రాఫ్ ఒకటియే! అట్టి ఫోటోలు
స్వయముగ తీసికొనటకు కావలసిన కెమికల్స్ ప్లేట్స్, మాస్కోన్
చేతిలోను, జేబులోనుంచుకొనుటకు వీలైన చిన్న పెద్ద కేమేరా
లును, యివి యివి యవనీల! ఫోటోలు తీసికొనుటకు కావలసిన
సామానాలన్నియు చొక్కకలకు మానర్త దొరకును.

TPLA105B105

106

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA105 B105
పుస్తకం పేరు	50 రుసుం గాథలు
తారీఖు	25/10/24
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	117
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	C,
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	pragathi
పేజీలు విడదీసినది	Thasim
స్కాన్ చేసినది	K. DAVAR
పరీక్ష చేసినది	ROHITH
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యబడినది	NO
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	Good